

A tartalomból:

Bánóczi József halálára (arcképpel). — Patai József bevezetője Kiss Arnold szerzői estjéhez. — Abel Pann héber humoreszkjeiből. — Pillanattfelvételek az Abel Pann kiállításból. — Turóczi-Trostler József: Heine. — A francia szocialistavezér és a német herceg. — Leon Blum (Paris): Zsidó és francia. — Miksa szász herceg: Cionizmus és hazafiság. — Hill Gilland: Zsidó képek a párisi Moyen-Age-kiállításon. — Csermely Gyula: Rabbi Tabbáj kulcsa. (Legenda.) — Cholnoky László: Szokatlan pályafutás. — Kiss Arnold, Feleki Sándor, Kisteleki Ede, Fürth Margit, Óriás Pál versei. — Beregi: Ósmagyar nevek és szavak nyomában. — Rosenthal (Kisenef): Vakok világában. — Dr. Groszmann Frigyes: Találkozás Mikszáth Kálmánnal. — Kaufmann Vilmos: Hat kő. — Mezey Béla: Chanukai színjátéka. — Dr. Edelstein: Rágalmak idegenben. — Dr. Friedmann Dénes: Bánóczi. — Patai József szerzői estje. — Krónika. — Szemle. — Harminckét illusztráció és műmelléklet. Abel Pann bibliai és pogromképei.

IZULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRÓDALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

Az iskolai idényre a vidéken lakó izr. szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak Virág Gyulához, hol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák

Cím: **Virág Gyula, VI., Ó ucca 42. 11.**

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

Teréz 44-19 és Lipót 982-57.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Ha Gyöngyösre utazik, ne mulassza el felkeresni

IFJ. KLEIN SÁMUEL

ORTH. כשר FALATOZÓJÁT

KOSSUTH LAJOS UCCAI BARAKBAN
hol olcsón és jól étkezhet

Bor, sör és pálinka korlátolt kimérése. Állandóan kaphatók a legjobb zamatu כשר fajborok

GÁBOR ANDORNÉ ÉS TSA

NŐI KALAPTEREM

B U D A P E S T

IV. PETÓFI SÁNDOR UCCA 9. (Pillax köz)

TELEFON TERÉZ 115-95

Zálogcédulákat kiváltak.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35. (Teréz-templommal szemben).

Értesítjük, hogy a virstli-szezon megkezdődött, viszont-elárúsítók kérjek a legujabban megjelent árjegyzékünket virstli-, kolbász-, szalámi- és hús-különlegességeinkről, valamint a híres libaszaláminkról. Postacsomagok feladása este 9 óráig. Szombat este is.

Rebenwurzl Salamon és Izidor

orth. כשר szalámi- és kolbászarugár

Budapest, VI., Laudon ucca 3. — Telefon: T. 84-29.

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 2-37

Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85.

Telefon: József 2-37

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000.- korona. A kiadóhivatalért felelős: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

**Mein-
tea**

MÓZES

A bibliai Mózes regénye
öt részben

MEGJELENT!

Írta: VÁGÓ GÉZA

REMEK ILLUSZTRÁCIÓKKAL

Minden könyvkereskedésben kapható.

Lakások és berendezések
**teljes és tökéletes
féregmentesítését**

Cián-gázokkal, vegyszermérnökök felügye-
lete mellett a legjobban eszközli a

Fischer Vacuum r.-t.

Budapest, VII., Dob ucca 90,
saját ház.

Telefon: J. 10-72, J. 60-88

SZŐNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 103-68

Dob-utca 24

ABEL PANN: SZIBÉRIA FELÉ A SZÁMŰZETÉSBE
(Eredetije a Luxembourg Muzeumban, Paris)

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVESZETI, TARSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTŐ: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. DECEMBER

BÁNÓCZI JÓZSEF

Nem véletlen, inkább szimbolum, hogy a *Mult és Jövő* első megjelent számának első cikkét Bánóczy József írta. Valami bensőséges érdeklődés hevitette minden irodalmi kezdés, indulás, fejlődés iránt. Ez az érdeklődés abból a nemes optimizmusból fakadt, amely minden-nél jobban jellemezte Bánóczit az embert, a kritikust, a pedagógust. Azok közé a kevesek közé tartozott, akik Isten különös kegyelméből csak azt látják meg az emberekből, a dolgokból, ami érték. Egész lénye jóindulatot, érdeklődést, megértést sugárzott.

Aki csak egyszer látta az Imit elnöki asztalánál, aki látta kedves barna szemének meleg tekintetét, amellyel a felolvasó felé fordult, az rögtön megérezte, hogy itt több van, mint hivatalos kötelességteljesítés, ez az ember szívvel-lélekkel ott van a dolognál, érdeklik az emberek, a kicsinyek és nagyok, a szerény kezdők épp úgy, mint a beérkezettek. Nyugodtan, kedvesen, megértéssel és ahol kellett, elnézéssel hallgatott Bánóczy sok esztendőn át sok-sok előadást, felolvasást. Báj, kedvesség, szívbéli jóság jellemezte a magánérintkezésben is és ennek köszönhette pedagógiai sikereit is.

Sokat dolgozott életében, de a munkát mindig csak önmagáért szerette és így alig érintette, ha sokszor nem nyerte el a munkájának jutalmát. Nem sebezte meg, hogy őt, Kis-

faludy életrajzíróját, a Kisfaludy Társaság elfelejtette tagjai közé beválasztani és épp úgy nem zavarta meg tiszta harmóniáját, hogy neki, akit a Magyar Akadémia már 24 éves korában levelezőtágjául választott, évtizedekig kellett várnia egy zsidó képviselői tagságra.

Nem született politikusnak. Túl sok szíve is lett volna ehhez a pályához. Ő a lelkes magyar zsidó, aki oly nagy s örök értékeket termelt a magyar irodalomtörténetnek, szívből fakadó örömmel üdvözölte Ussischkint s boldogan hallotta tőle, mily szép munkát végeznek a tanítóképzőnek a Szentföldre került tanítványai, akikkel különben levélbeli érintkezést tartott fenn.

Mint az Imit elnöke finom, biztos izlésével irányította az Imit nagyértékű irodalmi kiadványait. Az ő nevéhez fűződik a bibliafordítás, a Héber Költők antológiája, az ő buzdítására írta meg Venetianer Palesztina történetét.

És Bánóczit mindenki szerette. Egyéniségének varázsa alól senki sem tudta kivonni magát. Mikor a kurzus szelleme az Akadémián is bevonult és ott is vallás szerint osztályoztak: Bánóczy Józsefet semmi bántódás, megbántás nem érte. „Istentől a báj” — mondja a Hamupipőke költője és a Bánóczy emberi jóságának, szívbéli bájosságának buzdító, teremtő, nevelő erejében valóban ráismerhetünk a kiválasztottak isteni adományára. (P. E.)

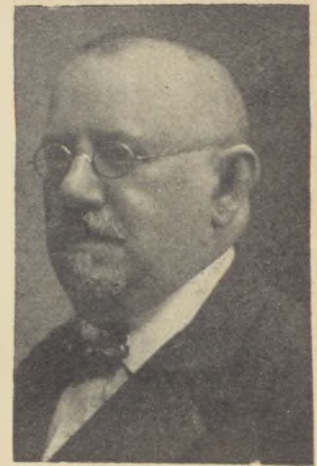

Kiss Arnold 25 évvel ezelőtt

Kiss Arnold gyermekkori arcképe szürelvel
néhai Dr. Klein Mór nagybecskereki főrabbiékkal

Kiss Arnold ma

PATAI JÓZSEF BEVEZETŐJE KISS ARNOLD SZERZŐI ESTJÉHEZ

Baráti szeretettel és hűséggel vállaltam a megtisztelő, de kényes feladatot, hogy prózai prológul szolgáljak ehhez a költői esthez, amelyen Kiss Arnold hívei a poeta-papot papi minőségétől elválasztva, egyedül mint poétát szólaltatják meg. Ott álltam két héttel ezelőtt a budai templomban, mikor a nyitott frígláda előtt fölszárnyalt a szeretet fohásza és Kiss Arnold a szószék magasáról visszapillantott huszonöt esztendőnek isteni szántására és magvetésére, aratására és virágszedésére. Itt, ezen az estén nem a papot ünnepeljük, hanem a poétát. De úgy érzem, igazságtalanság volna ki nem emelni, hogy Kiss Arnold egyházi beszédei is, költői lendületüknél, tömör stílusuknál, tösgyökeres nyelvezetüknél és mély emberi gondolataiknál fogva szintén az *irodalom* körébe tartoznak. És amint a magyar irodalomtörténet lapjain foglalnak helyet Pázmány Péter egyházi szónoklatai, a magyar zsidó irodalom történetében is örökké fognak tündökölni azok a magyar és zsidó szeretettől izzó beszédek, amelyekkel Kiss Arnold oly mélyen a szívekbe szántott és annyi tisztá, szent tüzet gyújtott a lelkekben.

És vajjon nem a legnemesebb költészet-e az az imakönyv is, amely százezrek kezében forog, a „*Mirjam*“, melyről Jókai Mór azt írta, hogy „ihletett szép imádságok, amelyek magas irodalmi színvonalon állanak!“ Nincs zsidó ház, ahová hitet, szépséget, vigaszt, Isten és a természet végtelenségébe való elmerülést ne vitt volna Kiss Arnold *Mirjamja* és édes testvére, a *Noémi*, a zsidó asszony és zsidó leány áhitatának e kettős forrása, amelyben a poezisnek annyi igaz gyöngye csillog.

Bizony nehéz elválasztani Kiss Arnoldban a poétát a paptól. Ő maga is első nagy verskötetének „*A pap hárfája*“ címet adta. Napközben az élet tülekedése zajlik körülötte, az életharc hullámai fel-felcsapódnak papi székéhez, sok-

szor ijesztőn, sokszor erősítőn és éjjel álmodik a hárfáról, talán arról a legendás Aeolus-hárfáról, amely Dávid király ágya fölött csüngött és mikor a hajnali szellő megérintette hurjait, dalolni, zengeni kezdett magától. De „széjjelfoszlik sok ifjú legenda“, a valóság hajnala nem folytatása a szép álmoknak és a brokát reverenda bizony nem mindig fejedelmi palást. A szószék magasa sokszor magánosságot jelent, egyedül járást „mély és rideg völgyek“ fölött... És a magánosságban hű kísérő a költészet és a poeta „könnye csillog a hárfán“ . . .

Kiss Arnold első verses kötetében adott helyet Morris Rosenfeldnek, a nagy jidis költőnek, akit ő mutatott be először nálunk a Petőfi Társaságban is. Az első lépés volt ez nálunk a jidis költészet emancipációja felé. Tudják-e, mit jelentett ez abban az időben? Amikor kényeskedő orrfintorítással fogadtak mindent, amire reá lehetett sütni a fekete bélyeget, hogy „felekezeti“. Ami nem volt zsidó, az lehetett papi, egyházi, tömjénfüstös és kenetteljes, az mind szép és divatos volt. A zsidó ifjúság Prohászkaért rajongott és Dávid zsoldárait csak az anyaszentegyház latin átkeresztelésében tudta élvezni. Ha a zsidó pap verset ír, az — eo ipso — „felekezeti.“ Hát még ha héber vagy jidis költőből fordít! Ez kétszeresen felekezeti. Sőt ha zsidó lapban jelenik meg, akkor felekezeti a köbön. Mert mi zsidók az *írás népe* vagyunk, — de mások írásának népe lettünk! Nincsen sehohsem olyan új irány a költészetben, művészetben, amelynek ne zsidók lennének első szószólói, apostolai; minden idegen forrásnál keressük a szépségnek szomatoltó gyönyörűségét, csak a saját forrásaink idegenek előttünk. A középkori héber költészet remekeit keresztény humanisták mentették meg a feledéstől, az elkallódástól. Ott álltam Oxfordban Sir Thomas Bodleynek, ennek az angol keresztény főnemesnek az arcképe előtt, aki a

róla elnevezett „Bodleana” könyvtárban őrizte meg számunkra Gabirol, Sámuel Hanagid, Ibn Ezra, Juda Halévi verseit. mert általános értékű, általános emberi költészetet látott benne, akár a latin, görög vagy más klasszikus nyelv poézisében. És vajjon „felekezeti” irodalom lett-e, ha most Kiss Arnold megírta *Gabirol* és *Hanagid* monográfiáját?

Kiss Arnold költészetének alaptónusa az a melankólia, amely középkori héber költőink versein átvonul. Az a vallásos alázatból, az emberi végesség tudatából, a mulandóság érzéséből fakadó halk rezignáció, amely gyermeki megadással hajtja le fejét az anyaföldre. A koheleti „havél-havolim” — hiúságok hiúsága — a gabiroli „me odam?” — „mi az ember?” — átvezíti komor mélabujával a legéletteljesebb sorokat is.

*„Mulandó minden, mint a hab iramló
Babér és tüske: percnyi lihegések.*

A bölcsesség magasáról nézi az élet hiú tülekedését a fény és pompa után.

*Vannak selymes függönyös ágyak
Damaszt és brokát vánkosok, lágyak . . .
S vannak ágyak, kopottas, olcsók,
Párnáik: durva, fakó len gyolcsok . . .
Mindük fölébe egy végzet írva.
Halottja lesz majd mindegyik ágyanak . . .*

A „Köd és Napsugár” című verseskötetben még küzd a fény az árnyal, mint az őszi tájak holland mestereinek képein. De a következő kötet, az „Elborult csillagok alatt” már címében is a melancholia boruját jelzi. De van ebben az elborongásban valami, amit egy másik magyar költőpap, Tompa Mihály, „kedves bánat”-nak nevez. Nem sújt le, nem nehezedik reánk, hanem átvezíti lelkünket mint az alkonypir fénye, amely sokszor melegít is és mindig kedves, lágy elhaló melódiába olvad . . .

Ép azért nem meglepő, hogy Kiss Arnold, a melancholia költője, a humoros művek egész sorozatával ajándékozott meg bennünket. És itt is szoros benső kapcsolat mutatkozik a pap és a poéta között. Mint pap mélyen belepillantott a zsidó életbe, amelynek félszeg alakjait és jeleneteit egy Solem Alechem derűjével, teljes plein airban rajzolta meg. A „Háborús Legendák” misztikus fenségével ellentétesnek látszik „A Fekete Horovitz” sok kedves, mulatságos figurája vagy az „Alom és Valóság” sok frappánsul megrögzített kacagtató jelenete. A régi recept szerint zsidó novella az, amikor egy vad antiszemita egy szegény zsidó életére tör, viszont ugyanez a zsidó megható módon saját élete kockáztatásával megmenti annak a vad antiszemitának az életét. Sokan, akik ezt a könnyfakasztó sémát keresték a zsidó novellában, megütközéssel konstatálták, hogy Kiss Arnold a

zsidó életnek nem a legszebb oldalát tárja fel. Mintha az írónak nem az élet ábrázolása volna a feladata. „Festő vagyok, kezemben az ecset és amit szemeim látnak, azt festem le nektek” — felelte Juda Léb Gordon, a héber költő, hasonló szemrehányásokra. Olykor hozzám is érkeztek ilyen rekriminációk, amikor Kiss Arnold egy-egy, sebeket simogató humoreszkje a *Mult és Jövöben* megjelent. És én azt feleltem: Hogy találó-e a rajz, vagy nem, azon lehet vitatkozni; egy azonban minden vitán fölül áll, az, hogy senki se szeretheti jobban a zsidóságot, mint Kiss Arnold.

A zsidóság szeretete tárhatja fel Kiss Arnolddal a zsidó élet visszasságait, amelyeket a humor napkurájával akar gyógyítani. És talán

Kiss Arnold a szószéken

ez a derűs napkura hatásosabb minden komor villámos mennydörgésnél. És a zsidóság szeretete vezérli Kiss Arnoldot az egyenesség útján, hogy ne tekintsen se jobbra, se balra, amikor a zsidóság igazságáról van szó. Itt ezen a pódiumon, a *Mult és Jövö* kulturestjén mondotta a mult év májusában Kiss Arnold: „Jeruzsálemben, az ősök földjén zsidó renaissance ébred. A szent talajon, a régi és új szent városokban zsidó dal csendül, zsidó munka lendül, zsidó tudomány támad, zsidó szellem árad — s minket, kikben zsidó szív lüktet még: visszariaszthatna-e a balga és hazug vád, amely törhetlen és őszinte honszerelmünket akarná kétségbe vonni, mert a hervadt jerikói rózsát éltető könnyeinkkel akarjuk új virulásra fakasztani?”

A szeretet és hódolat koszorúival köszöntjük ezen az estén Kiss Arnoldot, az igaz zsidó papot és igaz zsidó poétát.

ABEL PANN HÉBER HUMORESZKJEIBŐL: A GYERMEKMÉRLEG

zomszédom a harmadik házból be-
surrant hozzám hirtelen, nehéz
csomaggal a hóna alatt. Har-
mincöt éves emberke volt, szőke
bajusszal és kék szemekkel.
Foglalkozása: számtantanár; jel-
lemző tulajdonsága: kitünő csa-

ládapa. Olykor este át szokott jönni hozzám,
hogy „megmattoljon” és szinte látható gyö-
nyörűséggel viszi a játékot a végkimerülésig.

— Teát? — kérdem. — És mi van a
csomagban?

— Nem, teát most nem iszom. A csomag-

ban? Isten óvjon tőle minden zsidót! Szép kis
csomag.

Ezzel letette a csomagot a sarokba és leült.
Fáradt tekintetén látszott, hogy nehéz napokon
ment át.

— Arra kérném, rejtse el ezt a csomagot a
pincéjében — szólalt meg és ijedten a sarokba
nézett, a csomagra.

Magam is megdöböntem kissé. Teát ön-
töttem poharába és türelmetlenül vártam, hogy
felfedje előttem a rejtélyes titkot.

— Az én Dovedl fiam — kezdte, közben a
teát hörpintve — amint tudja, normális, szép,
egészséges gyermek volt, gyönyörűen fejlődött,
három hónapos koráig. A feleségem imádta és
velem együtt boldog volt. Ekkor történt a követ-
kező história. A Sátán, aki nem szereti tétlenül
nézni a boldogságot, beléavatkozott az ismerős
doktor képében, aki eljött feleségével együtt,
hogy visszaadja egy régi látogatásunkat és meg-
tekintse drága, egyetlen gyermekünket. Az
„ifjú ember” nagyon tetszett neki, mégis beszél-
getés közben tanácsokat kezdett adni a felesé-
gemnek, miként kell a gyermeket felnevelni a
legmodernebb nevelési szisztémák szerint. Az
én Rachelem pedig a doktor szájába bámulva
falta a szavait.

— A legfontosabb — mondotta a doktor —
a gyermekmérleg. Enélkül modern nevelés el
sem képzelhető. Az anyának pontosan tudnia
kell, mennyivel gyarapodik a gyermek heten-
ként. A gyermeknek minden táplálkozása alkal-
mával legalább száz grammot kell magába ven-
nie és ha erre nem képes, keresni kell az oko-
kat . . .

És másnap délben már ott diszlett teljes
fényében az asztalon a modern nevelés szimbó-
luma: a gyermekmérleg.

Nagyon komplikált gépezet volt ez. A leg-
ujabb rendszerű masineria, láncocskákkal és
számlapokkal, srófokkal és mutatóujjakkal és
minden egyéb misztikus felszereléssel, amit a
hitetlennek is respektálnia kell.

És itt kezdődik csak a história.

Mi, Ráchel meg én, szemügyre vettük az
apparátust, minden oldalról alaposan áttanul-
mányoztuk az utasításokat, megismerkedtünk a
mérleg mechanizmusának minden csinjával
binjával, tapogattuk, becézgettük a szép szerke-
zetet és amikor már tisztában voltunk minden-
nel, reáillettük a mérlegre a „fiatal embert” és
az anya megkezdte a szoptatást. Egy negyed
órai intenzív munka után a kis Dovedl fáradt
söhajjal pauzálni kezdett; ezt a pillanatot fel-
használtuk, hogy leolvassuk a mérleg számlap-
ját — a gyarapodás csak tíz gramm!

— Nézd csak meg jól — mondja Rachel
bosszusan — és arcát annyira a mérleghez szo-

Abel Pann: A Sadchen

rította, hogy képtelen voltam a számot meglátni. — Lehetetlen, hogy tíz grammot szopott volna — és talán kaphatna még.

És a mi bocherlénk jó és engedelmes gyermek. Ha adnak neki, elfogadja. Még tíz percig szopott, aztán újra rátettük a mérlegre, de az nem mozdult. Az anya sápadtan és nyugtalanul szorította megint a fejét a mérlegre, de az eredmény nem akart megváltozni sehogysem. Aztán nézegetni kezdte a gyermeket minden oldalról, elbusulva és aggódva. A gyermek kinyitja a fogatlan száját és mosolyog. Mit tud egy gyerek? Hátha még kellene táplálkoznia! Az anya tétován néz majd reám, majd a gyerekre. Újra megpróbálja. És a gyermek lassan elalszik az anya mellén. Újra rátesszük a mérlegre, de ez kérlelhetetlen marad. Nem halad előre egy grammal sem. Rachel hallgat. És ha ő hallgat, ez annak a jele, hogy szenved.

Amikor a szemébe néztem, láttam, hogy tele van könnyekkel.

— Nem kell a szivedre venni — mondom nem sok meggyőződéssel. — Hiszen látod, hogy a gyerek jó étvágyal evett, egészséges és nevet és jókedvű. Talán a mérleg a hibás, hogy nem mozdul.

A mérleg azonban minden gyanun fölül állott Rachel szemében. Egy ilyen nagy német találmány csak nem lehet tökéletlen! El kell menni reggel a doktorhoz.

Mikor reggel felébredtem, láttam, hogy Rachel maga elé bámulva babrálja a mérleget.

— Tudod — mondja — már rájöttem, hogy rosszul kezeltük. A láncocskát jobbra kell igazítani, a számolólapot pedig nullára állítani, az ujjacskát pedig egészen lehaljítani.

Tíz perc múlva rendben volt minden. A „legény“ hozzáfogott a táplálkozáshoz. Örömmel láttuk, hogy nagyokat nyeldes, dobogó szívvel vártuk a negyedóra végét, reátettük a mérlegre és csodák csodája, a legény — három kilóval gyarapodott!

— Hiszen ez lehetetlen! — kiáltott fel Rachel félig megijedve, félig ujjongva.

— Miért volna lehetetlen? — feleltem. — Lehet, hogy a mi házunkban egy új Simson hagibor növekedik! Sőt! Miért ne? Ellenkezőleg. Igenis. Egy új Sámson. Szükségünk is van új hősökre a Szentföldön. Még nagyon sok az alkotni való a mi fiatal országunkban és egy ilyen erő csodákat fog művelni! Egy gyerek, aki — rossz szem ne bántsa — ilyen szokatlanul hatalmas porciókat szopik az anya melléből, csak fizikai fenomen lehet! Simson hagibor!

Az anya kellemesen izgatott volt. Nem mintha lehetetlennek tartotta volna az én szavaimat. De mégis meg akart erősödni hitében.

— Mégis csak különös! Adok még neki, aztán lemérjük újra.

És a legény — az Isten áldja meg — szo-

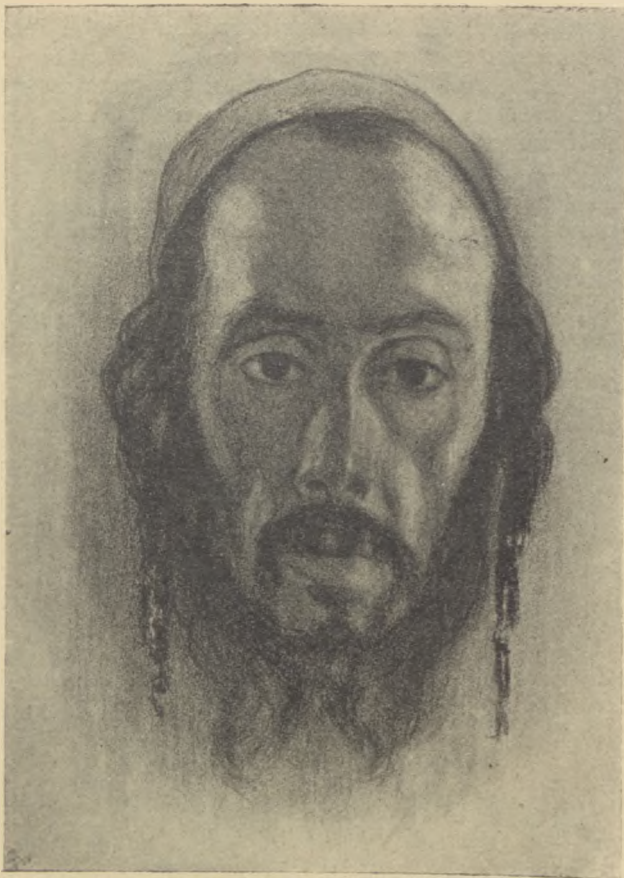
pott és szopott és amikor újra a mérlegre tettük, ismét többet mutatott — két kilóval.

Rachel pedig a legnagyobb csodálkozásomra hangosan elsírta magát és zokogva mondotta, el kell mennie a doktorhoz.

— Gyerek — mondom neki — nyugodj meg és gondoljuk csak át az egész dolgot. Tegnapig minden rendben volt, jó és szép a mi Dovedlünk — rossz szem ne ártson neki — eszik és gyarapodik, nevet és jókedvű, alszik és mosolyog; mit akarsz még? A mérleg? Először is a mérleget Németországban gyártották, egy antiszemita országban, ahol biztosan speciális gyer-

Abel Pann: A chéderfiú

Abel Pann: Jemenita zsidó Jeruzsálemben

mekmérlegeket készítenek palesztinai exportra, a zsidók kétségbeejtésére. Másodszor, hidd el, a legjobb lesz, ha kidobjuk a csúf mérleget és újra boldogan élünk és gondtalanul neveljük a gyermekünket, mint eddig.

Meggyőző szavaim nem segítettek. Ráchel szótlánul otthagytott és elszaladt a doktorhoz.

Ott pedig abban a csomagban van a drágalátos portéka, a mérleg, kérem, rejtse el a pincéjébe.

Igy fejezte be szomorú előadását az én máskor vidámkedvű sakkpartnerem. Aztán fáradtan és melancholikusan hátradőlt a karoszekében, mint aki közömbösen várja a sorsujtó kezét.

Szomszédom kérését teljesítenem kellett. De mert a pincénk üres volt — fa és szén hála Istennek nem kell Palesztinában — és így nem igen szoktuk bezárni, pár nap múlva valaki elemelte a gazdátlan jószágot, talán jó szándékkal csak „kölcson”, míg felneveli a kicsinyjét. És közben jól tehet vele a szomszédokkal is. Az ujszülött, hála az Égnek, még nem ritkaság Jeruzsálem szent városában. De nem mult el egy hét és az egész talpióthi negyed fiatal anyáit lázba hozta és meggyötörte a titokban ide-oda vándorló gyermekmérleg.

PILLANATFELVÉTELEK AZ ABEL PANN KIÁLLITÁSBÓL

A rég szerzett népszerűséggel jött most már Budapestre. Mindenki mint régi ismerőst köszöntötte. A „repriz” publikuma már nem csodálkozott a szentföldi művészen, a „jeruzsálemi polgáron”. Most már természetesnek találtak mindent. Csak az újaknak mutatták a régiek: „ez az” — és áhitattal néztek utána. A megnyitó egyszerű munkás hétköznapi délutánján: van és mégis zsúfolásig telik meg a Nemzeti Szalon kiállítási palotájának mind az öt terme. Ki kell nyitni a másik lépcsőt is, hogy forgalmi akadály ne támadjon. Lelkesedéstől piruló arcok virítanak az izzó pasztelek mellett. Csoportok verődnek össze és magyarázzák egymásnak a Bibliát. De jól esik felidézni a gyerekkori emlékeket. Két hölgy áll az egyik kép mellett. „Ez azt ábrázolja — mondja az egyik — mikor az Ur megteremti Évát Adám veséjéből” — „A bordájából, dragám” — javítja ki a másik. Egy öreg úr a hátuk mögött halkán megjegyzi: „Sokszor bizony azt hisszük, hogy a veséjéből, vagy az epéjéből”. — És epésen mosolyog.

*

Az egyik kép előtt gróf Bethlen Istvánné, a miniszterelnök neje áll, „Abrahám kivonul Sárával” a címe a pastellnek, amely mindenkit megállít. Az előbb gróf Andrásy Géza és gróf Batthyányné álmékkodtak előtte. Tavaly hetekig alatta lógott a cédula, hogy „megvette a Pesti Izr. Hittközség” — de aztán „technikai okokból” nem vette át. Azóta bejárta a világot és most más kezekbe kerülve, mégis Budapesten maradt a kép. „Ilabent sua fata . . .”

*

Bárczy István volt polgármester és belügyminiszter, aki maga is bibliamagyarázó és bibliafordító, gyönyörködve jár néhány barátjával teremről teremre és hosszasan megáll egy-egy kép előtt: „Látjátok, de érdekes ez: A vízözön. „És elpusztult minden, mibe élet vala.” Lehet-e ezt tragikusabban ábrázolni, mint ezzel az anyával, aki fuldokolva is felfelé tartja gyermekét, hogy még egy pár pillanattal meghosszabbítsa életét!” Tatay tábornok a „József és Putifárné” jelenetét nézi. De hol itt a József? Csak nem képrejtvény? „Ez aztán a diszkrét megoldás” — jegyzi meg Kohltsch ezredes — „Józsefnek csak Putifárnénál hagyott ruhája látható a képen. Ezért irták Pannról, hogy fantáziája is tiszta izlés”.

*

A sajtó most még melegebben fogadta Pannut mint legutóbb. Egymásután közölték interjúkat, amelyeknek anyaga most már más volt mint ezelőtt, amikor Pann csak humoros feleleteket tudott adni a furesa és naiv kérdésekre. Az interjuvóló most már legtöbbszörre nem a Hagada negyedik fia „Seeno jodéa liscol” („Aki nem tud kérdezni”). Most már jártasok a szentföldi kérdésekben.

— Van-e testvére? — kérdezi a *Magyarság* munkatársa, Oláh György. És Pann elmondja a követhető érdekes életrajzi adatokat:

— Van egy fivérem, akit 13 éves korában elcsábitottak a papok és erőszakkal megkeresztelték. Apám dvinszki rabbi volt, megsíratta a fiát és többet nem hallottunk róla. Mikor 1913-ban Jeruzsálembe kerül-

tem, hallottam, hogy az ottani görögkeleti metropolita-helyettes, Sergius atya nagyon hasonlít reám. Véletlenül összekerültünk. Csakugyan a fivérem volt. Az eset nagyon megdöbbentett. Pár nap mulva felkeresett a lakásomon. Nem utasítottam ki. Elmondotta egész pályája történetét, hogyan emelkedett fokról-fokra, hogy vágyódott haza, vissza, és mit érzett, amikor egyszer az orosz cár nővére elzarándokolt Jeruzsálembe és a nagyhercegnő fogadáskor és búcsúzásakor is kezet csókolt mint főpapnak, neki, a zsidó gyerekeknek, akit minden utcagyerek kővel dobált meg Dvinszkben. A háború kitörésekor Törökország hadiállapotba került Oroszországgal és így kiutasították Jeruzsálemből a görögkeleti papot, aki ezután mint orosz tábori püspök teljesített szolgálatot a harctéren. Jött a szovjet és elkobozott minden egyházi vagyont. Sergius atyát, mint az egyházi vagyont védelmezőjét, halálra ítélték, de megszökött. Sokáig hánykódott Ukrajna és határai között és titokban segítette a pogromok áldozatait. Majd maga is nagy nyomorba jutott és írt nekem, hogy szerezzek neki beutazási engedélyt Jeruzsálembe, hogy a háború kitörésekor lefoglalt vagyonát liquidálhassa. Én hanyagságból vagy mert nem szívesen vettem kijövetelét, nem válaszoltam neki mindjárt. Erre szemrehányó levelet kaptam atyámtól, a dvinski rabbitól, hogy miért nem intézem el fivérem ügyét, ha az módomban van? „Ila bünös is, mégis csak testvéred!” — idézte a Talmudból. Most künn van Jeruzsálemben, rendezi az ügyeit és várjuk, hogy vissza fog térni a zsidó hitre, ami utolsó kívánsága volt apánknak halálós ágyán.

*

A „Tränenkrug“ döbbenetes pogrom ciklusa előtt könnyeznek. A legmeggrázóbb „A kihült tej”. Egy esecsemő kúszik meggyilkolt anyja mellére. Még nem érti az ártatlanság, mit jelent az, hogy oly hideg a tej. Félelmetes az elgondolása is. De aki látta Palesztinában a „Kfár Jehodom“-ban az ukrainai pogrom-árvákat, akiket mint elhagyott kisdédeket szedtek össze *Peltjura* rettentő mérszárlásai után, megért mindent. És megérti azt is, hogy az ukrainai *Schwarzbard*, akinek egész családját kiirtották *Peltjura* hordái, hogyan követte nyomon a megszökött tábornokot Parisig, hogy ott a nyílt utcán néhány golyóval leterítse. *Schwarzbard* védője pedig kérte, hogy Abel Pann pogromciklusát terjesszék a párisi bíróság elé.

Ádám László, az *Esti Kurir* színes riportere jár a képek körül Pannal, kérdez és a mester felel:

— Hogyan indultam el a festői pályára? A zsidógyűlölő vilnai kormányzó öt rubeljével. Bizony ott kellett volna hagynom a vilnai festőiskolát, mert nem volt már

egy kopekem sem. A cirkusz előtt ácsorogtam és bámultam a szép plakátokat. Arra robogott hintóján a kormányzó és éppen előttem ejtett el egy ótrubelest. Véletlen volt-e vagy gondviselés, mint az *Elijáhu* legendában olvashatni? Az én sorsom ettől kezdve jobbra fordult. Aztán Szentpétervárra kerültem, ahol zsidónak nem volt szabad meghálnia és így mert senki éjjeli szállásra be nem fogadott, az éjszakákat az utcán sétálva, vagy a kabarcékban ülve töltöttem. Többször láttam az utcán *Trepow* herceget, a rettegett belügyminisztert, a pogromra uszítót, aki e kegyetlen szabályok fölött örködött. Hogy mit gondoltam és éreztem, fölösleges elmondani. És most hallja, milyen érdekes esetem volt most a hajón, amikor jöttem. Az étteremben megismerkedtem egy rokonszenves fiatalemberrel, aki elmondotta, hogy orosz származású és a perzsa sah gyermekeinek nevelője. Majd mikor megtudta, hogy decemberben Párisban lesz kiállításom, meghívott, hogy szálljak meg az ő nagyapjánál, akinél nagyon jól fogom magamat érezni, a nagymamája nagyon jól főz és mindennel megleszek elégedve. Beíratom noteszembe a címet. Elolvassom: *Trepow*. A rettegett pogrom-belügyminiszter mint emigráns kosztosokat keres Párisban. A fiatal *Trepow* herceg elpanaszolta, hogy mint orosz milyen nehezen tud vizumot kapni. Én meg visszagondoltam arra, hogy ezelőtt Oroszország fővárosában a zsidó nem hajthatta álomra a fejét egy éjszakára, az orosz hivatalokban „*jeruzsálemi polgár*”-nak csúfolták a zsidót és most én mint valódi *jeruzsálemi polgár* héber útlevellemmel könnyebben kapok vizumot mindenhová, mint az orosz belügyminiszter unokája.

Abel Pann kiveszi zsebéből a héber útlevelét, mutatja *jeruzsálemi polgárságának* héber dokumentumát, amire úgy látszik, büszkébb mint világszerte ünnepelet művészetére.

— Azt azonban mégsem bírnám ki, hogy engem *Trepow* hercegnő kiszolgáljon. Inkább keresek más penziót. A zsidó sohasem volt bosszúálló. Dr. Sz. G.

Abel Pann : „A kihült tej”

(A „Tränenkrug” pogromciklusából.)

Minden problematikusságnak az a lényege, hogy a történeti formák érvényüket veszítik, a tartalmak önállósulnak, a szellemi életben megszakad a folytonosság. Talán csak egy olyan esetet ismerünk, amikor pozitív, teremtő erőnek bizonyul a legvégletesebb problematikusság, s ez a Heine művészete. A problematikusság mint akció és passzió, mint tartalom és forma, képzelhető-e ennél nagyobb ellentmondás? S talán éppen abban kell keresni a Heine szellemtörténeti funkciójának értelmét, hogy maradandó formát adott az ellentmondás liriz-

Abel Pann: A vízözön. „És elpusztult minden élet”

musának anélkül, hogy megfosztotta volna ellentmondás-jellegétől; talán itt van a gyökere Heine időtlen varázsának és ma is izgató hatásának, itt van a nyitja annak a rejtélynek, hogyan fér meg egymással — sokszor egyazon időben, zsidóság és kereszténység, hellénrajongás és helléngyűlölet, Olympus és Golgotha, irracionalizmus és racionalizmus, romantika és intellektualizáló ész, arisztokratizmus és demokratizmus, optimizmus és pesszimizmus, lobogó érzékiség és eszményi szerelem, hogyan következhetik egymásra egyazon emberen belül Hegel és Saint-Simon, istentelen gőg és vezeklő bűnbánat. Ez az atomisztikus, ellentmondásos gazdagság állandó veszedelemmel fenyegeti, de mégsem veti szét a Heine világot, mert van valami, ami rugalmas, paradox egységbe foglalja: Heine zsidósága. Nem tárgyi vonatkozásokra, kulturromantikára, célzásokra, nyilatkozatokra,

állásfoglalásokra gondolok, hiszen erről éppen elég szó esett az eddigi irodalomban s különben sem mennénk sokra velük, hiszen egyazon költő írta a *Bacherachi rabbit* s a *Kevlaari búcsút*, hanem arra az eredendő, szubsztanciális zsidó formára, amely elejétől végig ott él, ott hallik láthatatlan Heinenek minden érzéki, megfogható formája mögött.

A zsidóság régi hajtóerői közül elsősorban kettő dönti el ennek a formának a sorsát: a pátosz és az intellektus, de mindakettő módosult, elhajlott, sőt új tartalmat kapott. A próféták teremtő pátoszát felváltja a védekezés elhárító retorikája, a világot képekben átfogó intellektust a mindent fogalmosító, dialektikára hajló ész. Ez a két tényező elválaszthatatlan mindattól, ami az európai zsidó szellem alkotása. E zsidóság költészete állandóan a tanítás és a pátosz két sarka között oszcillál. A túlhajtott intellektus gyöngéje, de egyben kiváltsága az európai zsidóság szellemtörténetének. Elzárja, vagy legalább is megnehezíti útját az intuitív teremtés felé, de viszont összefogja, megvédi a széthullástól. Intellektuális formája révén találkozik a tiszta emberi értelem legnagyobb képviselőivel s kerül tüstént a nagy intellektuális mozgalmak élére, valahányszor a külső akadályok elhárulnak érvényesülése útjából. Ez a magyarázata annak, hogy valahányszor kész formákat vesz át, nem lazítja meg, nem bontja szét őket, hogy új mozgalmakat mindig az intellektus felé hajlít el, ha pedig már egyizben intellektualizált tartalmak kerülnek hozzá, befejezéshez juttatja, kimeríti az intellektualizálást.

Hogyan érvényesül ez a forma Heine világában? Első korszakának formája és tartalma romantikus: szerelem, álom, kísértetjárás, éjszaka, holdfény, középkor, zene, gótika, kelet, zenei passzió, melódikus remegés, míg azonban legtöbb romantikus előzője és társa rendszerint nem bír a melódia áradásával, úgyhogy legtöbb versükből elhagyhatnánk egy-két versszakot, a vers vére nem folya el, megtoldhatnók néhány versszakkal, a vers architektúrája nem lenne zártabb, a Heine intellektusa résen áll, nem tűr pazarlást, gátat vet az árnak s így marad erőfeleslege bőven az örökölt formák betöltésére. Heine kimeríti a romantika érzéstartalmát, s ha ezután valaki vissza akar térni hozzá, csak Heinen keresztül vihet az útja. Mindaddig, amíg Heine romantikus korát éli, intellektusa inkább csak ellenőrzésre, elhárításra szorítkozik, de lassanként felszabadul s nincs már messze az az időpont, amikor az intellektus maga válik lírává. Nem arra gondolok, amit filozófiai, reflexív költészetnek mondanak, ott is szerepe van az intellektusnak, a költészet

tartalma filozófia, tantétel, a líra csak a kísérő zenét szolgáltatja, kommentálja; Heine esetében másról van szó: az intellektuális tartalom el kezd zenélni, megszólal a német idealizmus filozófiája, megszólal Hegel, veszít a magasságából, veszít a mélységéből, de egyuttal a nyomasztó homály is lefejlík róla: két nemzedek nehéz és súlyos gondolatartalma átkel a német határon s bejárja a fél világot. Ez az átmenet Heine második korszakába esik, amikor a romantika már egyezményre lépett a valósággal, észreveszi a XIX. század városi életét, emberét, zaját, szépségeit, miután évekig csak önmagába nézett vagy nem vette le szemét az égről. Az elhomályosított, romantizált valóság deromantizálásában, visszahódításában döntő szerep jut Heinek. Főleg azután, hogy elhagyja Németországot, hogy megtelepedik Párisban s a saint-simonizmus programja alapján békét köt a mechanizáló nagyvárossal. Vele kezdődik az európai kulturlíra története. Prózája új területeken új lehetőségekre szabadul fel. Intellektuális távlatból fáklyával, kereplővel kíséri utolsó útjára a romantikát s küldi rohamra politikai szatiráit a reakció, a radikális túlzás, kis és nagy zsarnokok, a fejedelmi dilettantizmus, a száj, a póz, az álpátosz divatos költői ellen. Kortársainak retorikája üres kongás, plakát- és jelszó lírájuk rég a lomtáré, de Heine politikai költészete ma is él, mert gyűlölete, haragja, elfogultsága, iróniája külön nyelvet teremtett magának. A romantikus tárgyak világa azonban még felragyog a magára utalt Heine szeme előtt. Az igazi romantika mindig optimista, hisz a látomásaiban, hallucinációiban, vágyainak mindenhatóságában, ezért nincs hajótörés, amely kiolthatná illúzióit. Heine utolsó romantikája más: a szent hiábavalóság tragikus fényében ég. Ő valóban elküldi a vágyát, akarja, hogy célhoz érjen, mivel azonban intellektusára bizza a vezetést, mindenünnen, minden kedves romantikus égbolt alól, középkorból, Spanyolországból, Amerikából, Angliából, a régi Egyiptomból, Perzsiából, katolicizmusból, zsidóságból a beszennyezett szépség, a heroikus bukás, az egyetemes Nibelungen-sors reménytelen képeivel tér vissza. A nagyságnak és szépségnek az a földi sorsa, hogy rossz véget érjen: ez a Heine utolsó verseinek, a *Romanzero* balladáinak vezető motívuma.

Szándékosan hagytuk utolsónak Heine zsidó tárgyú költészetét. Itt is megtaláljuk a melodikus mélyülésnek, deromantizálásnak az imént vázolt útját. A zsidóság szakadatlan foglalkoztatja, beszélgetéseiben, leveleiben, műveiben. De mit jelent első korszakának zsidó költészete, a *Belsazar*, a *Rabbi von Bacherach* s a nagy zsidó fájdalom egyéb megnyilatkozása? Nem Heine zsidóságának líráját, hanem csak lírai kommentárját, egyéni zsidóságával adódó sérelmeinek, gyűlöletének, szeretetének lírai kísérőjét. A *Rabbi*-ban úgy ír, úgy beszél a régi zsidóságról, mint romantikus társai a keresztény középkorról, a zsidóság maga inkább csak tárgyi vonatkozásaiban jut szóhoz. De csak szemügyre

Abel Pann: „És kivonula Ábrahám, amint az Úr meghagyá.” (Veres fényképész felvételei)

kell venni utirajzainak zsidó epizódjait s tüstént meglátni az eltolódást a külső zsidóságtól a belső felé. Más a zsidósághoz való disztanciája, más lesz ennek a disztanciának lírai pátosza. Az élete végén, amikor csődöt mond, lefakul róla minden eltanult formája, byronizmus, hegelianizmus, saint-simonizmus, csak egy formája marad: a zsidósága. Mert már nem kell a felszín alatt lappangania, nem ferdíti el semmi, tisztán, folttalan bontakozik ki eredendő értelmében. A testi kinok poklában megtér s kibékül Istennel. S mint egykor boldogtalan szerelmét, úgy építi ki most haldoklását költői mitosszá. A kék virág csodaország a Lethe partján van. Az illúziók máglyahalálát az utolsó versek, a *Lazarus* tompa litániája kíséri. Ujra zsidó szimbolumok felé fordul s a *Héber melódiák*-ban színültig megtölti őket élettel.

Kiss Arnold: Találkozás

Ha egykoron majd befutok a révbe,
S ha följutok majd akkor én az égbe,
Tudom: szebb tájat szemem sohse látott,
Csodás világban csillagok közt járok.

De nem fogok én sehol megpihenni,
Rohanni fogok, repülni, sietni,
Hiába hív majd angyalok csapatja,
Nem lesz idom figyelni édes dalra.

Hiába zeng a muzsika, a hárfá,
Suhanni fog a lelkem könnyű szárnya,
Lehet köröttem csoda, sok ezernyi,
Percig se tudok köztük vesztegelni.

Nem nézek rá a bibor fellegekre,
A rubintfényű csillagseregekre,
Türelmetlen és szomjú vágytól égve,
Ugy rohanok én odafönn az égbe!

Csak néha-néha szólal meg az ajkam,
Ha utamba jó egy-egy fényes angyal,
Nem láttátok, kit úgy keresek itt fenn?
Akit oly régen nem láthattam ott lenn?

S mert nagy a mennynek széles birodalma:
Nem tudnak választ sokan a szavamra,
Tovább! csak tovább! — szaladok szünetlen,
Kire úgy vágyok: meg kell őt keresnem.

És amint egyre csüggedtebben járok,
Talán egy szelid angyalra találok,
Ki többet tud majd minden angyaloknál,
S úgy simogatja könnytől-ázott orcám,

„Szegény fiú! hová oly lelkendezve?
Kit keresel oly hévvel, oly remegve?
Milyen az arca? Mióta van nálunk?
Mi itt mindnyájan valakire várunk?”

Mint harmatot az aszú virág kelyhe,
Ugy szívja szívem vigaszát epedve —
„Olyan hű nem volt senki a világon,
Nem láttam régen, s mégis mindig látom.

A szeme, mint a bús violák kékje,
Mint lágycitera: hangja enyelgése,
Ráismerhetsz: a nevem hívogatja,
Szép bölcsődalom dúdolgatja ajka.”

És megmutatja majd az angyal menten,
Hogy merre, meddig és hova kell mennem?
És szárnyat öltök, s repülök az égben,
Amiglen azt a szent helyet elérem.

És mennylakása kapuját kitarja:
Ki érkezésem odafönn már várja,
S mint odalenn, ha soká voltam távol,
A két karjával átölel és átfon —

Hangos sikollyal rámborul zokogva,
És hull a könnye, hull a forró csókja,
Nem járunk többé szomorúan, árván —
„Én édes anyám! édes jó anyácskám!”

A FRANCIA SZOCIALISTAVEZÉR ÉS A NÉMET HERCEG

ét cikk jelent meg egymásután a „Der Jude” külön számaiban, egyiket Leon Blum írta, a francia szocialisták világhírű vezére, akinek legutóbb a francia miniszterelnökséget is felajánlották. A másikat Miksa szász herceg írta, aki mint szociológus érdeklődik a zsidókérdés iránt. Mindketten ugyanazt a problémát fejtegetik; összeegyeztethető-e a Palesztina-munka, vagy cionizmus a francia, német és egyéb hazafisággal? És a francia szocialista vezér és a német herceg ugyanarra az eredményre jut, amely mindenütt érvényes, mindenütt aktuális.

I.

Leon Blum (Paris): Zsidó és francia.

Szabadon, nyíltan és minden fenntartás nélkül akarom kifejtteni a nézetemet erről a nagyfontosságú kérdésről és különösen a francia zsidóknak a cionizmussal szemben követett állásfoglalásáról. Tény, hogy Franciaországban a cionizmus az utóbbi időkig kevés erkölcsi és anyagi támogatásra talált. A francia zsidóság bizonyos tartózkodást tanúsított a cionizmussal szemben és ennek oka különböző érzésekből táplálkozó félelem volt. Ha kertelés nélkül akarom jellemezni ezen érzések legfőbb dominánsát, ki kell jelentenem, hogy *nem nagyon hősiés és rokonszenves, mert itt egyszerűen a félelemből származó önzésről* van szó. Franciaország zsidósága nem szenved. Voltak ugyan antiszemita áramlatok, de sohasem volt a helyzet éppen-séggel türethetetlen. Franciaországban bizton-ságban és egyenjogúságban élnek a zsidók. Már most a francia zsidók attól féltek, hogy a cionizmusban való aktív nyílt részvételük veszélyeztetheti a biztonságnak és nyugalomnak azt az állapotát, amelyet nem a világ többi zsidóságából való kiemelkedésükkel érdemeltek ki, hanem tisztára a véletlennek és a szerencsének köszönhetik, hogy olyan szabad országban élnek, amelyben az egyenlőség érzése igen elterjedt és általános. Ehhez járul még egy másik érzés: „Ha mi aktív részt veszünk Cion felépítésében, nem fogjuk-e ezzel alátámasztani az antiszemiták ama érvelését, hogy a zsidó sohasem lehet egész, teljes és osztatlan francia, mert a szíve mélyében mindig zsidó marad, vagyis idegen?”

Nos, ami engem illet: francia zsidó vagyok és őszinte lelkiismerettel jó franciának tartom magamat. Frankhon szívében, Párisban születtem és nem tudom pontosan meddig, visszamenően is elszászaiak, tehát franciák voltak az őseim. Engem is franciának neveltek, a francia kul-

turát szívtam magamba, nincs a francia érzésnek, a francia becsületnek egyetlen olyan finomsága, amely idegen volna előttem. Teljesen asszimilálnak tartom magam, még az arcvonásaimban sem fedezett fel senki faji tulajdonságokat. Mindamellett — bár teljesen franciának érzem magam — egyszersmind zsidónak is.

Sohasem vettem észre, hogy öntudatom eme két része közt a legkisebb ellentét volna. Nagyon megkapott, midőn Weizmann egyszer kifejtette előttem — amiben igen mély lelki analízis rejlik mindenki számára — hogy az emberben *kettőssége*, sőt *többsége* is lehetséges annak, amit nemzeti érzésnek nevezünk.

Teljes odaadás egy ország iránt nem jelenti azt, hogy az ember nem érezheti magát egy másik emberi közösség integráns részének is.

Mint franciák nyugodtan és boldogan élünk Franciaországban. *De vajjon lehetséges-e, hogy ez a mi személyi biztonságunk érzése annyira elnyomja a zsidó közösséghez való tartozásunk érzését, hogy el tudnók felejtetni, hogy a földkerekség más tájain vannak zsidók, akik nem élnek olyan nyugodtan, olyan szerencsésen mint mi?* Megfelelkezhetünk-e arról a nagy feladatról, amely más országok zsidóságának helyzetét akarja megjavítani? Mert minden ellenkező vélemény dacára, a cionizmus eredetileg nem nemzeti visszakövetelés volt — és ma sem az — hanem abból az érzésből született, hogy szükséges, hogy a zsidó nép ama milliói számára, akik sehol sem találják az elhelyezkedés és hasonulás normális feltételeit, a világnak egy sarkában olyan helyet biztosítsanak, ahol megtalálják azt, amit diplomáciai okmányok „nemzeti otthon” névre kereszteltek. Ezt a nemzeti otthont meg kellett teremteni azok számára, akik olyan országokban élnek, ahol a törvény vagy a gyakorlat megfosztja őket az otthontól. Lehet-e ezt elfelejtetni? *Lehet-e az önzés olyan határtalan, hogy erről megfelelkez-zék?* Alapul szolgálhat-e saját biztonságunk arra, hogy *letagadjuk*, hogy elveszítjük a szolidaritás érzést, amely összeköt minket kevésbé nyugodt, kevésbé szerencsés, sőt sok esetben kegyetlenebbül üldözött zsidó testvéreinkkel?

A realitás iránt való érzék fajunk egyik adománya. A zsidó általában elismeri a kész tényt és számol vele mint adottsággal. Ma már nem kérdés, hogy helyes-e vagy nem helyes cionistának lenni, — *Cion ma már létezik.* Ma már nem kérhetjük, hogy helyes-e vagy hely-

Abel Pann (Jeruzsálem): *Testvérek*

telen e mozgalomnak támogatása, *ma már nem mozgalomról van szó, hanem reális tényről, pozitív építésről, amelynek léte vagy nem léte ma már nem az aggodalmaskodó és gáncsoskodó zsidóktól függ. Történeti tényező lett.* És ha ezé lett, kívánjuk-e, hogy fennmaradjon? Érdeklünkben áll-e, hogy eltűnjön? A francia zsidók érdeke-e, hogy Franciaország ettől a munkától távol álljon?

A beavatottak tudják, hogy a cionistáknak köszönheti Franciaország Szíria fölött való mandátumát. Hogy jó-e vagy rossz ez a mandátum, más kérdés. A francia külpolitikának, keleti törekvéseinek egyik kitűzött célja volt, amelyet a cionisták segítségével ért el. Francia érdek-e, hogy keleti befolyása gyöngüljön? Francia érdek-e, hogy a jeruzsálemi egyetemen, a zsidó kulturában, Cionban a francia gondolat, a francia művészet, a francia tudomány ne legyen képviselve? Nem hinném. Azt hiszem, Franciaország érdeke, hogy az ő zsidósága kiküzdje számára a Szentföldön is azt a helyet, amely hozzá és multjához méltó. A zsidó érdek itt teljesen egybevág a francia érdekekkel és a *leggondosabb lelkiismereti kutatás mellett sem lehet itt semmiféle hazafiatlanságot felfedezni.*

Sőt még valamit kell hangsúlyoznom: az az érzés, amely sok francia zsidót visszatart a cionizmustól — amelyhez pedig, biztos vagyok benne, természetes érzés vonzza, mert hiszen zsidó embernek a legtermészetesebb, hogy zsidó munkában részt vegyen — ez a gyáva és egoisztikus érzés, ez a félelem, hogy a francia antiszemitizmusnak argumentumot nyújt, nem igazi érzés és az argumentum egyáltalában nem helytálló. A viszonyok engem arra kényszerítettek, hogy közelebről tanulmányozzam a francia antiszemitizmust. Nem vagyok már egé-

szen fiatal és nem egy antiszemita krizist éltem át az országban. Itt éltem a Dreyfus-affaire ideje alatt és a „Patrie Française” legsivárabb nacionalizmusa korában. A francia antiszemitizmus szerintem nem olyan, mint más országoké, ahol a zsidó lakosság tömegessége folytán gazdasági forrásokból táplálkozik. A francia antiszemitizmus inkább társadalmi okokból keletkezett. Mondhatnám *következménye volt a társadalom magasabb rétegeibe felvett gazdag zsidók ama törtetésének, mellyel újabb meg újabb körökbe igyekeztek betolakodni sokszor tapintatlan és ellenszenves módon, folyton fitogtatva vagyonukat és letagadva, elrejtve származásukat.* Egy nüanszirozott izlésű érzékeny népnek antipátiája volt, amely a zsidó faj rovására írta azt, ami csak egyes individuumok hibája volt.

Ez szerintem a francia antiszemitizmus tulajdonképpen gyökere. *Nem azzal idézték elő az antiszemitizmust Franciaországban, hogy túlságosan zsidóknak mutatkoztak, hanem azzal, hogy gyakran el akarták rejteni zsidó voltukat!* Ami engem illet, mindig hangsúlyoztam, hogy semmiképp sem okoz antiszemitizmust az, aki nyíltan vallásához és népéhez való hűségét vallja, amit a zsidó mindig büszkén és joggal megtehet. Én személyesen sohasem éreztem az antiszemitizmust és épen azért nem, mert sohasem értettem, hogy zsidó más is lehet, mint ami, zsidó teljes nyíltsággal, faja és népe iránt való büszke hűséggel. *Az antiszemitizmust a büszkeség és méltóság hiánya okozza és nem a bátor hitvallás vagy a nyílt részvétel olyan munkában és gondolatban, amelyet a zsidó érzés lelkünkbe inspirál.*

És ha ez igaz — és a francia zsidók egyre világosabban belátják ennek a ténynek igazságát — itt az ideje, hogy Palesztina felépítésének munkájából a francia zsidók kivegyék méltó részüket. *A francia zsidóknak elodázhatatlan becsületbeli kötelessége ez.*

LEON
BLUM

414

II.

Miksa szász herceg: Cionizmus és hazafiság.

Nagy érdeklődéssel olvastam a „Der Jude” hasábjain Leon Blum-nak, a francia zsidónak fejtegetéseit, amelyekbe a cionizmus és a francia honszeretet összeegyeztethetőségét erősíti. *Az ő érvelései kétségtelenül helytállóak minden ország zsidóságára vonatkozólag.*

Bizonyos, hogy sajátságos helyzet egy nép számára, hogy minden időben kénytelen legyen vallani: „Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust”. De ha ez így adódott, nem arra kell-e törekedni, hogy a két tendenciából, melynek mindegyike jogosultsággal bír, egységes lény keletkezzék? Nincs-e erre jó példa elég? A svájci nyelve és származása szerint németül, franciául vagy olaszul gondolkozik, de ez ne akadályozza abban, hogy a legmagasabb mértékben büszke legyen svájci mivoltára és az egész svájci néppel szorosán összekapcsolva érezze magát, még azokkal a polgárokkal is, akik más nyelvet beszélnek. Az amerikai Egyesült Államokban is hasonló a helyzet. És maga a zsidóság nem adott-e erre példát ősi történetében? *Dániel* próféta a babiloni birodalom hűséges és lelkiismeretes tisztviselője volt és mégis egész szívvel dolgozott népe érdekében is. *Ezra* és *Nehemia* hű alattvalói voltak a perzsa birodalomnak — Nehemia a király pohárnoka volt — és mégis mindennél drágább volt nekik Jeruzsálem falainak felépítése, a zsidó nép restaurálásának ügye. Akkor is megragalmazták a „cionista” zsidókat, hogy hazafiának, hogy elszakadást idéznek elő. Pedig ők akkor is *csak a törvényes kereteken belül, a birodalom üdvének szemmel tartása mellett fejtették ki működésüket*, abban a tudatban, hogy minden birodalom annál szilárdabb, minél több belső függetlenséget érezhetnek a népei.

Ez természetesen azokra az esetekre vonatkozik, amikor egy birodalomhoz való politikai hozzátartozandóságról van szó. De hogy áll a helyzet akkor, amikor az állam egy nemzetnek a megtestesülését jelenti és egy más származású kisebbség él közöttük? Itt két eset lehetséges. Vagy hogy a kisebbség annyira szétszórt és beolvadt a nemzetbe, hogy vérségi kapcsolatok és keveredések teljesen eltüntették minden jellegzetességét és eltörölték minden régi nemzeti gondolatát. A szlávok például Németország egyes vidékein annyira felolvadtak, hogy ma már senki sincs tudatában, ki szláv és ki német eredetű. Ezt megbolygatni nevetséges volna. De lehet, hogy a kisebbség mint sziget a nemzetben belül, elzárt területen tömörülve él külön nyelven és népi hagyományokkal. Ebben az esetben kegyetlenség és balgaság volna őket erőszakkal asszimilálni. Hadd ápolják nyelvüket és szokásaikat és legyenek származásuk iránt „nem-

zeti" érzelmük és adják meg a nemzetnek, amelyhez tartoznak azt, amivel neki tartoznak. Ezeknek az embereknek tehát *kettős* nemzeti érzésük van. A *vendek* például Lausitzban megtartották a nyelvüket és régi szokásaikat. Ki veheti el tőlük ezt a jogot? És senki sem kételkedik benne, hogy ezek a vendek nemcsak mint állampolgárok, hanem valóban németeknek érzik magukat. Nincs itt ellentét, se belső konfliktus. Sőt minél kevésbé érzi magát a polgár külön érdekeiben korlátozva, annál bensőbben érzi és tanúsítja áldozatkészségét és odaadását az összesség feladatai iránt.

A zsidók helyzete azonban egyik esettel sem vág teljesen össze. Sehol sem alkotnak zárt közösségeket, szigeteket a népek között. A befogadó népek pedig sehol sem szívták föl magukba. A történeti viszonyok, melyekre nem akarok ezuttal kitérni, a vallási elkülönülés, a gondolkodás stb. lehetetlenné tették a teljes asszimilációt. És bizonyára a jövőben is lehetetlenné lesz. Amellett a nyugati országokban nincs is külön nyelvük, sőt kultúra tekintetében teljesen áthasonultak a népekhez, amelyek közt élnek. Mégis van bizonyos zsidó népiség, amely életerővel teljes és a jövőre is fenn fog maradni, ha nem is oly könnyű meghatározni, hogy tulajdonképpen miben kell ezeket a fennmaradt és fenntartásra áhító népi sajátosságokat keresni. Amellett a zsidóság, amely az egyes országokban minoritás, egyszersmind része a legkülönbözőbb országokban szétszórt össziszidó népnek, amely nagy és tekintélyes tényezőt jelent a világon. Ha ezt az utóbbi körülményt tekintetbe vesszük, nem tagadhatjuk meg a zsidóktól sem a jogot, amely más kisebbségeket megillet, hogy *kettős* nemzeti érzésük legyen, zsidó és német, zsidó és francia, zsidó és angol stb. Náluk is összefér ez a két tendencia, sőt támogathatja, erősíti egymást és nem lehet semmiféle ellentétnek az okozója. Kétségtelen, hogy igen sok zsidónak sikerül ezt a problémát így bensőleg is őszintén megoldani.

Már most az a kérdés, hogy a cionizmusért való buzgó exponálódás a német, angol, olasz stb. nemzeti érzés megtagadását, vagy szükítését jelenti-e? Erre azt kell felelnünk, hogy a cionista mozgalomnál egyáltalában nincs szó egy ország zsidóságáról, hanem a zsidó nép általános érdekéről. *A német cionista nem arra törekszik, hogy német hazájának zsidóságát Palesztinába vezesse.* De jól tudja, hogy vannak zsidók más országokban, akiknek otthonra van szükségük, mert üldözött, lenézett, nyomorúságos helyzetükön segíteni kell. Hát nincs-e joga hozzá, sőt nem kötelessége-e, hogy érdeklődjék ezek iránt és igyekezzék segíteni rajtuk? Sőt, ha ő maga szerencsés helyzetben van, annál inkább becsületbeli kötelessége ez! És minthogy a Palesztinában otthon kereső zsidók jövője

akkor a legbiztosabb, ha ott államot alkotnak, kinek volna joga, hogy ennek a célnak az áhítását rossz néven vegye? És nem lehet-e olyan tisztán szellemi cionizmus, amely nem is gondol bevándorlásra, még kevésbé államalkotásra, hanem csupán csak a zsidó szellem és kultúra fenntartására? Ez ellen meg éppenséggel semmiféle kifogás nem lehet.

De még ha egy német cionista arra törekednék is, hogy saját hazájából személyes építőket szerezzen az új Palesztina számára, ebben sem látok a német nemzeti érzés szempontjából kifogásolhatót. Minden országban vannak szegény emberek, akik elhelyezkedni nem tudnak és kivándorlásra kénytelenek gondolni. Miért ne támogatnák őket tehetős testvéreik? Hol van itt a hazafiatlanságnak akár csak árnyéka is? Sőt tovább megyek, a Németországból kikerültek a távolban is jó szolgálatot tehetnek hazánknak. Sőt a cionista mozgalom által előidézett erkölcsi lendület a mi zsidóságunk nivóját is magasabbra emeli és *egy idealizmustól átfűtött zsidó kétségtelenül jobb szolgálatokat tesz a német népnek és hazának, mint egy minden idealizmustól mentes zsidó.*

Abel Pann: Szezárd gyermek.

CSERMELY GYULA: RABBI TABBÁJ KULCSA

abbi Tabbáj ben rabbi Hillél házófer a második Templom elpusztulása után több mint kétszáz esztendővel Palesztina belsejében egy kis faluban élt. Nevét nem említi a Talmud, annál ragyogóbb dicsfényt övez homloka köré a kabalisztikus hagyomány és a legenda.

Atyja, mint a neve is mutatja, tóratekercs-

Jehan Fouquet: Jerichó ostroma a harsonákkal és a frigidáddal. A középkori francia biblia egy lapja. A párisi Moyen Age-kiállításból

író és könyvmásoló volt, vagyis jósev ohólim, állandóan otthonülő ember; rabbi Tabbáj ezzel szemben mindig a vidéket járta és élőszóval terjesztette az isteni szót. Különösen a Tóranak azokat a fenséges ígéit, amik erkölcsöt akarnak az embertől; tisztelje atyját és anyját, sohase kívánja a másét, ne hintse el a viszálykodás magvát, de békét szerezzen pörösködő társak között; az árvákat és az özvegyeket el ne hagyja és a szűkölködőknek könnyítse meg a sorsukat; felebarátját szeresse, mint saját magát és még az ellensége bajának se örüljön, de segítse meg, ahol csak lehet. Kamatot ne fizetessen magá-

nak, adóstól ne vegyen zálogot s ha valamit talál, legyen az csak fél prutó értékű is, juttassa vissza annak, akié.

Elöl is járt a jó példával rabbi Tabbáj; szüleit, míg éltek, szinte áhítatos tisztelettel tisztelte; ha megtudta, hogy valahol két ember barátságatlan szemmel néz egymásra, a ferasztó nagy utat sem sajnálta, csakhogy helyreállítsa köztük az összhangot; inkább maga nem evett és rongyosan járt, de segítette az éhezőt és a ruhátalant és ha talált valamit falutjáró utjain, drágakő lett legyen vagy csorba kés, pénzzel tele erszény vagy kenderhám: addig-addig kutatta a gazdáját, amíg visszaadhatta a kezébe, amit az elvesztett.

— Háromszorosan jót tesz — hirdette rabbi Tabbáj ben Hillél — aki visszaadja a talált holmit az urának. Nem tartja meg magának, ami a másé; megóvja a károsodástól az elvesztőt és ezenfelül még örömhöz is juttatja. Mert még a leggazdagabb ember is örül, ha megkerül az ő elveszett holmija. Tán emberi gyengeség ez, mégis érthető ez az öröm, mert természetes.

Mondták is rabbi Tabbáj ben rabbi Hillélre, hogy korának legtökéletesebb cádikja ő. Mert, aki nemcsak maga él istenes életet és nemcsak szóval hirdeti az isteni tant, de példaadással, tettekkel is terjeszti: az az igazi cádik az Ur előtt.

S ez a nagy cádik rabbi Tabbáj ben Hillél akárhányszor szűk napokat látott. Kicsi földje csak soványan, olyik évben semmit sem fizetett s hol elsodorta háza tetejét a szélvihar, hol elöntötte pincéjét a talajvíz. Meg is szánták őt az angyalok az égben és kérelemmel járultak az Ur elé.

— Te igaz Isten — könyörögtek az angyalok — mi jól tudjuk, hogy a valóságos cádik csak itt fent kapja meg igazi jutalmát . . . de juttass rabbi Tabbájnak már odalent a földön is valamit. Hogy ne legyen olyan nagyon is szegény, ne lássa meg mindennap a holnapi nap árnyékát az a jámbor.

— Mit adhassak neki? — kérdezte szinte büszkélkedve az Isten. — Bíborhoz, bársonyhoz juttassam? El se fogadná a tisztséget az én cádikom, mert a bíboros nagyságot otthonülésre kényszeríti a méltóság, rabbi Tabbáj meg a világhírást szereti, hogy példákkal is terjesztesse az én Tórámat. Vagy ezüstöt, aranyat adnék neki? Elosztogatná, nem tartaná meg magának. De még a több kenyérből sem tenne el másnapra, mert még aznap az éhezők között osztaná szét.

— Ugy van — mondták meggyőződéssel az angyalok és rabbi Tabbáj ben Hillél ezek után is oly szűken élt, mint eddig is.

Történt egyszor, hogy a lova elbitangolt és

rabbi Tabbáj a keresésére indult. Ment, mendegélt az uton s hol jobbra, hol balra kémlelt, nem látja-e meg valahol a jószágot s ahogy szaporán szedte lépteit, majd megbotlott egy jókora zsák buzában. Lecsuszhatott egy erre járt szekérről, vagy egy teherhordó állatnak a hátáról s most ott hevert az út porában, gazdátlanul.

De nagy fejtörést okozott a jámbornak ez a zsák buza, mely tudja Isten kié volt. Hogy egyelőre hazavigye a házába, ahhoz hiányzott az ereje, mert már öreg ember volt, túl az ötvenen, otthagyni a zsákot és folytatni az utját sem akarta, mert megtalálhatja valaki a zsákot, birtokába veheti, mint a magáét és megkárosíthatja a jószzerű tulajdonost.

— Nem tehetek mást — határozta el végül a szent ember — mint leülni itt az út szélén s addig-addig vigyázni a buzára, míg az, aki elvesztette, érte jön.

— De hát az én elbitangolt lovam? — kérdezte saját magától rabbi Tabbáj. — Nem elébbvaló kötelességem megkeresni azt, ami az enyém, mint őrizni itt azt, ami másé?

— Semmi esetre — mondta a rabbi. — Azt biztosan tudom, hogy az elveszett kanca az enyém volt, de hogy kié ez a buza, azt már nem tudom. Szegény özvegyasszonyé is lehet vagy árváé. Hát lehetek oly önző vagy oly rosszlelkű, hogy a magamé kedvéért károsodni engedjek egy özvegyet?

És rabbi Tabbáj ben rabbi Hillél haszófer nem gondolt többet saját lovára, hanem rendületlenül ott ült az út szélén és vigyázott a gazdájánincs buzára, az angyalok az égben pedig meglökdösték egymást:

— Látjátok? Így tesz, aki igazi cádik! A másé neki szentebb, mint a magáé.

Rabbi Tabbáj pedig csak ült, hogy minden arra menő embertől megkérdezze, nem keres-e, nem vesztett-e el valamit? . . . De óra mult óra után és senki sem jött.

— Hagyjad már — ösztökölte egy benső hang — keresd meg már a magadét, ezt meg hagyjad itt. Gazdag emberé lehetett ez a zsák buza, hogy nem találja érdemesnek, hogy kerresse.

De a rabbi csak ott maradt az út szélén, sőt hogy permetezni kezdett az eső, nem habozott, hanem levetette köntösét és gondosan betakarta vele a zsák buzát. Inkább ő ázzon meg, mint a szegény embernek tán egyetlen zsák élete.

És az angyalok az égben megint meglökdösték egymást és összesugdostak:

— Látjátok, látjátok? Így tesz, aki igazi cádik!

Estefelé végre jött valaki, egy asszony. Kicsi kézikocsit tolt maga előtt s noha messze volt még, már hallotta a rabbi, mint jajveszékelt:

— A buzám, a buzám! Oh én istenverte

szerencsétlen teremtés! Hány szántóföldön mennyit hajladoztam és szedtem fel az elhullajtott kalászokat . . . most elvette tőlem az Isten, óh jaj nekem!

Rabbi Tabbáj szaladvást elébe ment.

— Nyugodj meg, jó asszony — mondta. — Itt a buzád, majd felrakjuk a kocsidra s mert egyedül tán nem bírod, hát hazatolni is szívesen segíték.

Az angyalok az égben pedig megrohanták és megostromolták az Istent.

„És szólt az angyal Ábrahámmal: Az esztendő fordultával Sára csecsemőt fog őlelni . . .”

Fouquet iskoldja.

A párisi Moyen Age-kiállításból

— Világ Ura — követelőztek hangosan — annak az özvegyasszonynak háladatos könynyeiért jutalmazd meg már ott lent is azt a szent embert.

— Meg fogom jutalmazni, igen — válaszolta meghatóttan az Isten — de csak a halála előtt egy órával. Nem hamarabb, csak egy órával. Most adék neki gondtalan jólétet, még azt mondaná a világ: könnyű cádiknak lenni annak, aki gazdag. S akkor példaadása sem lenne oly hatásos, mint most, mikor ő maga is nélkülöz.

— Bölcsességed végtelen, te Isten — zengedezték lelkesülten az angyalok. — Dicsértessék

a te nagy neved és legyen meg a te akaratod mindörökké!

. . . Sok, nagyon sok esztendővel ezután — rabbi Tabbáj már nyolcvanéves ősz aggastyán volt — csillagtalan vak éjszakán történt. Megint messze kint az országuton bandukolt, mert a városban, ahol valami szent ügyben eljárás volt — láz gyötörte, mégis megtette a derech micvét, a jó cselekedet utját — nos, a városban kissé megkésett s így az uton érte az éjszaka.

Hát, ahogy fájó fejjel és láztól gyulladt szemmel óvatosan lépkedve hazafelé igyekezett a szent ember, pont ott, ahol a zsák buzát találta volt, valami fényeset látott az út közepén. Valami tárgyat, mely ragyogott, mint a napsugár és szípkázott, mint az élesztett zsarátnok.

Lehajolt érte: egy kulcs volt. De milyen kulcs . . . rabbi Tabbáj szinte megijedt. Arasznyi hosszú és jó nehéz volt, szintiszta aranyból volt egészen és fogója, nyele, de még szakállá is telearkva szemképráztató ékkövekkel.

— Milyen palotához való kulcs lehet ez és ki vesztette el? — tünődött a rabbi. — Ki lehet oly végtelenül gazdag, hogy palotájának ajtaja ilyen kulcsra jár? Most hazaviszem magammal, mert már éjszaka van, de reggel közhírré tétetem, hogy nálam van és visszajuttatom annak, akié.

Már az uton is erősen lázas volt s hogy betegnek érezte magát, mikor hazatért és a hideg is rázta a testét, hát sietve lefeküdt anélkül, hogy szólt volna valakinek a kulcsról. Inge alá rejtette volt, tehát jó helyen tudta . . . úgy feküdt be ágyába rabbi Tabbáj.

Egész éjszaka ébren volt, a nagy láz nem engedte aludni, csak reggel felé szundikált el rövid időre s ekkor csodálatos álmot látott a szent rabbi. Isten angyala körülvezette az égben és mutatott neki különféle termeket. Egyik tele volt gabonával és kenyérrel, egyik pénzzel és ezüsttel, arannyal; egyik hermelines bíborral, bársonnyal. A negyedik teremben szebbnél szebb virágok pompáztak, az ötödikben, hatodikban drágakövek, címerpajzsok, ékszerek.

— Látod, rabbi — mondta neki az angyal — abból, ami a most látott termekben van, minden közönséges halandó is kaphat, de abból, ami a hetedik teremben van, csak az kaphat, aki igazán cádik volt. És az is csak akkor, mikor a málách hamóvesz már elvégezte testével a dolgát és lelke épen elhagyja az ő porhüvelyét.

— Jaj, mi van ebben a hetedik teremben? — kérdezte rabbi Tabbáj az angyaltól. — Mi lehet az a legértékesebb holmi, amiből még a cádik is csak akkor kap, mikor elszállt már a lelke a testéből?!

— Jöjj, nézd meg — válaszolta az angyal és kinyitotta a hetedik terem ajtaját. — Kulcsok vannak benne, csak kulcsok és mindegyik egyforma, láthatod. Egyik se nagyobb a másik-

nál, egyik se díszesebb a másiknál. A mennyország aranykapujának a kulcsai ezek, s mikor meghal oly igazi cádik, aki még félpercre sem kerül a géhinomba, lelke ilyen kulcsot kap a kezébe. Még sohasem történt, hogy még a legeslegigazibb jámbor is már életében kapott volna ilyen kulcsot . . . csak egy kapott, amióta a világ áll.

— Bizonyára Mózes, a Nebo hegyen, Istennek kezéből — kockáztatta meg a rabbi a megjegyzést.

— Majd megtudod, rabbi Tabbáj, hogy ki volt az.

— Szabad közelebről is megnéznem a mennyország kapujának egy kulcsát?

— Szabad — mondta az angyal — csak nézd meg.

Rabbi Tabbáj le is akasztott egy kulcsot s mikor idáig ért álmában, felébredt. S oly boldogság szállta meg szent lelkét, mely már idelelt is hallelujás mennyország volt. Az a kulcs, amit az országuton talált volt s most féltő gondadal az inge alatt őrzött: ez szakasztott ugyanolyan kulcs volt, mint amilyent az angyal neki mutatott.

És hajszálnyira egy órával ezután meghalt rabbi Tabbáj ben Hillél, de úgy halt meg, hogy a mennyország kulcsa még életében került a kezébe . . .

. . . Így mesélte ezt apámnak nagyapám, az oroszvári szent életű rabbi, aki maga is valahol olvashatta vagy valakitől hallhatta. S én, az unoka, átadom a nagy világnak, mert arra oktat ez a csodálatos történet, hogy nem az az igazi jó zsidó, aki csak magának az, de a világgal vajmi keveset törődik, hanem teljes értékű jó zsidó csak az lehet, aki életével a világnak is hasznára van. Aki nemcsak maga él istenes életet és nemcsak szóval hirdeti az isteni tant, de példaadással és tettekkkel is terjeszti: az az igazi cádik az Ur előtt.

Kisteleki Ede:

KOPOGÓS ALAGUTNAK . . .

*Kopogós alagutnak bénája, rokkantja mind
Nótáz örömeben a kinyujtott jobbnak,
Zsidóknak főpapja küld oda most csapatonkint
Aranyat, ezüstöt, — sorra hálálkodnak.*

*Aki széjjelosztja, kék szeméből mosolyogva néz
S nyájas, bársonyszóval szelidít mindenkit,
Már a zsebben peneg rég, ha kinyul a csonka kéz,
Jajgatást, nyöszörgést a kincs megszelidít.*

*Kopogós alagutnak a vándora üzenem én,
Zsidóknak főpapja áldjon az ég téged,
A béna, a félholt is szent László szekerén
Dalában jajgatva megáldja emléked.*

HILL GILLAND (PÁRIS): ZSIDÓ KÉPEK A PÁRISI „MOYEN AGE“ KIÁLLÍTÁSON

A „Moyen Age“, a „Középkor“, amelynek állandó kíséző jelzőjét, a „sötét“ művöltát már annyi vita tárgyává tették, művészeti alkotások tekintetében semmi képen sem volt olyan vigasztalan, mint politikai színe zete sejtetné. A mostani párisi „Moyen Age“ kiállítás a középkornak igen érdekes és értékes művészi törekvéseit hozta felszínre. És természetesen, hogy jelentős szerephez jutott a Biblia, amelyet a középkori francia művészek is a maguk módja szerint szólaltattak meg.

Egy egész biblikus sorozatot találunk Jehan Fouquet felfedezett művei közt. A mester, aki 1415-ben született és elég fiatalon VII. Károlynak, majd IX. Lajosnak udvari festője lett, portréinak jellemző crejével és a történelmi jelenetek dekoratív fölépítésével tűnt ki. Bibliái tárgyú festményein is sok az erő, elevenség és mozgalmasság. A korszerűséggel, történelmi hűséggel azonban ő is époly keveset törődött, mint más országbeli kollégái. „Salamon templomot épít“ a címe az egyik „biblikus“ képének. És ami a képen látható, mindenféle templom lehet, csak éppen Salamoné nem. A falakon köröskörül a szentek szobrai, sűrű tömött sorokban. És valóban nem tudni, miért adott Fouquet ennek a képnek bibliai címet jelleg nélkül? Ilacsak az a néhány szakállas alak nem akarja kifejezni a „biblikus“ milieut? Egy másik képen „Herodes bevonulása Jeruzsálembe“, Salamon templomának az interieurját állítja a háttérbe. Persze

Jehan Fouquet: Salamon templomot épít
A párisi Moyen Age-kiállításból

itt is hármas ollár előtt térdel a főpap, ahogy ezt Fouquet az ő párisi templomában látta. Künn az utcán pedig gyilkolnak a zsarnok zsoldosai, míg szemközt velük kegyelmet könyörgő öregek térdepelnek. Egészen fantasztikus tájképben ábrázolja Saul Fouquet a színteret, hol „Dávidnak hírül hozzák Saul halálát“. Ilyen szép hajózható folyam mindenestre elkelne az ének tájkéán.

Olyan fantasztikusan azonban Fouquet sem képzelhette volna el a Szináj félszigetet, mint ismeretlen kortársa, aki a zsidók pusztai vándorlását vetette vászonra, sátrakkal és hajókkal, teve hátán áhítatoskodó középkori francia szerzetesekkel, kőtáblás kápolnával, keresztes várral, vadászkutyákkal, víz húzással, enyelgéssel és akasztással. Az egész kép egyébként dekoratív hatásában és egyes jelenetei kifejezésében mesteri. Hogy korbú-e vagy nem, bizony másod- vagy harmadrangú kérdés sem volt abban az időben. A leghíresebb középkori francia bibliát, amely dollárokban is milliós értéket képvisel és amelynek egyik lapját bemutatom a *Mult és Jövő* olvasóinak, szintén Fouquet illusztrálta. És kinek tűnt volna föl, hogy „Jericho ostroma“ például egy kis francia városka körül bonyolódik le és a frigiditását csuhás, tonizurás barátok viszik a vállukon? Vagy ki törődött akkor azzal, hogy Fouquet tanítványának festményén „Az angyal hírül hozza Ábrahám-nak, hogy gyermeke születik“ és míg a Biblia szerint „Sára pedig hallgatá a sátor ajtajában“, a képen az egész jelenet egy hatalmas palota előtt játszódik le? A középkori közönség számára csak nem lehetett az Ó-testamentum nagy patriarcháját csupasz sátorban bemutatni! Művészi szempontból pedig a legfontosabb maga a kifejezés és az érzékeltetés artisztikuma.

A párisi „Moyen Age“ kiállítás sok értékes tanulsággal gazdagítja a művészettörténet ismereteit.

Izrael a Szinai félszigeten XV. századbeli ismeretlen mester
A párisi Moyen Age-kiállításból

DR. GROSZMANN FRIGYES: TALÁLKOZÁSOM MIKSZÁTH KÁLMANNAL

A közhit úgy véli, mintha tőle származna ama definíció, hogy „antiszemita az, aki kelletnél jobban gyűlöli a zsidót”. De aki ismerte Mikszáthot, tudja, hogy nem volt antiszemita soha. Ez műveiben előforduló zsidó alakjaiból, általános életfilozófiájából és egész életrajzából kitűnik. Mikszáth írásaiban kétségtelenül a jogegyenlőség szelleme él. Az a körülmény, hogy Géniusának istenadta jókedvében alakjait és így zsidóalakjait is sokszor humoros színben tünteti fel, ne tévesszen meg bennünket. Megtette ő azt mágnással, köznemessel, paraszttal, zsellérrrel, tóttal, palóccal. És senkisé is foghatja reá, hogy ő mágnás- vagy parasztellenes érzelmekkel viseltetett. A zsidó néki a

Jehan Fouquet: Herodes bevonulása Jeruzsálembe
A párisi Moyen Age-kiállításból

népélet alkotó eleme volt. Ő csillogó humorát érezte minden írásában, miként maga írja: „akikben humor lakik, azok arannyal fizetnek, mert a humor souverain, király a tehetségek között, amint király a pénzek között az angol sovereign”.

Mikszáth zsidó alakjaival csak humorizál, de sohasem sebez.

*

Serdülő diák voltam, úgy 16–17 éves, mikor a nagy íróval először találkoztam. Horpácson, Nógrád-megyében nyaraltam nagybátyámnál, Csillag Sománál, ki Mikszáthnak birtokait bírta bérben. Mikszáth kastélya ott van a falu közepén, monumentális épület, virágoskerttel és lombos fákkal szegélyezve. A kastélyt ő építette.

Mikszáthék ősi fészke Nógrád-megye, ez a palócoklakta vidék. Balassagyarmattól észak felé egy

órányira fekszik Mikszáth szülőfalva Kürtabony, más-kép Szklabonya, ma már Mikszáthfalva, ez „a görbe tartomány, melyet Isten elfelejtett végiggyalulni”.

Nagybátyámat Mikszáth-hoz őszinte, jóviszony fűzte. Az író közvetlen modora, jóindulatú egyénisége kizárta a bérlő és földesúr közötti szokásos rideg viszonyt. Ha Mikszáth Horpácson tartózkodott, naponta együtt voltak és az okos észjárású zsidó bérlőjével órákhossziglan elbeszélgetett gazdasági és egyéb dolgokról. A jóviszony annyira fokozódott, hogy midőn Csillag Soma felesége egy fiúgyermeknek adott életet, maga ajánlkozott „komának” és a gyermeket ezüst evőkészlettel ajándékozta meg. A gyermek születésétől fogva „koma” és „komámasszony” megszólítás járta, szóban és írásban.

Ime közvéteszem Mikszáth egyik kiadatlan levelét, melyet Csillag Somához intéz, melyben felszillog az ő temperamentuma és igazságszeretete:

„Kedves Komám! Minthogy az én embereim meglehetősen értelmetlenek, sziveskedjék kérem a kocsisomat utasítani, hogy hétfőn délután 3 órakor (vagyis június 22-én) várjon Váczott az indóház előtt — és addig várjon míg nem jövök és míg nem intézkedem, ha egy hónapig kell is ott várnia. Az ő kötelessége az engedelmeskedés. A többi nem az ő dolga. A ló és az ő élelmezése az én számlámra megy, azt belehet onnan küldeni, azt nekem kell fizetni, de neki várni kell akár december 31-éig. Azon túl elmehet, de a lovat és kocsit még azon túl is hagyja ott, ha én ellenkező parancsot nem adtam.

Ilyen önfejű ember mellett úgy látom be kell szüntetnem a ló tartást, mert ezer forintért, amennyibe a ló tartásom kerül, még az a kis kényelem sincs meg, hogy egyszer-kétszer évente, mikor ki akarok oda rándulni, kocsim legyen.

Igen kérem kedves Komámat, utasítsa erre és legyen is gondja rá, hogy elinduljon.

A feleségem ugyanakkor jön, de ő Dejtárnak jön és ha lehet, tartson készen hétfőre két lovat, hogy este 8 órára érte küldhessünk, mert az enyémeik fáradtak lesznek.

Szívélyes üdvözlettel, komámasszonyomat tisztelve maradtam a viszontlátásig híve:

Mikszáth Kálmán.”

Az évszám hiánvzik a levélről, valószínűleg 1912 vagy 1913-ból kelt.

*

Visszatérve a nagy íróval való első találkozómra, amidőn nagybátyámat Horpácson meglátogattam, arra kérvén őt, szeretném Mikszáthot megismerni, felmentünk kastélyába, hol bennünket a magyar vendégszeretet minden szívélyességével elhalmozott. Majd így szól hozzám: no öcsém, hallom, minden áron engem akartál látni.

Igen, mondom, Rómában vagyok, a pápát akarom megnézni.

Kezeit vállamra tette és mosolyogva szólt: no nézz meg öcsém jól. — Később azt kérdezte, milyen pályára készülök. — Rabbí szeretnék lenni, válaszoltam. Mire ő így szólt: Beesülöm a zsidókat, mert szorgalmas, értékes és eszes emberek, papjai pedig különösen felülemelkednek az átlagon.

És én a fiatal gimnazista, ki különös fanatizmussal szerettem Mikszáth írásait, azt merem válaszolni, hogy egyik írásából nem olvastam ki filozofizmust. Szinte meghökkenve szólt: — Ugyan fiam, miből következteted azt? — És én unszolására elmondtam, hogy egyik cikkében azt írja, hogy amidőn végiglovagolta a családi ősi jussát, messziről egy kőfalat látott, odalovagolt, benézett a kőfalon és azt látja, hogy egy mohlepte elhagyott zsidó temető. „Mire eszembe jutott apám egyik mondása, hogy: „többet ér száz holt zsidó, mint egy eleven“.

A nagy író egész belemelegedve magyarázgatta, hogy mennyire félremagyarázom eme kitélt: — Az antiszemitizmus távol áll tőlem, én csupán apámnak eme jóhumorú mondását vetettem papírra, nem vehető ez zsidóellenes élnék, ellenkezőjét igazolja műveim sok zsidója, minden írásom, egész életem.

És ha alaposan átlapozzuk műveit, tanulmányozzuk zsidó alakjait, tollharcait, parlamenti karcolatait, kibontakozik az ő nagy szabadeívű alakja.

Mikszáth volt a Tisza-Eszlárra, majd Nyíregyházára kiküldött tudósítója a *Pesti Hirlap*-nak, az ismert vérvádi perben. 1882 május végétől 1882 augusztusig írta tárcáit, küldte táviratait, tudósításait a lapnak a törvényszéki tárgyalásról Scarron aláírással. „A tekintetes kir. Törvényszék előtt“ címen — írja Várdai Béla Mikszáth kitűnő életrajzírója — cikkeiben bátor tollal lépett síkra Eötvös Károly munkatársaké, ama középkori babona ellen és nagyban hozzájárult velük a túlhevítettségükben rémlátó tömegszenvédelmek lehűtéséhez. A zsidó osztállyal szemben Mikszáth, mint minden kitűnő írónk, Vörösmarthy, Petőfi, báró Eötvös és Aranyon kezdve, egész pályáján az altruizmus álláspontját foglalja el. Kifejezésre juttatja ezt a Mulattatóban megjelent Szegény Iccig zsidó című mesteri novellájában is.

És most, amidőn megalakulni készül egy bizottság, mely arról kíván gondoskodni, hogy emlék hirdesse Mikszáth nevét a főváros utcáin, kell, hogy a nemzet eme halhatatlanjának kegyeletes hálájához az ország minden hú fia hozzájáruljon.

B. Fürth Margit:

TILALOMFAK ERDEJÉBEN.

Tilalomfák erdejében nincs se ösvény, se út,
tilalomfák erdejéből semerre nincs kiút.

Ha megmozdulsz, meglendül a mohos vén fák karja,
lesújt, megtör, ha lépni mersz és ő nem akarja.

Tilalomfák erdejében nincs ragyogó égbolt,
küszö indák szövevényén alig tör át színfolt.

Felszárnyalnál! Eléd hírnök, — napsugárhíd szállna
... s rádtapad és fojtón befon pókok hálószála.

Tilalomfák erdejében is fakad dalos forrás, —
felbuzog a szív mélyéből fuldokló sikoltás.

S rikoltoz a csufondáros, érdes visszhang nyomba,
papagályok, vén kakaduk s kuvik mementója.

Tilalomfák erdejében megállsz megrettenve:
Földanyánk, ha befogadna, keblére ölelne! ...

Oh, de itt nincs hivogató, harmatos zöld pázsit,
Ilyen fagyos hidegséget forró szív nem dűlt.

Tilalomfák erdejéből semerre nincs kiút.

— Reményt, reményt adjatok, hogy lelkem innen kijut!

CHOLNOKY LÁSZLÓ: SZOKATLAN PÁLYAFUTÁS

— Régi francia krónikákból. —

ki ma az endiviáról, vagy másként a cikóriáról hall, feltétlenül a pótkávéra gondol, mert az endiviasaláta ma már meglehetősen kiment a divatból. Pedig még vagy tizenöt esztendővel ezelőtt is ez volt a saláták dísze, remeke, ami egyetlen elegáns lakomáról sem hiányozhatott.

Jehan Fouquet: Dávidnak hírül hozzák Saul halálát
A párisi Moyen Age-kiállításból

De ez csak nálunk van így; az endiviasaláta a külföldön, főleg Angliában és Franciaországban ma is fontos, szinte elengedhetetlen kelléke a *fashionable*, szóval a divatos, elegáns lakmározásnak.

Mindezt azért kellett elmondanunk, mert az itt következő történet szoros összefüggésben áll az endiviával.

*

Az 1793-i francia forradalom guillotine-ja elől egy Leon Albignac nevű tehetős zsidó kereskedő jónak látta Párisból Londonba menekülni, ahol azután, mivel ez akkor még ott is igen ajánlatos volt, elhallgatta a maga zsidó voltát, amit nyugatias külseje miatt bátran meg-

tehetett és úgy élt, mint az elegánsabb londoni magánzók élni szoktak. Közben azonban a pénze, amit magával hozott, lassan elfogyott, hazulról pedig nem kaphatott semmit, mert a communardok elkobozták a vagyonát.

Albignac azonban nem azért nőtt fel Franciaországban, hogy a maga dolgát túlságosan tragikusan fogja fel. Gondolta: lesz, ami lesz és azon a napon, amelyiken a pénze éppen a legvégére járt, ebédelni betért egy elegáns étterembe.

Leült az egyik asztalhoz, rendelt magának egy elegáns, félangolosra sült marhaszeletet és éppen azon gondolkozott, hogy ez a mai talán a legutolsó ebédje, amikor a szomszédos asztalnál ülő elegáns dendi-társaság egyik tagja, egy simára-beretvált arcú, pompásan fésült úr odalépett hozzá, bemutatkozott neki és elegáns bókók között ezt mondta neki:

— Tisztelt francia úr, mert hiszen hallottuk, hogy ön a pincérrel franciául beszélt, köz tudomású dolog, hogy az ön nemzete kitűnően érti az endivia-saláta készitési módját. Ne vegye tehát sértésnek, ha megkérjük önt, hogy tegyen boldoggá bennünket, jöjjön át az asztalunkhoz és készítse el a salátánkat.

Albignac, mint minden francia, akár keresztény, akár zsidó, tényleg kitűnően értett az endivia-saláta készitéséhez. Mosolygott egyet és azt felelte az angol ifjúnak, hogy igen szívesen teljesíti a kérésüket. Átment az asztalukhoz, a pincértől előparancsolta mindazokat a csodaszereket, amelyek ama művészethez szükségesek, azután munkához látott.

Mialatt dolgozott, a fiatalok beszédbe elegyedtek vele és ő a legkedélyesebb társalgás hangján elmondta, hogy francia jövevény, sőt szökevény, azután kissé restelkedve panaszkodott szomorú sorsáról.

Ezalatt készen is lett a remekmű.

Az angol urak pedig, amíg ettek, szinte a hetedik mennyországba repültek a gyönyörűségtől, sőt az egyik tanácsosnak találta egy ötfontos bankjegyet csusztatni a szegény francia kezébe, aki pirulva köszönte meg azt. Azután elkérték tőle a címét és nemsokára kapott egy csomó levelet, amelyekben udvariasan felkérték: sziveskedjen ide és amoda elfáradni és az endivia-salátát elkészíteni.

És Albignac sokkal okosabb ember volt, hogysen ezeket a meghívásokat visszautasította volna.

Tündérujjainak munkáját pazarul díjazták és a szegény menekült híre sebesen elterjedt.

Rövid idő alatt nem lehetett Londonban elegáns, divatos reggelit, vagy ebédet elképzelni Albignac-saláta nélkül. Albignac pedig nemsokára elegáns fogatán robogott a palotákba és

livrés inas vitte utána mahagóni-szekrényben az olajat, sót, ecetet és mustárt. És talán mondanunk sem kell, hogy Albignac zsidó-volta mindezek alatt a legteljesebb titok maradt.

Az egyik ilyen lakomán azonban némi bonyodalom történt, mégpedig, amint később maga Albignac is feljegyezte, éppen a londoni polgármester sógorának ünnepélyén.

A véletlen ugyanis úgy hozta magával, hogy ezen a vacsorán ott volt egy másik francia menekült is, mégpedig a párisi régi hotvolé egyik közismert alakja — nevet nem említ a feljegyzés — aki hogy, hogy nem, felismerte Albignacot és ezt, némi tréfával enyhítve, nyomban fel is találta a legnagyobb nyíltsággal és a legteljesebb társaság előtt.

Kinos torokköszörülések következtek, azután a társaság egyik szeleburdi nőtagja ezzel a meglehetősen közvetlen kérdéssel fordult Albignachoz:

— Ön valóban zsidó?

Albignac felállt, tiszteletteljesen meghajtotta magát és habozás nélkül azt mondta:

— Igen!

Pár pillanatra kinos csend állt be, akkor azonban a házigazda, az elegáns angol úr, akinek a hajlékában mindenki szent és sérthetetlen, szintén felállt, hallgatást intett és mosolyogva azt mondta:

— Well! . . . A saláta azonban valóban kitűnő!

Ez az este hát eltelt minden bonyodalom nélkül, az éjszaka folyamán többé említés sem esett a dologról, hanem később a meghívók lassankint mégis csak elmaradoztak. És ez akkor még, az arisztokrácia feltétlen uralmának idejében, valahogy természetes is volt még.

Csakhoggy Albignacot mindez már nem érintette életbevágóan.

Mert addigra otthon, Franciaországban már helyreállt a rend és ő hazamehetett. És volt már annyi megtakarított pénze, hogy nem ijedt meg semmitől. Régebbi vagyonának akkorra ugyanis már híre sem volt, a csöcselék szétrombolt, szétrabolt mindent, mint nálunk is a mi derék kis kommunistáink, — de Albignacnak, a törhetetlen akaratú embernek nem is volt rá szüksége.

Azon a pénzen, amit Angliából hozott magával, zöldségüzletet nyitott és hogy hú maradjon megmentőjéhez, a cikóriához, üzleti címer gyanánt pompás, virágos endiviát pingáltatott a boltja fölé. És ez a jelentéktelen boltocska lett az alapja, mintegy ösmagva annak a később világhírű export-import cégnek, mely *Albignac et Cie* név alatt megvan és virágzik Párisban, a *Rue Lafayette* tizenkilencedik száma alatt.

BEREGI ÁRMIN: ÖSMAGYAR NEVEK ÉS SZAVAK NYOMÁBAN

A *Mult és Jövő* mult évi augusztusi számában egy kis írásom jelent meg, amelyben megkíséreltem a *Kanizsa* szóösszetételű városok és helyek nevének eredetére rávilágítani. Közöltem, hogy Kanizsa (Kenesese) szó a magyarországi és környéki helyneveken kívül csak a zsidók, illetve kazárok történetének kútjában fordul elő, mint Kanisa, Kenesa és hasonló, ahol zsidó templomot jelent. Keleten még ma is közhasználatú e megnevezés, sőt minden gyűlés helyet *Kenisah*-nak neveznek. Annak idején Strausz Adolf egyetemi professzor úr meg is jegyezte, hogy sokkal szebbnek és hangzatosabbnak találja a teljesen magyarra vált *Kanizsa* szót a *zsinagóga* és *templom* szavaknál; alkalmasabbnak mindenesetre, mert teljesen és tisztán héber eredetű.¹⁾

Megragadta a figyelmemet az a feltűnő jelenség, hogy az ósmagyar család- és személynévek között mily sok az olyan, amelynek nincsen még a magyar nyelvben sem valami közhasznú szóértéke. Míg az állatnevek, lovak, kutyák nevei, — amelyek pedig mind a mai napig is mélyen beékelődtek a magyar nép életébe — gyönyörű közhasználatú szavakból vannak képezve, sőt a szarvasmarhák, tehenek, ökrök, bikák nevei is, mind jellemző *magyar* értelműek, és — sérítés ne essék a sorrend miatt — a női személynévek egy része szintén magyar értelmű; a férfinevek, törzsnévek, családnevek, kultusz-funkcionárius nevek, ósmagyar családnevek nagyrésze jövevényszó kell legyen, mert *magyar gyökere* nincs, vagy ezidőszerint nem tudunk rólok.

Marhanevek (Szirmay Antal: Hungaria in Parabolis. 1804): Daru, Szőke, Kajla, Csákó, Szarvas, Lombár, Bige, Bojti, Bodor, Vidlár, Hegyes stb.; lónevek: Pogány, Szarvas, Fecske, Kedves, Kesely, Fiekó, Szárcsa, Rigó, Gyilkos, Csillag stb.; kutyanevek: Bوندás, Bodri, Bátor, Csimbók, Cicke, gyökeres magyar szók. Női nevek a bibliai héber eredetű Éva, Judit, Zsuzsanna (Sosanna = Rózsa), Margit (— Gyöngy), Magdolna, Sára, Lea stb. mellett: Arany,²⁾ Gyöngy, Csilla (?), Emese (török) gyökeres magyar szók.

Ezzel szemben a férfinevek a közzismert bibliai héber eredetű: József, Ábrahám, Mózes, Izsák, Sámuel (Aba-), Salamon, Mátyás stb. neveken kívül, amelyek feltűnő sűrűn használatnak még ma is a törzsozós székely, erdélyi és magyar nemes és főnemes családokban (sokkal sűrűbben, mint a nyugati eredetű: Adolf, Ármin, Gusztáv, Oszkár, Lipót stb. nevek és sokkal sűrűbben ott, mint a nem törzsozós magyar, hanem zsidó családokban) a következő személy- és családnevekkel találkozunk: Árpád, Zabolch, Gyula, Kund, Leél (Lehel), Vérculch, Eurs, Aba, Achád, Akus, Bád, Bancha, Baksa, Beél, Baal Béla, Bewd, Bihách, Billa, Boar, Bolugh, Borsa, Boyta, Buzad, Bungler, Bulsu, Chaár, Cadór, Chanád, Catapan, Ede, Elend, Ekulsu, Geéd, Géza, Győr, Hetén, Horka, Huba, Hodos, Hulek, Irkund, Kádár, Kálmán, Kamarcha, Káta, Kopony, Lácza, Miskowecz (Miskolcz), Obád, Ogmánd, Opur, Óse, Pápa, Páth, Petenád, Púl, Rák, Rátold,

Rettel, Rusd, Sepel, Simád, Simán, Tarján, Tass, Téth, Thekul (Tököl), Tibold (Teobárd), Tomaj, Tosu (Tass), kony, Velek, Veresur, Voytha, Zách, Zemere, Zemen, Zombor, Zoltán, Zuard, Balabán, Saár, Karocha . . . stb.

Nem az a furcsa eszmemenet vezet, ami a Debreceni Iskolát vezette, amikor a héber szavakat magyarból etimologizálta és *Elohim*-ből *Élő-Hím*-et, *Adám*-ból *Adám* (neki a földet), *Évá*-ból *Eve* (az almából) következtetett, sem a későbbi nyelvészek ügyeskedése, amikor az *Amazon*-okról azt következtették, hogy: *ám asszony*, *Parthus*-okról azt, hogy: *pártos* (rebellis). Az ezzel gondolatmenetemben, hogy mivel alig egy-két névnek van a fentiek közül magyar gyökere, igazi férfiértékű (Baksa, Balogh, [Buzád: török], Előd, Miskolcz, [Miskowecz: szláv], Óse, Pete, Petenád, Rák, Tőhötöm, Veresur), néhánynak török-latár ize van, például; Zoltán, Ágh, Alpár: hős, Bálvány: palivan: hős, szent, Borsa, Deli, Tarján: török méltóság, Ukkon: tudó (török). Eltekintve azoktól a részben nevekben előforduló szavaktól, amelyek majdnem azonosak a török és magyar nyelvben, például: choda: isteni, kjöpük: kőpés, Kum: homok, pazar (!): vasárnap, kerevet, kapu, bicsak, szakál, fena: rossz, zseb, kopcsa: kapos. *Kaszab* (!): mészáros, *Csabán* (!): pásztor, *Inek*: üdő, tehén, buga: bika, juz: hiuz, kus: madár (Kusid magyar úr!), *Kartal* (!): sas; nagyrészüknél hiába keresünk jelentőséget. Nincs sem magyar, sem török, sem bármilyen magyar-rokon értelme, hanem van *sémi* értelme.

Mikor a magyarok a rokon kazár nemzettel Eteleközben voltak érintkezésben a 860–890-es évek táján, a kazárok oly hatalmat képviseltek, amely talán aránytalan is volt valódi erejükhez képest, hiszen ezért ment tönkre 990 körül a Nagykazárország. A magyar törzsek bizonyos hűbéri viszonyban voltak a kazár királyokkal, s így ezek befolyásukat erősen érvényesítették még a magyarok legfőlettebb belügyeiben is. A kazár király adott fejedelmet a magyaroknak és az eléggé művelt kazár-kabar törzs, amely később összeolvadt a magyarokkal és eltűnt benne, nagy szerepet játszhatott a magyar nép honfoglalásában, sőt a XI. század elejéig kapcsolat állott fenn Magyarország és Kazárország között. És milyen műveltsége volt a kazároknak? A kazár főurak, nemesek, sőt a köznép nagy része is zsidó vallású volt. Nemesek olyan mértékben, amint a középkor európai népei voltak keresztények: szinleg és hogy „megérzett rajtuk a vad íz”, hanem szívvel-lélekkel zsidók voltak, „szemeink Jeruzsálemen” írja a kazár király és lelkük vágya volt, hogy a zsidóság, mint népet is magába vegye fel őket. A kazár urak héber nyelven leveleztek, héber neveket vettek föl, Obadjah, József, Mózes, Sámuel, Salamon volt a nevük. Királyukat (Kagán), akiről a híres Chasdaí ibn Schaprut-féle levelezés beszél, Józsefnek hívták³⁾ és oly neveket, héber neveket is használtak, amelyek prozelita népnél mindig előfordulnak. Ugyanis nemesek közhasználatú bibliai neveket viseltek, hanem felvettek ujonnan képzett héber neveket vagy egy-egy

¹⁾ Megjegyzem, hogy *templom* a török nyelvben ma is *Kelicsa*.

²⁾ *Arany*, tót vidéken *Aranja* feltűnően azonos a héber *Aran jah* (Isten kincsládája) női névvel.

³⁾ A kazár kagánok nevei 850–965 közt: Bulán, Obadjah, Chiskija, Menasse, Chanukka, Izsák, Zebulon, Nissim, Menahem, Benjámin, Aron, Dávid, József.

Pillantás az Émek-Jezréelbe

palesztinai városnevet, foglalkozásukat, tisztségüket jellemző kifejezéseket fordíthattak le héberre, s így keletkeztek egyes új, hebraizált nevű törzsek, családok, rokonkazár, kabar és magyar családok nevei, melyek közül a magyarokéi megmaradtak. Hogy mennyire ment a hebraizálódás, illetve judaizálódás, arra élénk világot vet az a körülmény, hogy amikor a kazár államot, a héber-zsidó műveltségű kazár államot az orosz barbarizmus 1061-ben végleg tönkretette, a kazár király fiai, a kazár hercegek Spanyolországba vonultak vissza és életüket a talmud és más zsidó tudományoknak szentelték.

De amikor még erős volt a kazár nemzet, akkor a magyar törzseknek is adott műveltségéből, ami nem kicsi volt és körülbelül azonos a korabeli zsidó műveltséggel és innen ered sok magyar őscsalád héber eredetű neve. Hogy a magyar mitológia vagy magyar hőskor milyen történelmi igazságokat rejt magában, azt talán sohasem fogjuk megtudni, de, hogy az ősmagyaroknak ismert nevek megvoltak, az tény, mert meg is maradtak. Megmaradtak éppen úgy, mint a *Kenesse* név, mint a *Kanizsa* név, amelyekről szintén senki nem tudja, hogy ki volt az első viselője, de hogy a törökök ma is *Kelisá*-nak mondják a nem mohamedán templomot és hogy *Kanisah* héberül ma is zsidó gyülekezetet jelent, az vitán felül áll.

Mit jelentenek magyarul vagy törökül, tatárul, finnül vagy bármely rokon nyelven: Árpád, Almos, Lehel (eredeti írásban Leél), Géza, Béla, Aba, Achád, Beél, Baal, Boar, Cadór, Kádár, Kalman, Óbad, Púl,

Sepel, Thekul, Balabán, Szemere, Szemen, Gaal, Imreh, Apor.

Erőszakolt értelmezést, olyan *Debreceni Iskola*-fajta értelmezést talán lehet egy-kettőnek adni, például: Lehel (a kürtjébe), Béla (az orosz béla?), Aba (apa, ami nem eredeti magyar, mert az *atya* volt a közkeletű és török rokon eredetű „Atya, Fiú, Szentlélek“), Beél (bél?) stb. De ennek nem sok értelme van, mert közelébb van némelyike útszéli szólamokhoz, mint a kulturdokumentumokhoz.

Ezzel szemben: *Árpád* még ma is létező városnév Palesztinában és bibliai személynév; *Almos*, hangzásban és szó szerinti értelemben is héber (*h)álmom* (álom)-nak felel meg; *Aba* kizárólag a héber köznyelvben *aba*, héber nevekben is sűrűn előfordul, ami jellemzően *Sámuel* királlyal kapcsolatban maradt fenn a magyar történelemben; *Lehel* vagy az eredeti helyesírásban *Leél* azt jelenti héberül, hogy az *Istennek* (szenteltje); *Béla* közhasználatú bibliai név, ugyanaz a jelentősége, mint a *Beél* családnévnek: Istenben (bizó, stb.); *Géza*, régi magyaros kiejtéssel *Gejza* (hosszú *e*-vel) héber jelentősége szó szerinti: *törzs* (fatorzs); *Baal* szóról szóra héberül *úr*; *Kádár* ősrégi héber bibliai név, jelentősége szóról szóra egyezik a magyar *kádár* kifejezéssel; *Óbad* bibliai név (*Óbadjah* kazár kagán neve); *Balabán* héberül fehér urat jelent, *Gaal* (ezzel a helyesírással!) *megszabadító* héberül; *Apor* héberül *hamu* vagy *hamvas*; *Kálmán* közhasználatú héber név, (*Kalmann* [nem Koloman] rabbi Regensburgban); *Boár* azt teszi, hogy *kutató*; *Kadocha* vagy *Kaaisa* héberül *szentelt*; *Sepel*: alacsony, hajlott; *Szemen*: termékeny, kövér; *Saár*: kapu és megmaradt rész (érdekes, hogy *Saárnak* hívják azt a helyet a Mátra lábánál, ahová *Aba Sámuel* visszavonult meghalni); *Szemere*, *semere*: *örzö*, *zemere*: *zerge*, mint *Zemire* név, bibliai; *Imre*: *Imrah*, bibliai név, stb. Sorozatokat lehetne felkutatni ily analógiákról és igen termékenynek vélem szaktudósok számára a kutatások e tartományát.

Nem állíthatom feltétlenül bizonyosnak, hogy ezek és még számtalan más *ősmagyar* név tényleg héber eredetű, de ha meggondoljuk, hogy ugyanabban az időben *Safamon*, *Sámuel* közönséges héber nevű királyok, *Mózes* nevű nádorok, *Abrahám*, *Izsák*, *Jákob*, *József*, *Aron*, *Jób* stb. héber nevű főnemesek éltek *Magyarországon*, amikor még a kereszténység igen gyenge volt Kárpát bércei között, s amikor még *nem merték* volna törvénybe iktatni a századévek múlva hozott parancsot, hogy a zsidó vegyesházasságok tilosak, mert hiszen a zsidó (kazár-kabar) és magyar, valamint a közös kultúra következtében könnyen asszimilált vérbeli zsidó teljesen összehasonult életet élhettek nagy egymástűrésben; talán nem is gondoltak arra, amit a későbbi korok keresztény pappjai által kikövetelt királyi rendeletek és törvények mondtak ki, hogy a zsidósággal szemben külön elbánást kell gyakorolni.

A kereszténységnek pedig valószínűleg azért is volt könnyű dolga a magyarok „megtéritésében“ és Szent István király azért tudott egyszerű eszközökkel hódítani a keresztény uralkodó vallásnak, mert egyrészt a gyökerétől elvágott héber zsidó kultúra jó alap volt a hatalmi szóval téritő királynak, másrészt e kultúrának, az alig 100 éves kazár-magyar-zsidó kultúrának elszigeteltségében satnyulásnak kellett indul-

nia. A kazárok-kabarok, kiknek ősei királyi szóra zsidók lettek, királyi szóra keresztényekké is váltak. Csak a kemény nyakú ősmagyarok, akik sohasem voltak Józsefek, Izsákok, Mózesek, hanem Koppányok, Gyulák, Vathák, ezek sohasem lettek keresztények, ezeket: a valódi magyarokat ki kellett irtani; így kívánta ezt Róma. De a történelmi folytonosság erősebb volt, mint száz püspök, a nemzetivé vált héber nevek megmaradtak. Berde Izsák, Vay Ábrahám, Gábor Áron, Ráday Gedeon, Corvin Mátyás, még mindig zamatosabb magyar nevek, mint Kovács Izidor, Nagy Adolf, Kiss Lipót és Rátóti Alfréd. A nyugodt, betyáros, komoly, vidám nevek: János, Mátyás, Mihály, Dani, Jani, Matyi, Mihó, Józsi, stb. mind héber eredetű név.

Az sem baj, ha a magyarosított nevű s talán már megkeresztelt testvéreink megtudják, hogy magyarosított neveik: Gál, Baál, Szemere, Saár, Kadocsa, Kádár, Lehel, Géza, Balabán, Imre, Béla, Kanizsai, zamatos, valódi őshéber nevek. Sőt minden i végűre magyarosított név azonos értelemben héber értelmű, mert a héber -i ugyanazt jelenti, mint a magyar -i, Jaffai héberül is, magyarul is azt jelenti, hogy Jaffából való és ha valakit itt Budának hívnak, Palesztinában sem kell hebraizálnia, mert héberül is csak így mondják. — Ilyen kerek a föld.

Jegyzetül idézem Károlyi Gáspár vizsolyi bibliájának megjegyzését: „Ami hibát találsz kegyes olvasó, azt magad is megjobbíthatod“.

Óriás Pál:

KORBÁCS.

*Gyerek voltam; apró,
fürgő, virgonc kisgyerek;
nem tudtam másról,
csak ami: Jó, Szeretet.
Akkor vágott először
derős arcomba e szó;
nevettem, futottam tovább.
Gyűlöletet nem ismer az álomvilág.*

*Csak később, mikor
tudtam, hogy magam vagyok
és e világ napjában
annyi izzó gyűlölet ragyog,
akkor már a korbács
éles suhintása fáj,
sebemet hűsítve bűjtam,
az Emberről titokban álmodtam.*

*Azután végre, csak
szemvillanás lett a szóból,
félve néztem, láttam
szivem véres ablakából,
a korbács csak üt, csak vág.
Korbács az egész világ.
Szívemet, szememet hiába takarom.
Csíp a szó, égetőn, marón.
Zsidó!*

HAT KŐ

Katona Gyula főtanácsos úrnak, a szentjótól újjáélesztő munka lelkes katondjának szeretettel.

Köveket hoztam a köregeteg országából Erec Jiszroélból. Hat kis néma kődarabot, melyek némaságok mellett is sokat mesélnek. Olykor csillagtalan sötét éjjeleken, mikor nem jön álom a szememre, a hat kis kődarab mesélni kezd, virraszt velem és én elfogódottan hallgatom kísérteties megszólalásaikat.

A Siralmak falától kerültem el, kezdi az első. Salamon király dicsősége idején hirdetem az Ur dicsőségét. Társaimat Titusz döntötte romba, szélhordta mint pelyvát az őszi szél. Hajdan hálaimák szolozsmáit hallgattam, ma sirni jönnek hozzám a rab ivadékok. Nézd meg milyen fényes az oldalam! Izrael fainak könnyei mosták fényesre s amilyen árván maradtam, olyan árvák lettek Jákob ivadékai is. Kétezer éve várjuk, hogy összeszedjenek bennünket, mert a Pásztor csak akkor fogja összetereelni szétszórt nyáját, ha mi egybekerülünk majd. Együtt könnyezünk Izrael fiaival a naplemente óta, együtt sirtuk a rabság nyomorúságát, a középkor inkvizícióit, az újkor üldöztetését. De eljön az idő, hogy a bánat örömmé fog változni, a gyász boldogsággá s visszakerül hozzánk a másik három fal is, nem leszünk olyan elhagyottak, mint egy égbekiáltó igazságtalanság, mint a megszedett szőlőben oltmaradt kunyhó. S te bolygó Ahasvér, ki eljöttél értem s ki a puszta falak között sötét éjszaka kesergő ajakkal a reményt keresed, vigasztalódj meg, mert bár a templom a drága szentély le van rombolva:

*Izrael nincs elhagyva még.
Reményét teljesíti az Ég . . .*

*

Athalia's alma.

Musée Moderne de Bruxelles

Az „even sethija” a Szentély őst oltárköve
a jeruzsálemi Omar mecset közepén

A Machpela barlangjából kerültem el, veszi át a szót a második. Négy száz ezüst siklust adott értünk Ábrahám, megvett bennünket örök birtokul s most mégis idegenek bitorolnak. Nem engedik nyugodtan pihenni az ósapákat, mert hantjuknál gyermekeiknek imája nem szállhat az Egék Urához. A hetedik lépcsőn megálljt parancsolnak, azontúl azok mehetnek, kik Mohamedet vallják üdvöztetőnek. Nézd meg mily halovány az oldalam! A szégyentől olyan halovány, mert a „kéver ovajsz”-ra odamenőket elkergetik onnan. Azt üzenik a többi kövek, rázzátok fel Ábrahám, Izsák és Jákob igaz ivadékaik, hogy szerezzék vissza az ősök örökét.

*

Az efráti útról, Ráchel sírjáról kerültem el, folytatja a harmadik. Gyakorta hallottam Rámából a sirás és keserves jajgatás hangját, amint Ráchel siratta az ő gyermekeit és nem akart megvigasztalódní fiaí felől, mert távol vannak. Meg fognak indulni üldözött gyermekei keletről, nyugatról, északról és délről. És akik eljönnek sírjához, hogy halotti párnául egy marék rögöt vigyenek onnan, érezzék meg, hogy a föld Ráchel földje vár, várja az élöket, kiket hajszolnak a világ négy sarkán, mert nem fog megvigasztalódní addig, míg fiaí el nem jönnek, hogy valóra váljon az isteni ígélet: Ezt mondta az Ur Ráchelnek, tartóztasd magadat a sírástól, szemeidet

a könnyhullatástól, mert cselekedeteidnek jutalmául visszahozom gyermekeidet a rabságból.

*

A Kármel-hegyéről kerültem el, szólal meg a negyedik, abból a barlangból, melyben Elijáhu próféta lakott. Láttam a tüzel, mely oltárát felgyújtotta, mikor Baalnak négy száz papja el akarta tőle vitatni, hogy az Ur az igaz Isten. Ma ezer és ezer a hamis próféta s tövis és bogáncs a próféciajok. Oltárt emelnek a haszonlesésnek, a szennyes önérdéknek, mert el akarják vitatni az igazaktól, hogy az Ur az igaz Isten. De ime jő és tüzes szekerének lángja felgyújtja a zsidó hitnek, a zsidó reménynek, a zsidó Léleknek pislákoló zsarátnokát, fel fogja lobbantani a kihült sziveket és Dántól-Bérsábáig zúgni fogja ég és föld hatalmas szózatát: Az Ur az igaz Isten, az Ur az igaz Isten.

Tiberiásból kerültem ide, meséli az ötödik. Galilea kékeges földje alól azt üzenik a Talmud bölcseségei porladó csontjai, hogy mindennapos fohászunk úgy válik valóra, ha megváltjátok őseink országát. Mert legüdvösebb a Tan tanulása és tanítása az Istenválasztotta Kinereth mentében, ahol mi oktattunk, ahol mi éltünk, ahol mi várjuk a feltámadást. Itt lehet megvalósítani azokat az erkölcsi és eszmei igazságokat, melyekért mi küzdöttünk és életünket áldoztuk. Itt ahol a lélek szabadon áradozik, hol a lélek szárnyra kap s a csodával határos természeti szépségek Teremtőjét keresi. Itt ahol a Teremtő Erő megnyilvánulását látod a szellő zizezésében, a kékfodru habokban, a partot övező bérceken, a mosolygós égen. Itt ahol ha Semát mondsz mindennap, akkor bizonyos lehetsz túlvilági üdvösségben.

*

Abból a költengerből való vagyok — végzi a hatodik — mely Jeremiás átkára hullott negyven nap és negyven éjjel, hogy betakarja Izrael országát idegen népek éhes szeme elől. Takarítsátok el a köveket, takarítsátok el a romokat, mert ha nem teszitek, úgy ezek a kövek nem épületkövek lesznek, hanem Jákob ivadékaiknak sírkövei. Takarítsátok el a romokat, hogy kapjatok az ég harmatából, a föld kövérjéből. Takarítsátok el a romokat, mert Cionból indult ki a Tan és onnan fog kiindulni a szabadulás és a megváltás is. Takarítsátok el a romokat, hogy legeltessetek a Kármel-hegyén Basánban és Efráim-hegyén és megelégedve élhessetek Gileádban. És takarítsátok el a romokat, hogy a kövek, Erec-Jiszroél kövei hirdessék a Kotel marovinál, az efráti úton, a Kármel-hegyén, a Genezareth mentén, az egész országban, az egész világon:

Él a nép! Izrael népe,
Am Jiszroél cháj!

Kaufman Vilmos.

Megjelent Patai József új könyve
A Feltámadó Szentföld
Albumalakú diszmű 200 palesztinai képpel
Ára 150 000 korona, kötve 200.000 korona

Z. ROSENTHAL

A meróni Lag-beómer-ünnep lobogó lánzgái közt láttam először a fiatal kisenefi író. Boldogan és mámorosan járt a fáklyatüzeket körül-táncoló dalos chászid- és cháluc-csoportok között. Noteszt és ceruzát nem láttam az ő kezében sem, de valahogy arcának lángolásán, szemének lobogásán érezni lehetett, hogy „szíve táblájára vésődik” minden. (Ez a biblikus szó-kép is ott keletkezett, ahol poétaság és prófé-taság ölelkezett a lelkekben.) Rosenthalról tudtam, hogy a beszarábiai ifjúság bálványozottja, hogy gyermekmeséit finomság, gyengédség és lágyság sugározza körül. És most ő maga is úgy járt-kelt a lagbeómeri éjszakában, a szá-fedi sziklák között, mint egy nagy álmodó gyer-mek a mesék birodalmában.

— Fogom-e ezt még egyszer látni életem-ben? — kérdezte, mint a gyermek, aki a nehe-zen fogott színes szárnyú lepkét eleresztette.

— Ilyen fiatalon biztosan nem — felelte pajkosan a fehérruhás asszony, aki társaságá-ban volt.

Azután találkoztunk a hajón visszafelé. Rosenthal még itt sem „rendezte” a jegyzeteit. Csak a tengert nézte és elábrándozott a végte-lenbe. Főnt a fedélszalomonban és az olvasóban kis uti írógépek kattogtak. Néhányan a vissza-térők közül már munkában voltak. Feldolgozni az anyagot még frissiben. A benyomásokat le kell rögzíteni, mielőtt elhalványulnak.

— Nem értem — mondotta Rosenthal — hogyan lehet a tengeren dolgozni? Micsoda a mi legnagyobb munkánk a tenger legkisebb moz-dulatához képest?

— És mégsem dobhatjuk a tollat a tengerbe — felelte a lelkes dr. Nadja Ohrenstein, aki már egy egész könyvre való referátumot gépelt össze az amerikai nők számára, akiknek palesztinai delegáltja volt.

— De kell-e úgy sietni munkává alakítani a gyönyörűséget? Az uton csak gyönyörködni az utolsó percig. Dolgozni ráérünk otthon!

Romániában elváltak utjaink. És nemsokára hozta a posta a kisenefi „Unser Zeit” napi pél-dányait Rosenthal palesztinai utleirásaival. Halk, finom hangulatú írások ezek, amelyekben nem teng túl az „anyag”. Szinte megfoghatatlant fog meg. Ezekhez az uti jegyzetekhez valóban nem kellett se notesz, se ceruza, csak szív. Ahhoz, amit Rosenthal a jeruzsálemi vakok közt látott, lelki szemek kellene. És jóság és szere-tet. Megragadta egy-egy csendes hangulata a szentföldi életnek, egy-egy elsuhanó árnyéka a szentföldi alakoknak és most vissza-vissza rez-dül benne és amit papírra vet, csupa tónus, csupa finom fény- és árnyrezgés.

Rosenthal, a besszarábiai zsidó poétát meg kell ismerni nálunk is.

P. J.

Z. ROSENTHAL (KISENEF): VAKOK VILÁGÁBAN

— Szentföldi emlékeimből. —

élelőtt még Tel-Avivban gyönyör-
ködtem a palesztinai ipartermé-
kek kiállításában és délután
már Jeruzsálemben nézegettem
a „pedagógiai kiállítás” produk-
tumait.

Az összes szentföldi ovo-
dák, elemi és középiskolák, a városokból és a
kolóniákból elküldték növendékeik kézimunkáit,
közöttük négy- és ötéves „ifjak” és „leányok”
művészi termékei. Agyagból és papírból gyurt,
faragott emberkéek és állatkák, madarak és ro-
varok, edények és butorok. Sőt egész kertek és
lakásberendezések miniatürben. És persze sok
„női” kézimunka, horgolt és kötött, szövött és
batikolt, rajzok, festmények. És az „ifjú tehet-
ségek” írásbeli iskolai dolgozatai irodalomról és
matematikáról, történelemlről és filozófiáról és
mellettük ugyanezeknek a növendékeknek nagy-
szerű asztalos- és kovácsmunkái, könyvkötési
és mezőgazdasági gépkonstrukciói.

És teremből terembe járva, megdöbbenve
állottam meg az egyik helyiségben, ahol a vakok
intézetének munkái voltak kiállítva. Csodálato-
san szép, különböző alakú fonott szalmabutorok.
Az iskola igazgatója bemutatta és megmagya-
rázta a kiállított tárgyakat. Azután odavezetett

Z. Rosenthal, kisenefi költő

egy kisfiúhoz, aki csendesen és szótlánul ült egy kis széken. Vak szemei fehérjét idegesen forgatta jobbra, balra és emelgette föl és lefelé. Úgy látszott, mintha ki akarnának ugrani üregükből, hogy jajveszékelve a világba szakadjanak: „Látni akarunk, legalább valamit, látni akarunk!” Olyan szomjasan, sápadtan, sápadtan és kíváncsian mozogtak a szemek a fiú fehér, fáradt arcocskájában.

Az igazgató megnevezett egy fejezetet Jesajából és szólt a fiúnak, hogy lapozza fel és olvassa el. A kicsike elővett egy nagy foliánst, felütötte, néhányat lapozott benne, ujjaival megtapogatva minden lapot, végre reácsapott a kívánt fejezetre. Mindkét kezének vékony ujjai hegyét végigjáratta a papírból kidomborodó apró fejecskéken, amelyek úgy sorakoztak egymás mellett, mint beszurt és szétlapított gombostűfejek. Az ujjak mint apró „messiás-lovacskák” száguldtak végig a durva lapokból kikan-dikáló fejecskéken és közben gyorsan és hangosan végigolvasta „Jesajás” jövendölését az Úr fényéről, a népek világosságáról.

Azután ülve maradt szomorúan és szenvedőn, mint az olvasás előtt. Csak a szemei üres fehérje emelkedett föl és alá. Valami nagy félelem fogott el a szenvedő gyermek előtt. Oda-ültem melléje és megszólítottam:

— Hová való vagy, fiacskám?

— Drinápolyból — felelte röviden és megszakítva.

— Vannak szüleid?

— Igen!

— Testvéreid?

— Igen — sóhajtott a fiucska mélyen és én átéreztem, mennyire epekedik, vágyakozik utánuk, azok után, akik ilyen kegyetlenül elfelejtették.

— Mitől vesztetted el szemed világát? — kérdeztem tovább.

— Korelától.

— Mi az a „korela”?

— „Machla tóva!” (jó betegség!) fejezte ki magát a gyermek héberül. Mintha mondaná: Ez már az igazi betegség! És hangjából kiérződött a harag a rettentő pestis iránt, amely így állt rajta bosszút, hogy szerencsétlenné tette egész életére. Leeresztette a fejét és elhallgatott.

Ebben a pillanatban jelentették a direktornak, hogy a kormányzó, Sir Herbert Sámuel, a másik pavillonban tartózkodik és nemsokára átjön ide. Az igazgató gyorsan megigazította a gallérját, helyére billentette a nyakkendőjét, kifeszítette a mellét és várt. Közben újra hozzáfogott a fiú produkáltatásához, engem pedig áldozatul választott ki, hogy újból meghallgassam a bibliai fejezetet, hogy az egész olyan hatást tegyen, mintha a kormányzó véletlenül éppen a kis csoport buzgó foglalatoskodása közepette toppant volna be.

Csakhamar megérkezett Sir Herbert Sámuel Colonel Kish kíséretében. Egyenesen felénk tartottak, nyájasan köszöntek és néhány pillanatig bámulták a vak fiú folyékony olvasását. Mikor befejezte, a kormányzó meglepedését fejezte ki és megdicsérte a fiúcskát, akinek sápadt, sovány arca felragyogott az örömtől. Előre hajtotta a fejét és forgatta, tépte fehér szemgolyóit köröskörül, míg kifeszült alattuk a vörösség. A lelkét adta volna oda, ha megtapogathatná apró kezecskéivel a nációt, a zsidó kormányzót. De nem merete megtenni. Egész arca néhány percig ijesztő beteges mosolyba merevedett.

Másnap meglátogattam az iskolát, ahol az adminisztráció néhány emberén és a szolgaszemélyzetén kívül csak vakok élnek.

Nálunk Kisenefben, azok a zsidó gyerekek, akiket a természet csapása megfosztott szemük fényétől, koldus sorsra vannak elátkozva egész életükre és itt Jeruzsálemben, ebben a vakok otthonában annyi emberszeretettel és odaadással veszik őket körül, hogy elfeledtetik velük a sors kegyetlen ítéletét. Előkészítik őket, hogy maguk tarthassák fenn magukat, tanítják őket zenére, munkára, sőt olyan foglalkozásokra is, melyek szinte elképzelhetetlenek olyan szerv nélkül, mint a szem!

Csoportokban ültek a vak gyermekek, szalmabotocskákból fontak edényeket, butorokat, díszítették és csinosították és hihetetlennek látszott, hogy olyanok ülnek itt előttünk, akik nem látják a világ ragyogását. Olyan kedvvel és munkabamélyedéssel végezték a dolgukat, hogy érezhető volt, mennyire leköti minden gondolatukat, minden érzésüket.

A kertben, a fák között a zenekar egész műsort játszott végig. Egy estére készültek, amelyet mint ünnepi eseményt hirdettek Jeruzsálemben a héber plakátok.

Az egyik szobában egy ápolónő oktatta a vak leánykákat, hogyan kell a betegeket villanyozni. A másik szobában egészen apró vak gyermekek ültek figyelve csendesén. A tanítók írni-olvasni tanították őket sajátos módszerükkel. És arcukon máris vibrál a mohóság, az erős vágy a tanulás, a munka után.

Isten büntetettjei és sujtott ártatlanjai szeretettel simulnak itt egymáshoz, mindegyik érzi a másiknak nyomorúságát és egymás szívében keresik a testvért, a családot.

Az egyik nyitott ablakon benéztem a szobába. A zongoránál egy kisasszony ült és tanított egy öt éves leánykát kottákat betüzni. Olyan szívettépő volt és olyan égetően fájó, amikor kihallatszott a megszólítás: „*Habiti, Mirele*”. (Nézz ide Mirele), amit a vak kisasszony folyton ismételt a vak leányka felé fordulva. A gyermek hozzásimult, mint egy anyához. A szegény gyermek anyai simogatás után sóvárgott.

A kisasszony narancsot ígért neki, ha jól fogja tudni a leckéjét. A gyermek szorgalmasan neki látott és jó néhányszor szépen átjátszotta a kottát. A vak tanítónő lehajtotta a fejét, az arca fáradt és halvány volt és bedülledt üveges szemével úgy nézett, mint egy mumia. Elkeseredett és elcsigázott arcán alig észlelhető mosoly jelent meg, amely meglepedését és örömét fejezte ki a gyermeknek.

Mikor a gyermek befejezte a kotta eljátszását, a vak tanítónő lehajolt hozzá és a fejére egy csókot nyomott, amely fölér a látóknak száz csókjával.

A kis vak leányka hozzászorította fejcskékét a tanítónő melléhez, gyengéden megtapogatta kezcskéjével az arcát és a testét és követelte az ígért narancsokat . . .

Feleki Sándor: Csöndes éjjel

*Éjféltre jár, itt ülök kis szobámba
És halvány fényét szórja szét a lámpa.
Amíg zenél az utcán tompa csend,
Megnépesül a szobám odafent.*

*Akiket elhagytam vagy negyven éve,
Akik pihennek már rég sirba téve:
Azok most megjelennek sorba mind
És mindegyik én hozzám szólva int.*

*Nini a templomunk! Most lép ki ottan
A vén rabbi, meggörnyedten, kopottan.
Bizony jobb öltözetre nem telik
S hívei mégis megsüvegelik.*

*Odébb ballag a rőt templomi szolga.
Ballaghat, mert hisz nem sok már a dolga.
A hívők halnak, számuk fogy, apad
S mindegyre több az üres imapad.*

*Most egy sip szól, keserves-bús a hangja.
„Móric zsidó“ rozzant gebéjét hajtja
S könyörg: Vegyetek kendőt, pántlikát!
„Zsidó, zsidó!“ egy suhanc rákiált.*

*A bolt előtt Weisz fűszeres pipázik
És lelke elszáll egy nagy pesti házig,
Hol doktorságra készül a fia.
Sok pénzbe van, nehéz kívárnia!*

*Kis ház int most. Az ablakán benézek.
Nem álmodom, nem valami igézet?
A zongoránál ül anyám amott
És játszik egy szép Chopin-dallamot.*

*S egy kis fiú, hogy szól a zene hangja,
Figyel s a tanulását abbahagyja.
Szívem hogy ver, most rája ismerek:
Én, én vagyok e pozsgás kis gyerek!*

*Én, én vagyok. És elborul előttem.
Csak álom volt, mit éjfél tájba szőttem
S nem marad más: Egy könny e papíron,
Melyen szép ifjúságom elsirom.*

UNGÁR IMRE ZONGORAMŰVÉS Z

A *Mult és Jövő* kultúrestéinek pódiumáról már sokan indultak el, hogy a további sikerek szárnyain a legelsők sorába emelkedjenek. A december 14-iki esten (Vigadó 8½ órakor) mutatkozik be először a nagy nyilvánosság előtt *Ungár Imre* zongoraművész, akinek ez a fellépése kétségtelenül emelkedő pályafutásának jelentős első lépésője lesz. *Ungár Imre* a budapesti Zeneművészeti Főiskola nagytehetségű növendéke, az Adler Simon igazgató vezetése alatt álló Wechselmann Vakok Intézetében nevelkedett, Schönberger Mór tanár, Rosenfeld Izsó vak zenetanár szeretetteljes irányítása mellett haladt előre, az Embervédelmi kiállításon első díjat nyert és intim körben sokat emlegették a nevét. Közben Karlsbadban két ízben örálló hangversenyt adott és az ottani sajtó a legmelegebb elismerés hangján méltatta a művészetét. Különösen kiemelték érzésteljes játékát, mellyel Bach, Liszt, Beethoven, Debussy legmélyebb alkotásait tolmácsolta. „Imre Ungar — írja a „Deutsche Tages Zeitung“ — dringt tief in den Geist der Kompositionen und ist bemüht aus diesen alles herauszuholen, was eben herauszuholen ist. Seine eminente Technik, die Schwierigkeiten nicht zu kennen scheint, und ein gesundes, Weichlichkeiten und sentimentales Schwelgen vermeidender Empfinden kommen ihm dabei ausgezeichnet zustatten, so dass es eine ehrliche Freude auslöst seinem Spiel zu lauschen. Man fühlt dem jugendlichen Künstler ab, dass er nicht allein mit den nimmermüden Fingern, sondern mit einer hingebungs-vollen Seele spielt, die Eigenes zu geben hat und darum vollen Widerhall und stürmischen Applaus auslöst.“

A vilnai társulat előadásából, Tarlóval a főszerepben

A „Kézfogó” című darab egyik jelenete.

MEZEY BÉLA: A BOJBEREKI CHANUKAMÉCSSES — Alkalmi színjáték.

Ezt az alkalmi színjátékot akkor írtam, mikor az egyik egyetemen megszámlálták a honctani intézet hulláinak számát és azokat a zsidó egyetemi hallgatók számával szemben kevésnek találták. Akkoriban egyes csoportok sürgősen szerettek volna a hullakészlet szaporításáról minden áron gondoskodni. Hálaisten, nem sikerült.

JELENET.

Szin: Egy szegényesen egyszerű berendezésű falusi szoba. Az alacsony fiókos szekrény tetején mindenféle vallásos kegyzserék, ezüst szegfűszegtartó, gyertyatartók, hosszú viasz havdala. A falon elhalt szülők nagyjított arcképe és halálemléktáblák. Fenék felé egy kis rozoga kályha, melyben vígan pallog a tűz. Egy 7–8 év körüli fiúcska térdel egy szalmafonatú széken az asztal előtt és egy chanukai pörgettyűvel játszik. A kályha előtt gubbaszt egy pápaszemes öreg asszony (a gyermek nagymamája) és halk mormolással betűz egy imádságkönyvet.

GABRIEL (a kislfiú, játszik a pörgettyűvel): Ni most is nün, megint semmi, nün . . . Nagymamó rossz ez a pörgettyű, mindig nün, mindig csak befizetek a bankba.

RACHEL (a nagymamája): Nem baj kislfiám, majd hazajön apukád és hoz neked egy másikat a városból.

GABRIEL: Mikor jön haza apukám?

RACHEL: Esteledik, nemsokára itthon lesz . . . Azután majd apuka meggyújtja a chanukamécsest és elmeséli neked a makkabeusok harcait, hogy — áldott legyen emlékezetük — milyen bátran és hősiesen keltek védelmére népüknek azokban a napokban, ebben az időtájtban. (Távolról zaj hallatszik. Csend a szobában.)

GABRIEL: Micsoda lárma van megint künn az utcán?

RACHEL (felkel és kulcsra bezárja az ajtót).

GABRIEL (nyöszörögve): Nagymamó, én félek.

RACHEL: Pszt . . . csendesen, megint részeg, rossz emberek járkálnak az utcán, csendesen kicsi szívem . . . csak hallgass, gyermekem . . . (Kopognak az ajtón.) Szentisten, ki az?

LÉB-JUDA (az ajtó mögött): Öreg Ráchel, nyisd ki az ajtót.

RACHEL: Ki az, mit akarsz?

LÉB-JUDA: Én vagyok itt, Léb-Juda, beszélni akarok veled.

RACHEL (óvatosan, csak félig nyitja ki az ajtót): Lépj be, Léb-Juda.

LÉB-JUDA (belép; félénk, gyámoltalan, összehúzott zsidócska): Béke veled öreg Ráchel; azt hittem, hogy már lefeküdtél . . .

RACHEL: Nem, ma este nem fekszem le korán; megvárom míg Dávid fiam hazajön a városból és meggyújtja a chanukamécsest.

LÉB-JUDA: Hol van Dávid fiad?

RACHEL: Elment a városba egy kis só, lisztet és petroleumot hozni, de még ma estele visszajön.

LÉB-JUDA (mutat a gyerekekre): A gyerek is fenn van még? Ilyenkor a gyerekeknek már ágyban a helyük . . . (Vontatva.) Akarok neked valamit mondani öreg Ráchel, fektesd le a gyermeket.

RACHEL (megdöbbenve néz rá).

LÉB-JUDA (mintha a gyermeknek mondaná): Ilyenkor este jó, ha alusznak a gyermekek . . . (Nagy zaj künn az utcán.)

LÉB-JUDA (türelmetlenül, fojtott hangon): Fektesd le már a gyermeket Ráchel, (suttogva, gyorsan) künn az utcán feldühített, tébolyult néplöveg jár házról-hára és új sorokat írnak be a történelem leggyászosabb lapjára . . .

RACHEL (*felszív*): Pogrom van?

LÉB-JUDA (*sírva*): Megint gyilkolják a mi gyermekeinket, Izrael ismét mérlegre tettetett és újra ártatlanul folyik piros patakokban a mi vérünk . . . Anyák emléiről leszakítják a csecsemőket, nem irgalmaznak senkinek, apáinkat kopjáikkal szúrják szíven és óh anyáinkat és kicsi hugainkat belegázolják a sárba . . . Isten . . . isten, szánd meg végre a te nyájadat, ments meg bennünket a Goluszból . . .

RACHEL (*sietve elvezeti Gábrielt a fenékből nyíló ajtón és azonnal visszajön. Léb-Judához*): Mit tudsz? Beszélj!

LÉB-JUDA: Egy szakasz kozák jött tegnapelőtt és a katonák ma együtt ittak a parasztokkal . . . ordítottak, káromkodtak, szidták az Istent, szidták a zsidókat és a zsidók istenét . . . és a felvégen már elkezdődött . . . (*Nagy zaj, a távolból sikítások*.) Hallod Ráchel, hallod-e te ezt? Ez a mi testvéreink halálsikoltása? Hallod Ráchel, hát ezt hallod-e? Ez . . . ez a vérfürösztök tébolyult dühének eszeveszett tombolása . . . (*Zörögnek az ajtón.*)

RACHEL (*összerezzenve*): Nagy ég, vajjon ki az?

LÉB-JUDA (*hangosan*): Ki az?

DAVID (*kivülről*): Nyissátok ki, én vagyok, Dávid.

LÉB-JUDA (*óvatosan ajtót nyit*): Béke veled, Dávid.

DAVID (*magas, erőteljes, bátor, komoly, meggyőződéssel, fanatikus, tanulatlan*): Jó estét! Béke veletek!

RACHEL: Mi hír, fiam?

DAVID: Ahogy jöttem a városból hazafelé, mesélik, hogy valami készül . . . de én nem hiszem . . . ma már nem olyan világolt élünk . . .

LÉB-JUDA: Dávid, te nem tudod, mi történik a faluban?

DAVID (*megütődve*): Nem én; hát mi történik?

RACHEL: A katonák egész nap ittak, káromkodtak, szidták bennünket és most estefelé megrohanták a faluvéget . . . Istenem, mi fog történni? . . . (*Kocognak.*)

DAVID: Ki az?

SLOJME (*fiatal suhanc, nagy lelógó pájesszel, ő a falu bolondja, szegény idióta*): Én vagyok a Slojme . . .

DAVID: Mit akarsz?

SLOJME (*dünnögve, hebegetve*): Én . . . én . . . ged . . . ded . . . jet . . . jete . . . jetek . . . he . . .

DAVID (*ajtót nyit*): Na mi ujság, Slojme? Mi jót hoztál?

SLOJME (*egész idő alatt lassú, degenerált, tompa, elhülyült hanghordozással beszél*): A Vaszilyievics Pávelnél együtt voltak a katonák . . . oszt énekelnek . . . oszt mind részeg . . . isznak . . . mindig csak isznak . . . oszt vutkit is isznak . . . énekelnek . . . olyan szépen énekelnek . . . éneklük, hogy (*énekel*) „Volga, Volga mât radnája“ . . . oszt egy káplár mindig csak röhög . . . én nem tudom, miért röhög az a káplár? Miért kell egy káplárnak röhögni? . . . Ha cirkusz van, akkor kell röhögni, nem igaz Ráchel anyó? . . .

DAVID: Hát még mit csinálnak a katonák?

SLOJME: Nem csinálnak semmit . . . csak isznak . . . folyton csak isznak, meg énekelnek . . . és olyan szépen énekelnek, azt éneklük, hogy (*énekel*) „Volga, Volga mât radnája“ . . . oszt a káplár mindig csak röhög . . . így röhög ni . . . (*Torznevelés.*)

DAVID: Hát még miről beszélnek?

SLOJME: Nem beszélnek semmiről, csak mindig isznak . . . vutkit is isznak . . . meg égetett rumot . . . oszt mindig énekelnek . . . de azért táncoltak is, biztos jó kedvük lehet, azért énekelnek, meg táncolnak . . . nem igaz Ráchel anyó?

LÉB-JUDA: Hagyd el a bolondot, látod nem megyünk vele semmire se, nem tudja szegény mit beszél.

SLOJME (*bambán dalolja*): „Volga, Volga mât radnája, Volga ruszke“ . . .

DAVID (*dühösen félbeszakítja*): Mit énekelsz, te bamba? . . .

SLOJME (*vigyorogva*): Csak énekelek . . . miért ne énekeljek? . . . azért, mert én bolond vagyok . . . nekem szabad énekelni . . . nem parancsolsz te nekem, hogy én ne énekeljek . . . nagyszerű . . . nézze meg az ember . . . hát énekelek na . . . oszt a katonák is mondták, hogy csak énekelj Slojmi, csak énekelj . . . oszt énekelek is . . . oszt jók a katonák . . . mindig csak isznak, vutkit is isznak, meg égetett rumot is isznak . . . oszt nekem is adtak . . . (*énekel* „Volga, Volga mât radnája, Volga ruszke járe“ . . . hát azért énekelek . . . mert azt mondják a katonák, meg a káplár is mondta, hogy aki iszik, annak kell énekelni is . . . hühü . . . Igyál Slojmi, azt a keserves nemjóreggelit annak a félszemű zsidó vakapádnak . . . hühü . . . azt mondta a káplár . . . hát akkor énekelek, nem igaz Ráchel anyó?

LÉB-JUDA: Szentisten, a katonák leitatták ezt a szerencsétlent . . .

SLOJME (*vigyorogva, részegen*): Jók a katonabácsik . . . Isten megáldja a katonabácsikat . . . adtak a Slojmikának pénzt . . . hühü . . . Slojmikának van sok pénze (*mutatja*) tiz kopekás van . . . ez meg itt ez egy ezüst rubli . . . ezt a káplár bácsi adta Slojminak . . . Nesze Slojmi pénz . . . azt a hétszentséges kirilejzumat annak a boldogtalan édesanyádnak . . . hühü . . . veszek rajta ciceszt, mert ez már rongyos.

DAVID (*sötéten*): Te, te sokat ittál?

SLOJME: Én nem ittam sokat . . . csak adtak vutkit, meg égetett rumot, oszt kérdezte a káplár, hogy hívnak? Mondtam: Slojminak.

LÉB-JUDA: Mást nem kértél a káplár?

SLOJME: Meg azt kérdezte, hogy ki a leggazdagabb zsidó itt, Bojberikben?

DAVID (*rémülten*): Uristen! És te mit feleltél?

SLOJME (*megijed a Dávid hanglejtésétől és kezd benne valami derengeni*): Én . . . én . . . én nem mondtam semmit, én csak azt mondtam, hogy neked is van sok marhád, meg pénzed, meg földed is . . . Léb-Judának is van pénze . . . (*megint idióta*) meg van azért pénze Chájjemnak is; csak ő nem mondja . . . nem igaz Ráchel anyó?

LÉB-JUDA: Ez a szerencsétlen ránk uszítja a katonákat, meg a parasztokat . . .

DAVID (*nyugodtan*): Slojme, az Uristen bocsássa meg a te bürrödet és most eredd te részeg . . . aludd ki magad. (*A kuckó felé löki.*)

SLOJME (*leesik a kályha mögé és bambán bámul felfelé*). (*Kopogtatnak.*)

DAVID: Ki az?

RABBI: Én, a rabbi . . .

DAVID (*ajtót nyit*): Béke veled Rebbe!

RABBI (*szép, ősz megjelenés*): Béke veletek . . . A Jóisten békéje legyen veletek ma éjszaka és minden éjszaka. (*Páthosszal.*) Engedd meg Uristen, hogy irgalmad szárnya alá meneküljön öreg és fiatal, agg és csecsemő, egészséges és beteg ma éjszaka és min-

den éjszaka. Terjeszd ki fölénk védelmed pajzsát és rejsz el bennünket oltalmad sátra alá . . .

MIND (*meghatottan*): Ámen.

DÁVID: Üljön le Rabbi.

RABBI (*leül*).

LÉB-JUDA: Mi hír Rebbe?

RABBI: Azt mondja az írás „És a hír elhatolt Dávid házához, mondván: megölték a király összes fiait“. A rossz hír szélvészre ül, fiam és azon nyargal . . . Most tudtam meg, félájult emberek lihegve mondták, hogy a felvégen szegény Jochanan, Mordchai és Jozsef testvéreink házat a csöcselék kirabolta és — bár legalább ez a hír ne lenne igaz — fel is gyújtotta . . . (*sírva*) Izráel Istene őrizd meg Izráel maradékát.

LÉB-JUDA (*szelíden a Rabbi vállára teszi a kezét*): Rabbi! Rabbi! (*Ezalatt Dávid előveszi a chanukamécsest és annak előkészítésével foglalkozik.*)

RACHEL: Mit csinálsz Dávid?

DÁVID: Meggyújtom a chanukagyertyát, anyám.

RABBI: Chanukagyertyát gyujtasz?

DÁVID: Igen Rabbi! Bizony hamarabb kellett volna, de — Isten bocsássa meg vétkemet — egy kissé sokáig találtam időzni a városban és így elkéstem . . .

LÉB-JUDA (*megdöbbenve*): Most, ilyenkor?

DÁVID: Miért ne?

RACHEL: Hát elfelejtetted? . . .

DÁVID: Mit, anyám? . . .

RACHEL: Elfelejtetted, hogy künn a csöcselék rabol, gyújtogat és fosztogat? . . . Elfelejtetted, hogy a magunk, gyermekeink, testvéreink élete van veszélyben? . . . Kérlek, Dávid, most ne gyujts gyertyát, hiszen idevezeted vele a csöcseléket . . .

DÁVID (*kérdőleg néz a Rabbira és Ráchelre*).

RABBI: Azt mondja a Talmud: „Ha valaki eldugja, elrejtí a gyertyát, mert fél a rossz emberektől, a csöcseléktől, a fosztogatástól, az nem vétek“. Tanácsolom, fiam, most kivételesen, hagyd el a gyertyagyujtást . . . Isten meg fogja neked bocsájtani . . .

DÁVID: Hogy én ne gyujtsak chanukagyertyát?

RABBI: Igen fiam, . . . most az egyszer . . . Tekintettel arra, ami künn végbemegy, azt tanácsolom neked és én mint Ros-Besz-Din felmentelek a chanukagyertya gyújtásának kötelezettsége alól . . .

DÁVID (*nem hisz a füleinek*): Hogy én ne gyujtsak chanukagyertyát?

RACHEL (*szinte könyörögve*): Igen fiam, most az egyszer . . .

DÁVID (*szilárdan*): Olyan nincs. A chanukagyertya előtt nincs megalkuvás. A chanukagyertya büszkén, bátran fog égni az én házamban és dacosan, minden vésszel szembeszállón fogja hirdetni, hogy minden szenvedés, átok és gyűlölködés ellenére, annyi baj, bánat és nyomoruság közepette is lánggal, fényesen lobog és világító fáklya marad örökkön örökké a maroknyi istenhívőknek.

RABBI: Igazad van fiam, úgy beszélsz, mint egy igazi makkabei . . .

RACHEL (*boldogan teszi hozzá*): Mint Jehuda Makabi . . .

DÁVID: Oh én ismerem ezeket a lángokat . . . Ha a kezédet ráteszed, meg se perzseli, de ha föléje hajtod a szivedet, akkor évezredek forrósága viharzik lelkedben . . . Én értem a lángok beszédét, ez a Sináj tűzének kései fellobbanása . . . És én vakmerően ki-

teszem az ablakomba, hogy mi gyönyörködünk benne . . . (*Elmélázva*) Kiteszem az ablakomba, hogy fénye elvilágítson messzire, messzire a sötétbe, a gyűlölködés, a rosszindulat és az elvakultság vadonjába, ahol sötét van és a szegény szívek, az emberi szívek nem nyilhatnak fel, mert sötét van . . . emésztő, félelmetes nagy sötétség . . . (*Meggyújtja a gyertyákat és az ablakba teszi.*)

(*Most hirtelen felszakad az utca torka, káromkodások, rekedt ordítózás, duhaj, éneklés, füttly, részeg virtuskodó, triviális vad zaj.*)

SLOJME (*aki közben felébredt*): Ahá . . . jönnek már . . . jönnek a katonabácsik, hoznak Slojmenak pénzt . . . sok kopeket . . . meg egy rublit is . . . ezüstöt. Vesz Slojme egy új ciceszt . . . „Volga, Volga mát radnája, Volga ruszke járe . . .“

RACHEL (*félrehúzza a bolondot*): Hallgass, hallgass te bolond . . . (*A zaj erősödik, a Rabbi egy sarokban áll, imádkozik, a többiek kissé félrehúzódnak és halkan tanácskoznak.*)

LÉB-JUDA: Hamar le kell függönyözni az ablakot . . . (*Megteszik.*)

DÁVID (*söletén*): Most már értem az egészet, a mult héten az uézdni nacsalnik, meg az iszpravnik erre jártak és a csendőrök bevonták a fegyvereket az összes zsidóktól. Bizony testvéreim, ez előre ki volt tervezve, nincs mivel védekezni . . . Bizzunk Istenben.

SLOJME (*ahogy hallja a fokozódó és közeledő lármát, fészkelődik, hirtelen szétvonja a függönnyt, felszakítja az ablakot és kikiált az utcára*): Hohoho . . . Hohoho . . . hotta, hottó katonabácsik, itt a Slojmeka, erre gyűjjenek . . . Itt a Slojme . . . hozzanak a Slojmekának sok pénzt, ezüst rublit, kell a Slojmekának új ciceszre . . . (*Most egy nagyot visít.*) Jajajaj megdöbték a Slojmet, megütötték a Slojmekát, kóvel dobták meg. (*Visszaforul és a feje véres.*)

MIND (*hozzárohannak és elvonsszolják az ablakotól, lefektetik és Ráchel beköti a vérző fejét*).

SLOJME (*bekötött fejjel zokogva*): Rossz katonabácsik . . . megütötték a Slojmekát, pedig Slojmeka nem ütötte őket . . . Slojmeka csak egy szegény bolond fiú és mégis megverik . . . mindenkit megvernek a katonák . . . Azért sem szeretem őket . . . nekem ne adjanak vutkit, se égetett rumot, se kopeket . . . semmit se . . . tartsák meg maguknak.

DÁVID: Hallgass, te szegény fiú, hallgass te bolond . . .

RABBI: Nagyon megsebesült?

RACHEL: Szegénynek erősen betört a homloka . . . (*A garázda csöcselék most a ház elé ért és az ajtót döngetik folytonos nagy zaj között.*)

KAPLAR: Hej zsidók . . . halljátok . . . hej zsidók . . . nyissatok ajtót . . .

EFRAIM (*nem olyan hamar ijed meg*): Mit akartok?

KAPLAR: Azt majd megmondom neked bent, te kutya zsidó.

RABBI (*a kezeit tördéli*).

DÁVID: Kik vagytok?

KAPLAR: Ki vagyok? Majd megtudod, ha bementem, zsidó. Én Timotejefl Pável, a cár atyuska kaplárja vagyok és megölöm, megölöm, ahány zsidó van a világon, mind . . . Nyiss ajtót . . . hallod, nyiss ajtót!

EFRAIM (*elszántan az ajtóhoz megy és kinyitja*).
(15—20 alak, torzonborz, fele civil, fele katona,

sőt asszony, a káplár ugyszólván beesik az ajtón, egyik-másiknak kezében a vulkis üveg, az egész bandával két rendőr könnyen elbánhatna, de persze ezek a zsidók nagyon hamar megijednek.)

KÁPLÁR: Na . . . Szép jóestét . . . kedves batuskák . . . (Megpillantja.) Ilát te hogy vagy, világszép virágszál, drágalátos öreganyám? (Fellöki az öreg-asszonyt.)

DÁVID (a káplár felé rohan, de lefogják).

EFRAIM: Mit akartok emberek?

KÁPLÁR: Mit akarunk? Pénz kell! Elő a pénzzel!

EFRAIM (okos, nincs megijedve, időt próbálja húzni): Mennyi pénz kell?

KÁPLÁR: Ilüh kutya zsidó, azt hiszed velem alakudni lehet, mind adjátok elő ami van!

EFRAIM: Bolondokat beszélsz pán káplár, honnan adjak én pénzt, mikor nekem sincs? Ha pénzt akarsz kapni, akkor ne ilyen helyen keress . . .

KÁPLÁR: Engem ne taníts, elő a pénzzel. (A fiókos szekrény felé indul.)

(Ebben a pillanatban a hátul állók között tolatkodás, zúr-zavar; egy fegyelmezett patrull lép be, egy őrmester vezetésével.)

ŐRMESTER: Adjon az isten, na mi van itt zsidók? (Meglátja a káplárt.) Ilát ez itt mi? Mi az isten csodája? Timotejeff káplár!

KÁPLÁR (tiszteleg).

ŐRMESTER: Mi az ördög keresnivalód van neked itt?

(A csőcselék lassan kihúzódik a szobából.)

KÁPLÁR (bizalmaskodva): Tudod pán őrmester...

ŐRMESTER (kihúzza magát, ordít): Mit tudok, semmit se tudok, részeg banda, takarodni haza, egykettő, majd adok én nektek . . . Ilát a felvégen ki gyujtogatott? . . . Olyan kurtavasat kapsz, hogy megemlegeted még a másvilágon is, te alávaló . . .

KÁPLÁR (ijedten kostródik).

ŐRMESTER (a patrullhoz): Az egész bandát bevinni, lecsukni, reggel rapport. Megértettétek?

EGY KATONA (tiszteleg): Igenis pán őrmester.

(A rabló katonákat elvezetik.)

ŐRMESTER: Mi volt itt pán zsidóvi?

DÁVID: Kérlek őrmester úr, bejött ide egy pár részeg alak, úgy látszik, hogy itt is rabolni akartak, szegény édesanyámat fellökték, ezt a szegény fiút megdobták egy kővel.

ŐRMESTER: Értem, pán zsidóvi . . . értem . . .

RABBI (még mindig a sarokban áll és imádkozik).

ŐRMESTER: Az ott a rabbi?

EFRAIM: Igen, pán őrmester . . .

ŐRMESTER (tiszteleg): Kérem rabbi ur, legyen megnyugodva, itt nem fog több ilyesmi előfordulni . . .

DÁVID: Őrmester úr, te megmentéttél bennünket, mindannyiunkat, akik itt vagyunk, mondd pán őrmester, mivel háláljuk meg nagylelkűségedet?

ŐRMESTER (akit időközben leültettek): Mivel háláljátok meg? Semmivel se, holnap-holnapután tovább masirozik az ezred és mi is elmegyünk innen. Ki tudja, hogy találkozunk-e még az életben? Kerülök-e errefelé valaha. Tartsatok meg jó emlékezetekben és imádkozzatok értem . . .

RABBI: Derék ember vagy pán őrmester, (kis csend) ritka derék ember vagy . . .

ŐRMESTER: Tudjátok pán zsidóvi, én valahogy olyan furesán, olyan szokatlanul érzem magam . . . amikor eljöttünk errefelé, bizony — bevallom — ne-

kem is járt az eszembe olyasmi, hogy könnyebb a másét elvenni, mint a magunkéért megverítkezni . . . de hát mégse . . . mégse . . . nem lehet . . .

DÁVID: Mit nem lehet?

ŐRMESTER (nem a kérdésre felel): . . . hiszen ezredparancs volt, meg volt engedve . . . és én mégsem tudtam megtenni . . . (Az ablakban égő gyertyákra.) Mi ez itt?

DÁVID: Szent gyertyák, ünnepünk van ma . . .

ŐRMESTER (elgondolkozva): Én nem tudom . . . valami úgy . . . valami olyan furcsa . . . úgy szorít valami . . . valami emlék, mely fullasztja a torkomat, amely ráfekszik a mellemre . . .

RACHEL: Mondd el nekünk pán őrmester!

ŐRMESTER (dallamosan): Csikorgó hideg szél fujja a havat, majdnem egy évszázad óta a berezinai mocsarakba fekvő grand armée kis káplárjai felett . . . Kicsi falu, ahol lakunk, ott fekszik a mocsarak mellett . . . (kutat az emlékezetében) de erre már alig emlékszem . . . pici, négykézláb csuszkaló poronty vagyok . . . Egy halványarcú, fáradt szemű, fátyolos hangú férfi áll hideg téli estén az ablak előtt, mellette egy nő, az asszonya . . . a férfi gyertyákat gyújt, olyanokat, mint ezek . . . a férfi dalol valami bús, régi éneket, az asszony vékony szopránja kíséri dudolgotva . . . igazán alig emlékszem valamire . . . Marcona, durva emberek rontottak be a szobába, ahol a férfi gyújtja a gyertyákat, egy női hang egy szörnyűt visít, a férfi melléből szivárog a vér . . . rekedt ordítás, vutkibűz ömlik végig a szobában . . . s a férfi elhalóan sóhajt . . . talán már meg is szűnt élni . . . (Kis csend.) Az asszonyt ne kérdezzétek . . . ne kérdezzétek az asszonyt, mert az cgy szent volt, mert inkább a halált választotta, sem hogy túlélje a szegényt . . . igen . . . igen jól sejtitek: az anyám volt . . .

RACHEL (borzalommal): Uristen . . .

ŐRMESTER: Én az országút gyermeke vagyok, ágyam az árok volt, mások hulladéka az asztalom, óh miért nem bírtam elpusztulni? . . . Felnöttem, ma ebben a faluban, holnap a másikban, nyáron a csilagos ég volt a takaróm, télen megbujtam reszketve az istállók padlásán, bent a széna között . . . Ne kérdezzétek, hogy ki vagyok, mert ugyse tudnék rá felelni, csak azt tudom, hogy én is az vagyok, akik ti vagytok: agyonhajszolt, szegény orosz-zsidók . . .

DÁVID: Te zsidó vagy?

ŐRMESTER: Ilidd meg uram, én nem tudtam róla, engem nem neveltek annak, felnöttem, anélkül, hogy valaha is megtudtam volna származásomat . . . csak ma este . . . ahogy ezeket a gyertyákat megláttam. Most már emlékszem világosan, tisztán . . . Testvéreim, bocsásatok meg nekem . . .

RABBI: Csodálatosak a Jóisten útjai: egynek meg kell halnia, hogy a másik megmenekülhessen . . .

ŐRMESTER: Hogy hívják ezt az estét?

RABBI: Chanuka-este.

ŐRMESTER: Ugy . . . úgy, chanuka-este . . . milyen szépek ezek a lángok . . . milyen fényesen világítanak . . . és mily messze hatol el a lángjuk . . . oda, ahova semmiféle műszerrel sem látni már . . . be az emberi szívbe . . .

RABBI: Igen fiam, a zsidó szív, a zsidó vér szólt meg benned és vágyva-várva epekedik testvérei után . . . Akarod?

ŐRMESTER (könnyesen, némán bólint): Olyan jó újra „ilthon“ lenni . . . köztetek lenni, oly hosszú távollét után . . .

RABBI: Áldassék az Ur neve, aki ma csodát művelt velünk.

ÖRMESTER: De testvéreim folytassátok, ahol elhagytátok . .

RACHIEL: Legyen áldott az Ur neve . . .

ÖRMESTER (az ablaknál áll és nézi a gyertyákat): Milyen szépen égnek a gyertyák . . kicsoda forróság ömlik ki belőlük . . (A lángok felé hajol.) Átjárja az én szegény szívemet is, honnan van ennek annyi ereje . . .

DAVID: Ezt, testvér még te nem érted, majd meg fogod tanulni: Ez Szináj tűzének kései fellobbanása . . .

ÖRMESTER (utána mondja): Szináj tűzének kései fellobbanása . . . (Függöny lassan lemegy.)

TOLL- HEGYRŐL

RÁGALMAK IDEGENBEN.

A „Central-Verein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens“, mely a német zsidóság védelmi munkáját végzi nagy buzgalommal és közvetve az egész zsidóság jó hírnevéért száll sikra, különös ügyben fordult felvilágosításért hozzám. A müncheni *Völkische Beobachter* című zsidóellenes lap ez évi augusztus 25-i száma az első oldalán feltűnő felirattal Budapestről keltezett cikket közöl ezen a címen: „Der grösste Skandal des Jahrhunderts. Jüdische Kinderhändler in Ungarn“. Abból a nyáron a sajtót bejáró hírből indult ki, hogy Debrecenben egy elszegényedett parasztasszony vásárra vitte a gyermekét s egy ottani módos gazdának adta el örökáron. Nem kisebb vád foglaltatik a cikkben, mint hogy egyrészt a zsidók elhatalmasodása és meggazdagodása kényszeríti az elszegényedett parasztot arra, hogy gyermekétől megszabaduljon; másrészt, hogy nálunk igen lendületes emberkereskedés folyik, ravasz zsidó ügynökök magas árat ígérnek egy-egy gyermek örökbehelyezéséért, de még ezt a becsületlenséget sem úzik a becsületlen kereskedelem szokványai szerint, hanem a szülőt holmi csekély összeg elfogadására kényszerítik, maguk pedig bezsebelik a milliókat, melyeket az örökbefogadók fizetnek. Az egész zsidó sajtó pedig ezeknek az emberkereskedőknek rendelkezésére áll, hirdetési hasábjai hemzsegnék az ilyen ügynökök szemérmetlen kínálataitól s kísérletétől, így egészen nyíltan, szinte a nyilvánosság szeme láttára folyik ez az erkölcsstelen üzlet. Aki ezt a cikket a külföldi lapnak megírta, teljes mértékben kimerítette a nemzetgyalázás tényálladékát. Milyen benyomás támadhat a művelt nyugaton a mi közviszonyainkról, a mi hatóságainkról, a mi erkölceinkről, ha itt szabadon garázdálkodhatnak gyermekrablók, emberkereskedők?

Heteken át tanulmányoztam az összes lapok kishirdetéseit — ismerőseim már mindenféleképpen gyanúsítottak — és meggyőződtem róla, hogy rágalom amivel bennünket illetnek, hogy valótlanok a vádak és rosszakaratú a szándék, mely a magyar zsidóságot és a sajtót támadja és nem eszmél arra, hogy ezzel tágabb kör ellen vét, magasabb érdekeket sért.

Tapasztalataimról és megfigyeléseimről a követ-

kező sorokban számoltam be a Central-Verein-nak: Az említett cikk valótlan koholmány. Már jó adag szemérmelenség szükséges hozzá, hogy a debreceni gyermekeladás ügyét kiinduló pontnak vegye valaki a zsidók ellen irányuló támadásra, hát még ahhoz, hogy a gyermekeladást, vagy az eladandó gyermekekkel üzérkedést, mint egy nálunk intézményesen fennálló, meghonosodott üzletet vagy zsidó kereseti forrást tüntesse fel. Bár első pillanatra meg voltam róla győződve, hogy az egész vádból egyetlen szó sem igaz, mégsem kíméltem fáradságot, hogy a dolgot alaposan kikutassam. A debreceni gyermekeladás *nemzsidók* közt játszódott le. Nagy nyomorban élő parasztasszony egy másik parasztembernek vagy gazdának adta el pénzért gyermekét. Hogy éppen zsidók bűnök-e ennek az asszonynak vagy a mi társadalmunknak elszegényedésén, annál inkább kétséges, mert hiszen maguk is szenvednek a nyomasztó gazdasági viszonyok alatt. De hiszen ismerjük a tételt: a zsidók az okai minden bajnak, emelkedés csak a faji és zsidóellenes iránytól várható. Három-négy felekezeti hetilapon kívül, melyek a zsidóság feladatait írták zászlójukra, egyáltalában nincs itt zsidó sajtó vagy zsidó napilap, abban az értelemben, mintha munkatársaik csak zsidók volnának vagy mintha zsidó vallási vagy társadalmi célokat követnének, vagy a zsidóságért különösebb módon közbelépnének s akármilyen érdekeit védenék. Egyetlenegy itteni napilap sem vesz például tudomást akárcsak egy szóval is a zsidó ünnepekről, míg a kisebb nemzsidó ünnepeket is külön cikkekkkel köszöntik. Zsidó napisajtó tehát egyáltalában nincs. A napilapok hasábjait s hirdetési rovatait hetek óta átkutattam, hogy nyomára jussak a *Völkische Beobachter* cikke értelmében a lapokban hirdető zsidó gyermekkereskedőknek. Ha ily nyomra bukkantam volna, elszégyeltem volna ugyan magam, de kénytelen lettem volna bevallani, hogy tényleg van ily átkos foglalkozású zsidóember és hogy szemérmetlenül hirdeti is tisztátalan üzleleit. De *egyetlenegy* ilyen hirdetésre sem akadtam. Egyetlen lapban, a P. II.-ban található vasárnapon hirdetések, melyek gyermekekről szólnak, de *csakis* olyanok, melyek örökbevételt vagy örökbeadást ajánlanak és *csakis* olyanok, melyeket az illető felek maguk iktattattak be, amelyek szerint tehát szülők maguk kívánják gyermekeiket gyámszülőknek átengedni vagy gyermektelen házaspárok kívánnak gyermeket házukba fogadni. Egyetlen ügynök hirdetése sem jelent meg heteken át — és vagy két hónapig figyeltem meg a kishirdetéseket — viszont akadt a hirdető közt lelkész, államhivatalnok, gazdálkodó, iparos, gyáros és érdekes: úgy az örökbefogadók, mint az örökbeadók között, a nevek után ítélve, túlnyomószámában nemzsidó szerepel. Ezek után a *Völkische Beobachter* oly szenzációsan föltálat cikke rosszakaratú koholmány és pusztá rágalom, melynek valótlanágai a mi becsületünkön nem ejthetnek foltot.

Állításaim bizonyítására mellékeltem vagy hat vasárnapi ujságszám ilveimű hirdetéseit pontos német fordítással ellátva, hogy a Central-Verein felhasználhassa a rágalmak visszautasítására.

A zsidó vallású német polgárok központi egyesülete november 3-án válaszolt levelemre és ígéri, hogy a benne foglalt adatokat a maga lapjában felhasználja majd a *Völkische Beobachter* állításainak cáfolására és alaptalan voltuk kimutatására.

Dr. Edelstein Bertalan.

BÁNÓCZI JÓZSEF HALÁLÁRA

A halotti jelentés szerint 77 évet élt, valójában sokkal többet. *Bánóczi József* oly jelentős oszlopa dőlt ki a magyar zsidó tudományosságnak, a magyar irodalomtörténet művelői körének és oktatásügyünk kevésszámú avatottjának, hogy a veszteség, mely közletünket *Bánóczi József* elhunytával érte, joggal nevezhető pótolhatatlannak. A monografiák és emlékbeszédek sora lesz hivatva majd helyét az oktatásügy és irodalom történetében kijelölni. Ezuttal regisztráljuk csupán ama jelentős alkotásokat és működési tereket, melyekkel *Bánóczi* professzor hervadhatatlan érdemeket szerzett és amelyek által nem pusztán hivatalos tanítványait, de rajtuk kívül még sok százat diákjává, hűséges követőjévé tett.

Pályája kezdetén a Rabbiképző gimnáziumi tanfolyamát tanítja, oktat és nevel a magyar irodalom és történet és a filozófia tudományára. De nem pusztán ezeket a studiumokat sajátíttatja el velük, a zengzetes magyar szó, mely papjaink ajakáról a 80–90-es években oly bájos csengéssel hangzott fel sok magyarországi zsidó templom szószerékén először, *Bánóczi* rabbiképzői tanároskodásának késő és jelentős gyümölcse. Rabbiképzőnk első hirneves tanári karának utolsó tagja szállt sirba *Bánóczi* halálával, de munkájuknak maradandó eredményeit a nagynevű tanítványutódok fenntartják és átadják késő emléküket a késői ifjaknak, kik tovább ápolják szellemi filiació útján a tudományt és annak megbecsülését. S amikor a vezetők akarata *Bánóczit* a Rabbiképzőből a zsidó tanítóképző intézet igazgatói székébe emelte, hol nevelte az új nevelőket és irányította kiképeztesüknek menetét, szellemi atyja lett annak a zsidó tanítói gárdának, mely oly igazán megérdemelt és nagyértékű nevet szerzett becsületes és kitartó munkája által a hazai pedagógia történetében, — de akkor sem szűnt meg a kispapok tanulmányai fejlődését tovább is élénk és tanácsotadó figyelemmel kísérni s így nem pusztán közvetlen tanítványai a mi tanáraink által vallhattuk magunkat a *Bánóczi* iskolájához tartozóknak, de azon közelről való érintkezés folytán, amelyet velünk szemben minden időben fenntartott.

Régelmúlt időkben a mai magyar zsidó tudományosság és irodalom művelői tudományos és irodalmi elindulásának ő volt egyik legjelentősebb elindítója, mint a *Magyar Zsidó Szemle* első szerkesztője bold. *Bacher* Vilmosmal együtt, később a beérkezettek lelkes pártolója, mint az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat titkára.

Jelentős eredmények s korántsem soroltuk fel valamennyit. Csupán azokat említettük, melyek első sorban magyar zsidó értékek s alma mater-ünk légkörében a napnak minden szakában állandóan érezhetők. Jó *Bánóczi* tanár úr, nem tanultunk Nálad, de tanultunk Tőled, mi a legifjabb esemeték is hadd búcsúzzunk halhatatlan emlékedtől.

Dr. Friedmann Dénes.

Megjelent Dr. Róth Béla hat dala Patai József verseire

Ének és zongorára

Ára 40.000*K, a *Mult és Jövő* előfizetőinek 20.000 K

KRÓNKA ÉS SZEMLE

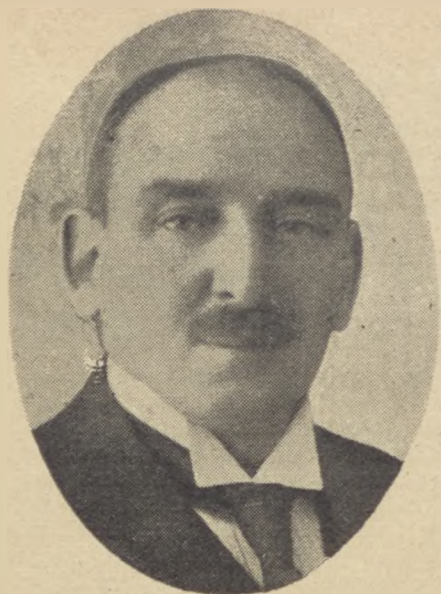
PATAI JÓZSEF SZERZŐI ESTJE

december 14-én, kedden este félkilenckor.
a Főváros Vigadó összes termeiben.

Az idei évadnak egyik legnagyobb művészi eseménye lesz ez az ünnepséges est, amelyen úgyszólván az egész Operaház felvonul, *Máder Rezső* udv. tan., igazgatónak, az Operaház örökös tagjának vezetése alatt. A mint zeneszerző is nagyhirű *Máder Rezső* gyönyörű keleti áriákat írt *Patai József* szövegeire, amelyeket *Sándor Erzsé* cs. és kir. kamaraénekesnő és *Relle Gabriella*, az Operaház művésznője fognak előadni, közte az a szentföldi vers, amely *Jászai Mari* utolsó szavala volt. A tragikus körülmények közt elhunyt *Dienzl Oszkár*nak nemrég feloldott zenei hagyatékából előkerültek *Patai József* verseire írt pompás kompozíciói, amelyeket dr. *Székelyhidy Ferenc* és *Bírsony Dóra*, az Operaház tagjai fognak bemutatni. A fiatalabb zeneirői gárda közül *Kelen Hugó*, a Bibliái énekek modern szerzője és dr. *Róth Béla*, aki *Ady*-dalával aratott nagy sikert, rendkívül színes zenét írtak *Patai*-versekre, amelyeket *Kálmán Oszkár*, az Operaház tagja és *Radnai Erzsé*, a Városi Színház művésznője fognak interpretálni. *Gál Gyula*, a Nemzeti Színház örökös tagja *Patai* jeruzsálemi verseiből ad elő hárfakisérettel. *Fehér Arthur*, *Kiss Margit* és *Bán Zoltán* előadóművészek *Patai József* új műveiből szavalnak, köztük melodramákat *Alpár Tibor* zenéjével, hárfá-, cselló-, orgona- és vegyeskar-kísérettel. *Torday Judit* *Patai* ifjúkori verseiből szaval, köztük egyet eredeti héber nyelven hárfakisérettel. Bevezetőket írtak az esthez *Telekes Béla* és *Peterdi Andor*. A zongoránál *Máder Rezső*, dr. *Róth Béla*, dr. *Himmeler Tibor*, *Kenéz Lili* és *Ungár Imre*.

A *Mult és Jövő* jelen számához utalványt mellékelünk, melynek ellenében a kiadóhivatalban (Révay-utca 14) 2 drb 25%-os kedvezményes jegy váltható. A rendkívüli és országos érdeklődésre való tekintettel, ajánlatos a jegyet minél előbb kiváltani. A kiadóhivatal nyitva hétköznap délelőtt 9-től 1/2-ig, délután 3-tól 6-ig. Pénteken 9-től 3-ig, szombaton zárva, vasárnap nyitva 9-től 1-ig.

KISS ARNOLD ÉS DR. EDELSTEIN JUBILEUMA. Méltó módon ünnepelte a budai hitközség két nagynevű lelképásztorának 25 éves jubileumát. Mindkettőjüket a maguk templomában, istentiszteletük keretében keresték fel híveik szeretetük és ragaszkodásuk kifejezésével. Dr. *Kriszhaber Adolf* bibliai idézetekben gazdag meleg elnöki üdvözlölete délelőtt az Öntőház-utcai, délután az ujlaki templom nyitott frigszekrénye előtt hangzott fel. A hívek itt is, ott is, rajongó tisztelettel hallgatták a papi visszapillantást, amely huszonötisztendői istenszolgálatnak szívhez szóló beszámolója volt. Este pedig a rendkívüli diszközgyűlés keretében róttá le a képviselőtestület a főbbik iránt érzett hálájukat. Dr. *Kriszhaber* elnöki megnyitóját után *Katona Gyula* kultuszelnökjelölt lelkes emelkedett szavakkal üdvözölte a két főpapot. „Magasztos hivatásuknak minden ágát ihletett lélekkel

Dr. Kálmán Ödön, az újpesti hitk. elnöke

Dr. Edelstein Bertalan budai főrabbi

Dr. Friedmann Dénes, az újpesti hitk. főrabbi

művelték, a zsidóság szelleméhez és elhivatottságukhoz híven a Tóra, az Aboda és a Gemilusz Cheszed oszlopainak fényében. Hirdették közöttünk az ígét, szerit irataink fenkölt erkölcsi tanításait. *Utat mutattak nekünk a zsidóság nagy kérdéseiben, a maguk munkásságával is igazolva, hogy a Szentföld s a héber kultúra iránti kötelmeink nem érintik hazánkhoz való hűséges szerelmünket.* Mert a magyar kultúrának szentelték idejüknek javát, irodalmi és tudományos munkásságukkal fényt árasztva községünkre, de annak határain túl is az egész magyar Izráelre."

Ezután *Katona Gyula* előljáró, aki legutóbb *Patai Józseffel* együtt tette meg a szentföldi utat, közölte a közgyűlés határozatát, mely szerint *dr. Kiss Arnoldnak* és *dr. Edelstein Bertalannak* a hitközség lehetővé teszi, hogy rég óhajtott vágyuk teljesüljön és mindkettlen zárándokulat lehessenek a Szentföldre. „A közgyűlést ezen elhatározásában háláján és szeretetén kívül az a célzat is vezérli, hogy papjainak ihletett lelkén át az egész község részesévé váljon a Szentföld áhítatának.” Amint értesülünk, a budai hitközség ötven milliót szavazott meg papjainak szentföldi útjára. *Dr. Geréb József*, *dr. Lasz Samu* és *dr. Heller Bernát* igazgatók, *dr. Csobádi ügyvéd*, *dr. Schwarz Ernő*, a Szentegylet elnöke, özv. *dr. Friedmann Gusztávné*, a Nőegylet elnöknője, *dr. Kiss Jenő*, *dr. Bencschofszky Imre* és *dr. Diósi Jenő* főtitkár üdvözlő szavai után *dr. Kiss Arnold* és *dr. Edelstein Bertalan* meghatottan köszönték meg a lelkes ünneplést. A közgyűlés *Kriszhaber* elnök emelkedett záróbeszédével ért véget.

November 27-én, szombat este a *Zsidó Szemle* szerkesztősége nagy ünnepélyes bankettet rendezett a két főrabbi tisztelőtére. *Dr. Strauss Adolf*, *dr. Ostern Lipót*, *dr. Kahan Niszon*, *Bisseliches Mózes*, *dr. Schönfeld József*, *Schwarz A.*, *dr. Liebermann Manó*, *Reich Samuel* és *dr. Ungar Béla* köszöntötték fel az ünnepeket, akik szóban és írásban terjesztették a Palesztinamunka eszméit. *Dr. Kiss Arnold* rendkívül szellemes bibliamagyarázatokkal aposztrofálta azokat, akik úgy akarják megmenteni a zsidóságot, hogy folyton ajkukon a kérdés: „*Ma beca?*” („Mi hasznot hoz?”) Ezek persze nem tudják megérteni Cion ujjáépítői-

nek önfeláldozó idealizmusát. A „mi haszna?” kérdézői azt tanácsolják, hogy el kell adni Józsefet a jismaelitáknak, hadd vigyék Egyiptomba, a husosfizekhez, hadd olvadjon be, hadd tűnjön el. Régi mese szól az elhunytnek vélt nagyemberről, akit az egész város gyászol és amikor a nagy gyászünnepről előkerül maga a megsiratott, kegyetlenül félretolják, hogy ne zavarja az ünnepet. Mert ők gyászolni akarnak. Folyton szavalnak, szónokolnak, ódákat és elegziákat zengenek Cionról, de ők is csak gyászolni akarnak, míg a feltámadt Ciont sárral dobálják meg. *Dr. Edelstein* főrabbi talpraesett köszöntőjében kiemelte, hogy fölösleges folyton a hazafiságot hangoztatni, minden cionista teljesíti hazafias köteleességét, amellet teljesíti köteleességét a zsidósággal szemben is. Mert Cion felépítésében segítséget nyújtani minden zsidó becsületbeli kötelessége. A bankett emelkedett hangulatban ért véget.

Kiss Arnold szerzői estje a főv. Vigadó nagytermében élénk érdeklődés mellett folyt le. *Patai József* méltatta a poeta-pap irodalmi működését, *Tordai Judith*, *Kálmán Oszkár*, *Pécsi Blanka*, *Kármán Gizi*, *Fehér Arthur* és *Basilides Mária* tolmácsolták *Kiss Arnold* költészetét szóban és zenében, majd a költő maga lépett a pódiumra és elmondotta néhány új versét, a közönség lelkes ovációitól kísérve.

A „HITKÖZSÉGI EGYESÜLT ELLENZÉKI PÁRT” a pesti zsidóság osztatlan érdeklődése mellett alakult meg a régi képviselőház disztermében. *Bercseller Bernát* igazgató nyitotta meg az ülést. Konstatálta, hogy sikerült megtörni a közönyt, amelyet eddig a pesti zsidóság a hitközségi élet szomorú jelenségei iránt tanusítottak. Az elvtagadás, az önhittség, a protekció orgiái, a hitközségi tanszemélyzet mostoha kezelése, a helytelen gazdálkodás stb. szükségessé tették az ellenzék sürgős szervezkedését. A „*Sípúca*” mindenre, ami nem az ő szekerét tolja, reásütö a „cionizmus” bélyegét. A zsidóság azonban kezd már világosan látni. Ennek jele a sokezer aláírás, amellyel az *Ellenzéki Párthoz* való csatlakozásukat eddig bejelentették. A nagygyűlés lelkes felkiáltással elnökévé választotta *dr. Hegedüs József* fővárosi bizottsági tagot, aki meleg szavakkal üdvözölte a zsidó

közélet tisztaságáért való impozáns megmozdulást. Rosenfeld Viktor, a Gimnázium Barátai Egyesületének titkára lelkes beszédben ecsetelte a zsidó gimnázium harcát az izr. hitközség ellen — a zsidósáért. Minden szülő büszke volt arra, hogy fia egyedül olvassa a tórárt és aktív részese az istentiszteletnek. A pesti hitközség sokalta a hébert. Nem a világi hatóság, hanem a zsidó hitközség! „Vissza a zsidósághoz” — volt a jelszó. A hitközség azonban ép ellenkezőjét eszeleksi. Eltávolítja az ifjúságot a zsidóságtól. A gimnázium vívócsapatának plakettjét a hitközség visszautasította, mert héber felírás van rajta. Nem valami cionista jelmondat, hanem bibliai idézet: „Tifereth bachurim kóchan” („Ifjak díszre az erő.”) A hitközség tanszemélyzete éhbérért dolgozik és mellett folytonos megalázásoknak van kitéve, saját előjárósága részéről. Cionizmusról beszélnek, de tudjuk, hogy a hitközségnek mindenki cionista, aki nincs velük egy véleményen. Itt az idő, hogy a zsidó közvélemény alkotmányos eszközökkel méltóbb vezetőség kezébe tegye ennek a nagy hitközségnek a sorsát. Utána Rein Áron gyárigazgató hangoztatta, hogy a „hítmélyítés” helyett, amelyről annyit szónokolnak, a tettekben folyton szűkítik a hitet. Olyan elnök kell, aki reprezentációs költségeit a sajátjából fedezi és nem hárít ezen a címen rengeteg költségeket a hitközségre. Dr. Blauer Mór kiemeli, hogy itt egy jogtörő és jogfosztó szervezet működik, amely a közvélemény megnyilvánulását lehetetlenné teszi. Fel kell látni ezeket a sebeket, nehogy tovább terjessze a fertőzést! A pesti hitközségnél reakciósabb, antidemokratikusabb szervezet nincs. A zsidóság mint elnyomott, mindig jogkiterjesztést követel és a pesti hitközségben 200.000 zsidó közül 20.000-nek sincs választójoga! Az adófizető nem bír választójoggal. Vagyoni cenzus van itt mint őskori lelet! A „Sip-utca” a legsötétebb abszolutizmus vára. Valami „résztvénytársaság” ül ott, amely folyton jubilálja és ünnepli egymást a hitközség rovására, amikor inszolvenciák tizedelik a hitközség tagjait. A választási rendszer olyan, hogy az ellenzék még képviselve sem lehet a hitközségben és azért nincs kritika, csak lassú elposványodás. Az elnöki ügyosztály tétele négy és félmilliárd, ezzel szemben az összes kulturális kiadások ennek a felét sem teszik, a kórházak pedig állandó válságban szinylődnek, holott a hitközségi adó fejkvótája olyan nagy, hogy Bud pénzügyminiszter az összes adónemekre együtt szeretné elérni ezt a fejkvótát. A hitközség Nebukodnazarja előtt megjelent a láthatatlan kéz „Mené, tekel ufarsin . . .” Majd Király Aladár előterjesztette a határozati javaslatot, mely megállapítja, hogy a hitközség vezetősége hűtlen lett programjához, amikor a héber oktatás és hagyományhűség leépítésére törekszik, ezt látja abban a tényben, hogy a zsidó gimnáziumban eltöltötte a hitoktatástól a vallásos eszme és héber kultúra két legbuzgóbb kipróbált pedagógusát. A pesti hitközség példájával a zsidó szellem általános lerombolását idézi elő. A nagygyűlés követeli a zsidó közélet tisztaságát és politikamentességét és a zsidó kultúra programjának őszinte megvalósítását. Sebeők Dezső dr. ügyvéd és Neustadt Miklós hozzászólása után, akik a sérelmeket a hitközségi képviselőt kebelén belül óhajtják orvosoltatni, a nagygyűlés nagy lelkesedéssel elfogadta a határozati javaslatot, kimondta az Ellenzéki Párt megalakulását és egyben kiküldötte a nagy intézőbizottságot az ellenzék további szervezése végett.

HARTMANN DAVID FŐKANTOR JUBILEUMA. Ezidén, nagyünnepekkor, állott harmincadszor az „Umed” elé a Kazinczy-utcai orth. főtemplom nagybíró főkantora, hogy nemes művészetével, az áhítat leglisztább régióiba kényszerítse híveinek tömegét. Előkelő csengésű név az övé, mindazokban az internacionális körökben, melyek atmoszférája, a komoly egyházi zene iránti érdeklődéssel telített. Hartmann Dávid sohasem tett koncessziókat népszerűségének növelése érdekében, a művészet tisztaságának rovására. Saját kompozíciói és azok, melyeket — kifinomult, klasszicitás felé törekvő izlésének szigorú rostjában átszűrve — idegen szerzőktől énekelt, valódi remekművek, nem csupán a szakirodalom, de az abszolút művészet mércéjén lemérve is. A *Mult és Jövő* legutóbbi kultúrestjén alkalma volt a közönségnek megismerni Hartmannot mint a héber muzsika nagyszerű komponistáját, de még mindnyájunknak élénk emlékezetében van az a páratlanul nagyszerű koncert is, melyet szerkesztőségünk 1922-ben Hart-

mann főkantor nagyszerű kórusának közreműködésével, a Zeneművészeti Főiskola dísztermében rendezett, amikor néhai Burián Károly, a világhírű kamaranékes énekelté szerzeményeit. Hartmann Dávid egész élete művészi ideáljainak megvalósításáért folytatott küzdelem volt. A tiszta tradicionálitást nyugati formába önteni, valahol a klasszicizmus és romantizmus belső találkozásánál: ez volt az ő nosztalgias akarása és ennek a tendenciának befogadására neki a szó szoros értelmében, nevelnie kellett publikumát. Pedagógiai missziójában állandóan magas nívón tartott énekkara támogatta. Ebben a karban énekeltek és itt a Hartmann Dávid keze alatt alapozták meg közismert muzikálításukat: Somló József és Farkas Sándor, a m. kir. Operaház művészei, boldogult Erdős Richard, a világhírű basszista, Grünwald, Trager amerikai, Stein antwerpeni, Taschlitzky és Spitz berlini főkantokok és híresebbnél híresebb kantokok egész sora, kik most egymásután keresik fel az illusztris jubilánst, a jó tanítvány meleg ragaszkodásával megírt üdvözléseikkel. Egy nagy newyorki zenekiadó cég pedig sajtó alá rendezi kompozícióit.

Rendkívüli kedvezmények a *Mult és Jövő* előfizetőinek

Akik a *Mult és Jövő*-re előfizetnek, féláron kapják a következő könyveket:

1. *A Biblia képekben*, modern és klasszikus meseterek remekművei. 500 szebbnél szebb reprodukcióban, diszkötésű album, 300.000 korona bolti ár helyett 150.000 koronáért.

2. *Patai József: Héber költők*. Az egész héber költészet antológiája a középkortól napjainkig, életrajzokkal, irodalomtörténeti bevezetésekkel és a héber költők legszebb verseivel. *Öt kötet*, fűzve. 200.000 korona bolti ár helyett 100.000 koronáért.

3. *Patai József* könyvei: *Kabala; Lelkek és Titkok; A chaszidizmus világából* (Német nyelven is); „*Babylon vizein*”; *Versek és templomi énekek*; „*Zsidó Írások*”; „*Politika nélkül*”; *Aktuális problémák*. Kötetként 40.000 korona helyett 20.000 koronáért.

4. *Sass Irén: Énekek Éneke* (Bibliai regény). 30.000 korona helyett 15.000 koronáért.

5. *Abel Pann* és *Lilien* művei megrendelhetők a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában 25% kedvezménnyel.

6. Aki a *Mult és Jövő*-nek egy egész éves előfizetést szerez, a fenti műveket a bolti árnak egynegyed részéért kapja.

Jelen számunkhoz mellékelt befizetési-lapok a könyvek megrendelésére is felhasználhatók.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI CHEVRA KADISA a temetőnek téglafallal való bekerítését határozta el. Az építési bizottság dr. Heumann József, egyleti alelnök buzgó céltudatos irányítása mellett végezte el a munkát, amellyel egy hatévtizedes mulasztást pótol. Nagy érdeme van ebben Grosz Bernát, lelkes és áldozatkész választmányi tagnak, aki a kerítésnek egy részét és a díszes vaskaput saját költségén készítette el. A zsidó motívumú kaput Somogyi György, fiatal műépítész tervezte.

A székesfehérvári zsidó temető új kapuja. Tervezte: Somogyi György

438

JUBILEUM. *Neuwirth Mór* homonnai kereskedőt meleg ünnepségekben részesítették abból az alkalomból, hogy huszonöt éve buzgólkodik a szentföldi építőmunka érdekében. A Keren-Kajemeth jeruzsálemi főirodája üdvözlő átiratot küldött a jubilánsnak, az országos vezetőség pedig olajfákat ültetett *Neuwirth Mór* nevére a Herzl-erdőben.

A KUNSZENTMIKLÓSI RABBI HALÁLA. Széles körben megdöbbenést keltett a hír, hogy *dr. Fischer Jakab*, a kunszentmiklósi orth. hitk. rabbija foghúzás következtében támadt fertőzésben hirtelen meghalt. Az elhunyt a pozsonyi jesivának kitűnő növendéke volt. Ereje megfeszítésével megszilárdította a tradíciót a hithűsége intézményeiben és embereiben. A legmélyebb részvétet váltja ki az a szomorú körülmény, hogy *fiatal özvegyet és kisgyermeket* hagyott hátra, akik teljesen ellátatlanok. E szomorú helyzetre rámutatott nagyhatású gyászbeszédében a kunszentmiklósi hitközség érdemdús elnöke, *Szwarcz Lipót* és egyik előkelő tagja: *dr. Nemes*. Mindketten kiemelték, hogy erkölcsi kötelességüknek fogják tartani a rabbi hátrahagyottjairól való gondoskodást.

GYÁSZÜNNEPELY. A Pesti Izraelita Nőegylet november 18-án délután tartotta meg kegyelet és mélyen megható gyászünnepejét leányárvaházának és árvaleánymenhelyének alapítói és alapítványozói, valamint néhai nagy jótévedője *Leitner Ottó Gyula* emlékére az új leányárvaházi templomában. *Szwarcz Mór* intézeti rabbi nagyhatású gyászbeszédében emlékezett meg az elhunyt jótévedőkről. *Krausz Jakab* árvaházi főkantor gyönyörűen előadott zsoltára és imája után egy árvanövendéknek társnői nevében az elhunyt emberbarátok lelkiüdvéért mondott fohásza zárta be a lélekemelő gyászünnepelet.

DR. BERÉNYI PÁL, az ismert tudós, jogász Budapesten elhunyt. 1860-ban született, a kecskeméti zsidó tanítói házban. A budapesti egyetem elvégzése után a soproni kereskedelmi akadémiára került s e helyen töltötte el tanársága negyedszázadát. Férfikora delén eszmélt igazi elhivatottságára, jogi és kereskedelmi tanulmányokkal kezdett foglalkozni s már mint családapa és nagyon elfoglalt professzor megszerezte a jogi doktorátust és ügyvédi oklevelet s Budapestre költözve, ügyvédi irodát nyitott. Mint jogász, végtelen puritánságával, mint ember a mindenkinek segítő kezet nyújtó jóságával soha nem muló emléket állított magának azok szívében, akik ismerték. Jogi és kereskedelmi könyvei, amelyek nem egyszer vitték el az Akadémia koszorúját, számtalan példányban forognak közkezen. Még sokat akart. Tisztelőinek nagy tömege november 2-án, 66-ik születésnapján kísérte utolsó útjára.

MÓZES. A bibliai Mózes rekonstruált életének regénye öt részben. Irta: *Vágó Géza*. A napokban hagyta el a sajtót *Vágó Géza* „*Mózes*” című regénye, mely Mózes életét, törvényeit és tanításait tárgyalja izgalmas novellisztikus formában. A könyvet gyönyörű illusztrációk díszítik s a regény végén a szerző egy érdekes bibliai térképet is ad, mely Mózes földrajzi útját látatja. A könyv általános szempontból van megírva, melyből Mózes az embert ismeri meg az olvasó, minden felekezeti szemponttól függetlenül. A könyv kétféle kiadásban jelent meg. Számozott kiadás 220.000 K, ugyanolyan illusztrált egyszerűbb kiadás 130.000 koronáért minden nagyobb könyvesboltban kapható.

A MISKOLCI HITKÖZSÉG meleg szeretettel ünnepeelte agilis elnökét, *Feldmann Mórt*, a nemrég felavatott felső leányiskola létesítése körül szerzett érdemeiért. *Győri Ödön*, dr. *Kurcz Jakab* és társai indítványára rendkívüli közgyűlést tartottak *Mandula Mór* kultuszelnök vezetése alatt. *Győri Ödön* és *Mandula Mór* tolmácsolták a miskolci zsidóság háláját *Feldmann* elnök önzetlen, lelkes működése iránt. Az elnök megkapó tartalmas beszédben köszönte meg a hitközség ragaszkodását és széles alapokon vázolta a zsidó község feladatait.

AZ UJPESTI IZR. KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET ezidei felolvasóestéinek ciklusát is *Patai József* óhajtott megnyitni. A hitközség dísztermét zsúfolásig töltötte meg a közönség. Dr. *Antal Endre* elnöki megnyitójában meleg szavakkal üdvözölte az előadóvendéget, aki előbb *Bánóczy Józsefről* emlékezett meg, majd áttért második szentföldi útjának ismertetésére, szemlélgetve az építőmunka fejlődését, haladását. Az előadás után dr. *Antal Endre* az újpesti zsidóság köszönetét tolmácsolta *Patai Józsefnek*.

ELSŐRANGU NÉMET TANERŐ irodalmi és társalgó órákat ad egyeseknek vagy kisebb csoportoknak. Kereskedelmi levelezést is vállal és bármely fordításokat magyarrá, németre. Héber oktatást is adhat. Cím a kiadóhivatalban „Lelkiismeretes“ alatt.

VIDÉKI URILEANYOK néhány hónapi időtartamra is elhelyezhetők *Bauerné Kiss Erzsébet Leánynevelő Otthonában* (Budapest, VIII., Népszínház-utca 22). Tanfolyamok, nyelvek, zene, sportok.

RABBIVALASZTÁS. Az eperjesi izr. hitközség bold. dr. *Austerlitz Mayer* elhalálózása óta immár 13 éve üresedésben lévő rabbiszékébe egyhangú lelkesedéssel dr. *Klein Dezső* nyitrai rabbit hívta meg, akinek beiktatása november 30-án ment végbe ünneplés keretében. Dr. *Klein Dezső* mint kiváló magyar és német nyelvű szónok ismert és eddigi kulturmunkája biztosítéka annak, hogy a nagymúltú eperjesi hitközség felvirágoztatását elő fogja mozdítani.

ÍRÓ, volt gimnáziumi tanár, tanítványokat vállal. Szíves jelentkezéseket a *Mull és Jövő* szerkesztőségébe „*Judaea*“ jellegre kér.

Körutazások Cosulich Line Stella d'Italia

oceanjáró gőzösén

Görögország, Egyiptom, Palesztinába

Indulások: Triesztből január 9, február 1.

Időtartam: három hét.

I osztály teljes ellátással 1,500.000 K-tól.

Felvilágosítás és prospektus:

COSULICH LINE, BUDAPEST

VII Thököly ut 2 (Telefon: J. 14-13)

IV. Váci u 29. (Piarista épület Telefon: T. 128-48)

C E R E S

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-,
csemege- és élelmiszer-üzletben kapható.

Hutter József Szappangyár—Ojajipar r.t.
Budapest, VII., Erzsébet-körút 6.
Telefon: J. 108-92.

AZ ABEL PANN KIALLITASON *Strauss Adolf*, *Patai József* és *Székely Béla* ismertették a szentföldi művészetet a Nemzeti Szalon egy-egy délutánján. Az előadásokra legközelebb visszatérünk.

DR. LICHTMANN MÓR, újpesti rabbi neje, hosszú betegség után elhunyt. Temetésén dr. *Friedmann Dénes* az új főrabbi, dr. *Weisz Miksa* és dr. *Kálmán Ödön* mondottak szívhez szóló gyászbeszédet.

HAZASSÁG. November hó 24-én kötött házasságot *Grausz Miksa* Nagytapolcsány, *Sussman Arankával*, *Sussman V.* pesti rabbi leányával. Az esketést a menyasszony nagyapja, *Reich Koppel* végezte.

Zwiebel Lili és *Schmalhausen Lipót* november hó 21-én tartották esküvőjüket a Kazinczy-utcai templomban, díszes közönség jelenlétében.

Gál Ilonka és *Hoffmann József* november 28-án tartották esküvőjüket a Dohány-utcai templomban.

HYMEN. *Spiegel Malvinkát*, *Spiegel Adolf* és neje, szül. *Hoffmann Antónia* leányát, eljegyezte *Kiss Arpád*, a *Kiss Bernát* és *Tarsa cég* belfagya.

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG VILLAMOS ÉS KÖZLEKEDÉSI VÁLLALATOK SZÁMÁRA (Trust) igazgatósága a december 1-re összehívott rendkívüli közgyűlésnek javasolta, hogy az alaptőkének 14 millió pengőről 21 millió pengőre való felemelését. Az összes, 1927 január 1-től osztalékjogosult új 280.000 darab 25 pengő névértékű részvény a régi részvényeseknek 2:1 arányban 350.000 koronás árfolyamon fog felajánlatni.

EGY KÉT IZR. FIATALEMBER részére különbejáratú kéttablakos bútorozott szoba, villanyvilágítással kiadó. *Bajnok-utca 14, III. 13. Kellemes otthon.*

Kényelmes. RENÉ MONTREUIL, PARIS Ügyeljünk
Ártalmatlan. MAIGROLAX a „Maigrolax”
Bismut soványító teája nevre!

Kapható
minden gyógy-
szertárban

Ne
fogadjunk el
utánzatot!

Ára 16.800 kor.

Ára 17.000 kor.

Magyarországi főraktár: TÖRÖK PATIKA
Budapest, VI. Király ucca 12. szám alatt

VÉTKEZIK,

ki nem a **BACK**-féle
étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142-83.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.
UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

TELEFON : J. 59-61.

7228

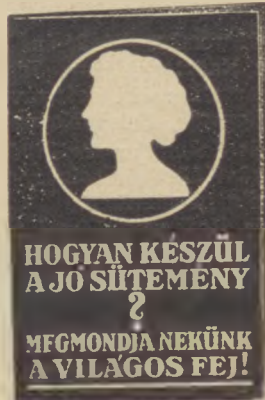
Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

Uj, szigoruan כשר étterem nyilt meg. A nagyérdemű fogyasztóközönség b. figyelmébe ajánljuk ujonnan megnyilt, modernül és fényesen berendezett szigoruan orth. köser étteremünket (VI., Vasvári Pál u. 8), hol mérsékelt árak mellett kitanóen étkezhet és figyelmesen kiszolgálják. Reggeli és ozsonna kávé. Házon kívül is. Előfizetők e'önyben részesülnek. Menü 24.000. Kis menü 18.000 K

Stern Sógorok VI., Vasvári Pál ucca 8 szám
Telefon: L. 921-38.

MEG JELENT

104 VÉNNYEL!

Kérje minden túszer- és csemegeüzletben! Ha ott kifogyott volna, kívánatra ingyen küldi gazdaszanyoknak, szakácsnőknek, háztartási iskoláknak, vendéglősöknek.

Dr. A. Oefner

Budapest, VIII., Conti-utca 25 szám.

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI. Király-utca 8.

Dús választéku raktár templomi aranyhímzéseköl, a zsidó vallás keretébe tartozó szertartási cikkeköl.

Zsidó irányu könyvek nagy raktára.

Arjegyzék dijitalan.

Csángó Jenő

bőröndök,

bördiszmü különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 129-25.

SIRKÖVEK

TELEFON :

J 114-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

Vasbutor, rézbutor, sodrony-ágybetétek, gyermekkocsi, matracok legolcsóbb gyári áron

Klein Gyula és Társa

vasbutorgyárában. Telefon: J. 69-52 és 131-98

Dob-utca 58. (Erzsébet-körut mellett) Vidékieknek csomagolás. Javitásokat vállalunk

Haraszti Andor táncszalonjában

Budapest, VII., Erzsébet-körut 19

Telefon: József 89-53.

☪ ☪ ☪ ☪ a legdivatosabb táncokat tanítja csoportokban és különórákon.

INTIM BUFFET ÉTTEREM

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRUT 35.

ROYAL ORPHEUM MELLETT

Ma Budapest legjobb és legolcsóbb כשר konyhája.

Saját érdekében tegyen egy próbát.

KOMÁROMI HARISNYAHÁZ

Budapest, VI., Nagymező ucca 14.

Női-, férfi- és gyermek-Poulowerek gazdag választékban.

Rendkívül olcsó occasió-eladásaink csak december 24-ig tartanak.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 6637 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „KIRÁLY“

GŐZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191-33.

A vidék részére külön postaosztály.
Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

Hellinger órák
a legjobbak
Hellinger Watch
15 rubinban járó Anker, reklámárban
K 380.000
Budapest, V., Nádor ucca 3. sz.
Telefon: Teréz 84-68.

Függönyök, kézimunkák

WEISZ MARISKA
Budapest, V., Lipót-körút 22.

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, V. VILMOS CSÁSZÁR UT 39

Nyugati pályaudvar közelében

25 év óta elismert

Házi konyha • Menü rendszer

Elvállalom saját vagy hozott szövetből elegáns ur ruhák készítését a legújabb
divat szerint, modern szabással jutányos áron. Ugyiszintén átalakítások, for-
dítások, javítások és vasalások pontosan készíttetnek.

INDIG ZSIGMOND
angol uriszabó
Budapest, VII. Holló ucca 3.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.
„Miracle“ hajeltávolítószer szétküldése utasítással. Összes szépséghibák keze-
lése. Szemölcsirtás. --- 25 éves praxis. --- Kérje prospektusom.

Női-, férfi-,
gyermek-
és bábé-

feherneműek

Székely Jenőnél Petőfi Sándor ucca 9.
Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18-20.

JAKOBI G. LAJÓS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

Szabászati női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
készítés mesterségre felelősség mellett kiképezek
Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem kapható.

B.-né GEIGER ETEL
VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

Műfogak 12 havi részletre FRITSCH vizsgázott fogász
Kamatmentes készpénzárban VI., Nagymező ucca 26.

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA
BUDAPEST
VI. VIMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82
Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos főzőkészülékek gyári árakon. Kedvező fizetési feltételek

SIREMLÉKEK előnyös fizetési feltételek mellett
EICHBAUM M. kőfaragómester
és sírkövezlet tulajdonos. Telefon: 46-74.
Költségtérítés és tervek díjmentesen. Budapest, V., Lipót-körút 2.

CIPŐK

Női lakk, divatpántos prima **280.000**
Férfi fekete félcipő, kiváló minőség divatforma **295.000**
Hó és sárcipők
női hócipő, elegáns forma **160.000**
gyermek-hócipő, jó min. **145.000**
női sárcipő, kiváló min. **120.000**

RÁKÓCZI-UT 1.
A régi Nemzeti Színház helyén

POCK KÁROLY

VI. ANDRÁSSY UT 19, PETŐFI U. SAROK

Modern és speciális vallási parókák, transformációk, bubifeiek és mindenféle hajmunkák, a legjobban és a legdivatosabb kivitelben, jutányos árban készülnek.
Speciális hajfestés.

--- Mult és Jövő olvasói árengedményt kapnak. ---

ספרים מלימים Héber és magyar könyvek
az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz
MÜLLER könyvkereskedő, Laudon ucca 2

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.
POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Ujjáépített írógépek

első kézből szavatossággal

GEREBEN Andrassy-út 1.

EZÜST EVOKÉSZLETEK

EZÜST diszműárú,
evőeszközök
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár
VII., Kazinczy ucca 14 Telefon: J. 135-28.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sírkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 7. szám

Hg. Schaumburg-Lippe

udvari pince Villány

pezsgő palackbor
legrégebbi évjáratok
Budapest, V., Béla ucca 8.

Korvin Testvérek könyvnyomdája, Budapest VI., Révay-utca 14.